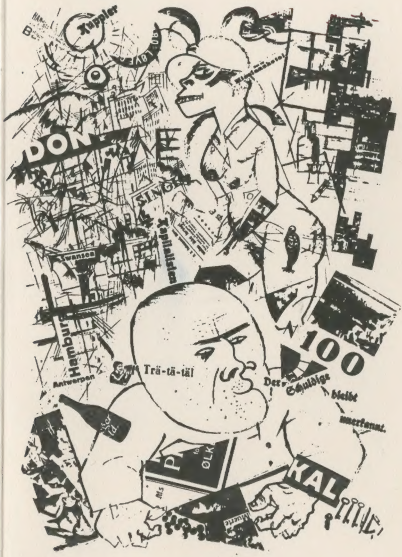
MURRAY BOOKCHIN

ΑΚΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΗ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

MURRAY BOOKCHIN

ΑΚΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΗ

Μετάφραση:
«Όμιλος Βανδάλων
της Θεσσαλονίκης»

ΔΙΕΘΝΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τό βιβλίο τοῦ *Murray Bookchin* «Ἄχου Μαρξιστή», ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴ Διεθνῆ Βιβλιοθήκη τὸ Νοέμβριο τοῦ 1974.
Μετάφραση *«Ὅμιλος Βανδάλων τῆς Θεσσαλονίκης»*.
Πίνακας ἐξωφύλλου: *George Grosz* (1893 – 1959).
Δεύτερη ἔκδοση: Ὀκτώβριος 2007
Τρίτη ἔκδοση: Ἰανουάριος 2011

Κεντρική Διάθεση: Ἐκδόσεις ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Ἱπποδάμου 7, Παγκράτι, Τ.Κ. 116 35
Τηλ./Fax: 210 7516213
Ὧρες Λειτουργίας: 12 π.μ. – 8 μ.μ.

Ἡ παρούσα ἔκδοση
ἀφιερώνεται στη μνήμη
τοῦ σύντροφου Μ. Μπούχτσν
14.1.1921 – 30.7.2006

ΑΚΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΗ!

Ὅλες οἱ μαλακίες τῆς δεκαετίας τοῦ '30 στὴν ἡμερήσια διάταξη — οἱ μαλακίες γιὰ τὴν «ταξικὴ γραμμή», τὸ «ρόλο τῆς ἐργατικῆς τάξης», τὰ «ἐκπαιδευμένα στελέχη», τὸ «κόμμα τῆς πρωτοπορίας» καὶ τὴν «προλεταριακὴ δικτατορία». Ἐπανεμφανίζονται καὶ μάλιστα μὲ πιὸ ἐκχυδαϊσμένη μορφὴ παρὰ ποτέ. Τὸ Προοδευτικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα (Progressive Labor Party) δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸ παράδειγμα, ἁπλῶς τὸ χειρότερο. Ἡ ἴδια μαλακία στάζει ἀπ' τὰ διάφορα παρακλάδια τῆς S.D.S.* κι ἀπ' τὶς μαρξιστικὲς καὶ σοσιαλιστι-

---

* *(Σ.τ.Μ.). S.D.S. (Students for a Democratic Society/ Φοιτητὲς γιὰ μιὰ Δημοκρατικὴ Κοινωνία): κύρια ὀργάνωση τοῦ ριζοσπαστικοῦ φοιτητικοῦ κινήματος τῶν Η.Π.Α., ποὺ τὸ συντόνιζε κατὰ κάποιον τρόπο. Στὰ 1969 διασπάστηκε σὲ ἠλίθιο φερέφωνο τοῦ μπολσεβίκικου Προοδ. Ἐργατ. Κόμματος (Μαο-τροτσκο-τάδε) καὶ στοὺς θρησκειγενεῖς Weathermen (καιροσκόπους), ὀργανωμένους σὲ τρομοκρατικὲς ὁμάδες. Τελευταία γνωστὴ σὲ μᾶς δράση τους, ἡ συντονισμένη τοποθέτηση βομβῶν σὲ τράπεζες πόλεων τῶν Η.Π.Α. πρὶν ἑνάμισυ χρόνο. Ἡ S.D.S. — P.L.P., ποὺ ἔχει πάρει τελείως μεταρρυθμιστικὸ χαρακτήρα, ἀσκεῖ σήμερα μηδαμινὴ ἐπίδραση στοὺς ἀμερικάνους φοιτητές. Φυσικὰ αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σὲ ριζοσπαστικοποίηση τῶν τελευταίων. Ἀπὸ θεωρητικὴ ἄποψη οἱ Weathermen βρίσκονταν σὲ ἀρκετὴ σύγχυση, κι ἂν συνέλαβαν κάτι τὸ ἐνδιαφέρον, ἡ ὁλοποίηση καὶ ἡ παραπέρα ἐπεξεργασία του ἔγιναν κατὰ ἐντελῶς ἀμερικάνικο τρόπο. Τελευταῖα, οἱ Weathermen τοποθέτησαν βόμβες στὶς τουαλέτες γυναικῶν τοῦ Πενταγώνου. Ἀπ' τοὺς σωλῆνες νεροῦ ποὺ ἔσπασαν προξενήθηκαν σοβαρὲς καταστροφὲς στὸ κέντρο ἠλε-*

κὲς λέσχες στὰ πανεπιστήμια, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὶς Τροτσκιστικὲς ὁμάδες, τὶς Διεθνεῖς Σοσιαλιστικὲς Λέσχες καὶ τὴ Νεολαία ἐνάντια στὸν Πόλεμο καὶ τὸ Φασισμό.

Στὴ δεκαετία τοῦ '30 τουλάχιστον, αὐτὸ ἦταν κατανοητό. Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες εἶχαν παραλύσει ἀπὸ μιὰ χρόνια οἰκονομικὴ κρίση, τὴ βαθύτερη καὶ διαρκέστερη στὴν ἱστορία τους. Οἱ μόνες ζωντανὲς δυνάμεις ποὺ φαίνονταν νὰ συντρίβουν τὰ τείχη τοῦ καπιταλισμοῦ ἦταν οἱ μεγάλες ὀργανωτικὲς κινητοποιήσεις τῆς C.I.O. Σύνδεσμος Βιομηχανικῶν Ὀργανώσεων (Congress of Industrial Organizations), μὲ τὶς δραματικές τους ἀπεργίες sitdown**, τὴ ριζοσπαστική τους μαχητικότητα καὶ τὶς αἱματηρές τους συγκρούσεις μὲ τὴν ἀστυνομία. Ἡ πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα σ' ὅλο τὸν κόσμο ἦταν φορτισμένη μὲ τὸν ἠλεκτρισμὸ τοῦ Ἱσπανικοῦ ἐμφύλιου πολέμου, τῆς τελευταίας ἀπὸ τὶς κλασικὲς ἐπαναστάσεις ἐργατῶν, ὅταν κάθε ριζοσπαστικὸ τμῆμα τῆς ἀμερικάνικης ἀριστερᾶς μποροῦσε νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὰ στρατιωτικά του τάγματα στὴ Μαδρίτη καὶ τὴ Μπαρθελόνα. Αὐτὸ γινόταν τριάντα χρόνια πρίν. Ἦταν μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁποιοσδήποτε θὰ φώναζε «κάντε ἔρωτα, ὄχι πόλεμο» θὰ θεωροῦνταν παλαβός· ἡ κραυγὴ τότε ἦταν «κάντε δουλειές, ὄχι πόλεμο» — ἡ κραυγὴ μιᾶς ἐποχῆς ἐπιβαρυμένης ἀπὸ τὴ στέρηση, ὅταν ἡ ἐπίτευξη τοῦ σοσιαλισμοῦ συνεπαγόταν «θυσίες» καὶ μιὰ «μεταβατικὴ περίοδο» πρὸς μιὰ οἰκονομία ὑλικῆς ἀφθονίας.

Γιὰ ἕνα δεκαοχτάχρονο παιδὶ στὰ 1937, ἡ ἔννοια ἁπλῶς τῆς κυβερνητικῆς θὰ 'χε φανεῖ παρατραβηγμένη ἐπιστημονικὴ φαντασία, φαντασία ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ συγκριθεῖ μόνο μὲ τὰ

κτρονικῶν ὑπολογιστῶν τοῦ κάτω πατώματος. Τὸ Πεντάγωνο ἔσπευσε νὰ δηλώσει ὅτι ἡ λειτουργία του δὲν ἐξαρτιόταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστές.

* *Σ.τ.Μ. Οἱ μαχητικὲς ἀπεργίες ὅπου οἱ ἐργάτες πᾶνε στὸν τόπο τῆς δουλειᾶς ἀλλ' ἀρνοῦνται νὰ δουλέψουν.*

οράματα τῶν διαστημικῶν ταξιδιῶν. Ἐκεῖνο τὸ δεκαοχτάχρονο παιδὶ ἔχει φτάσει τώρα τὰ πενήντα κι οἱ ρίζες του βρίσκονται σὲ μιὰ ἐποχὴ τόσο ἀπομακρισμένη ποὺ νὰ διαφέρει π ο ι ο τ ι κ ὰ ἀπ' τὶς πραγματικότητες τῆς παρούσας περιόδου στὶς Η.Π.Α. Ὁ ἴδιος ὁ καπιταλισμὸς ἔχει ἀλλάξει ἀπὸ τότε, παίρνοντας ὁλοένα καὶ πιὸ κρατικιστικὲς μορφὲς ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ προβλεφτοῦν μόνο ἀμυδρὰ τριάντα χρόνια πρίν. Καὶ τώρα μᾶς ζητᾶνε νὰ ἐπιστρέψουμε στὴν «ταξικὴ γραμμή», τὶς «στρατηγικές», τὰ «στελέχη» καὶ τὶς ὀργανωτικὲς μορφὲς ἐκείνης τῆς μακρινῆς περιόδου, μὲ σχεδὸν κραυγαλέα ἀμέλεια γιὰ τὰ ζητήματα καὶ τὶς δυνατότητες ποὺ ἔχουν ἐμφανιστεῖ.

Πότε διάολε θὰ δημιουργήσουμε τελικὰ ἕνα κίνημα ποὺ νὰ κοιτάζει στὸ μέλλον ἀντὶ γιὰ τὸ παρελθόν; Πότε θ' ἀρχίσουμε νὰ μαθαίνουμε ἀπ' αὐτὸ ποὺ γεννιέται ἀντὶ ἀπ' αὐτὸ ποὺ πεθαίνει; Ὁ Μὰρξ, κι αὐτὸ εἶναι πρὸς τιμή του, ἐπιχείρησε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ στὶς μέρες του· ἐπιχείρησε νὰ προβάλει ἕνα «μελλοντιστικὸ» πνεῦμα στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν δεκαετιῶν τοῦ 1840 καὶ 1850. «Ἡ π α ρ ά δ ο σ η ὅ λ ω ν τ ῶ ν ν ε κ ρ ῶ ν β α ρ α ί ν ε ι σ ὰ ν ἐ φ ι ά λ τ η ς σ τ ὴ σ υ ν ε ί δ η σ η τ ῶ ν ζ ω ν τ α ν ῶ ν», ἔγραψε στὴ Δέκατη Ὄγδοη Μπρυμὲρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη.

«Κι ἀκριβῶς ὅταν φαίνονται ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπαναστατικοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ τῶν πραγμάτων μὲ τὴ δημιουργία κάτι ἐντελῶς καινούργιου, ἀκριβῶς σὲ τέτοιες ἐποχὲς ἐπαναστατικῆς κρίσης μὲ ἀγωνία ἐπικαλοῦνται τὰ πνεύματα τοῦ παρελθόντος νὰ τοὺς βοηθήσουν καὶ δανείζονται ἀπ' αὐτὰ ὀνόματα, συνθήματα τοῦ ἀγώνα καὶ κοστούμια, ὥστε νὰ παρουσιάσουν τὴ νέα σκηνὴ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας μ' αὐτὴ τὴν τιμημένη ἀπ' τὸ χρόνο μεταμφίεση καὶ δανεισμένη γλώσσα. Ἔτσι ὁ Λούθηρος φόρεσε τὴ μάσκα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1789 μὲ 1814 ντύθηκε διαδοχικὰ τὴ φορεσιὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, κι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1848 τὸ μόνο ποὺ ἤξερε ἦταν νὰ

παρωδήσει μὲ τὴ σειρά της τὸ 1789 καὶ τὴν παράδοση τοῦ 1793 μὲ 1795... Ἡ κοινωνικὴ ἐπανάσταση τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰώνα δὲν μπορεῖ ν' ἀντλήσει τὴν ποίησή της ἀπ' τὸ παρελθόν, ἀλλὰ μόνο ἀπ' τὸ μέλλον. Δὲν μπορεῖ ν' ἀρχίσει πρὶν πετάξει ὅλες τὶς προλήψεις σχετικὰ μὲ τὸ παρελθόν... Γιὰ νὰ φτάσει τὸ περιεχόμενό της ἡ ἐπανάσταση τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα πρέπει ν' ἀφήσει τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκρούς τους. Ἐκεῖ, ἡ φράση πήγαινε πέρα ἀπ' τὸ περιεχόμενο' ἐδῶ, τὸ περιεχόμενο πάει πέρα ἀπ' τὴ φράση...»

Εἶναι τὸ πρόβλημα καθόλου διαφορετικὸ σήμερα, καθὼς προσεγγίζουμε τὸν εἰκοστὸ πρῶτο αἰώνα; Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, οἱ πεθαμένοι περπατᾶνε ἀνάμεσά μας — κατὰ εἰρωνικὸ τρόπο, τυλιγμένοι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μάρξ, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ προσπάθησε νὰ θάψει τοὺς νεκροὺς τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα. Ἔτσι, ἡ ἐπανάσταση τῆς ἐποχῆς μας δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ παρωδεῖ μὲ τὴ σειρά της τὴν Ὀχτωβριανὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917 καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 1918 - 1920 μὲ τὴν «ταξικὴ γραμμή» της, τὸ Μπολσεβίκικο Κόμμα της, τὴν «προλεταριακὴ δικτατορία» της, τὴν πουριτανικὴ της ἠθική, κι ἀκόμη τὸ σύνθημά της «ἐξουσία στὰ σοβιέτ». Ἡ πλήρης, ὁλοκληρωμένη ἐπανάσταση τῆς ἐποχῆς μας ποὺ μπορεῖ τελικὰ νὰ ἐπιλύσει τὸ ἱστορικὸ «κοινωνικὸ ζήτημα» τὸ γεννημένο ἀπ' τὴ σπάνη, τὴν κυριαρχία καὶ τὴν ἱεραρχία, ἀκολουθεῖ τὴν παράδοση τῶν μερικῶν, ἀτελῶν, μονόπλευρων ἐπαναστάσεων τοῦ παρελθόντος ποὺ ἁπλῶς ἄλλαξαν τὴ μορφὴ τοῦ «κοινωνικοῦ ζητήματος», ἀντικαθιστώντας ἕνα σύστημα κυριαρχίας κι ἱεραρχίας μ' ἕνα ἄλλο. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἴδια ἡ ἀστικὴ κοινωνία ἔχει ἀρχίσει ν' ἀποσυνθέτει ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις ποὺ τῆς ἔδιναν σταθερότητα κάποτε, ἀκοῦμε τὰ κούφια αἰτήματα γιὰ μιὰ «ταξικὴ γραμμή». Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὅλοι οἱ θεσμοὶ τῆς ἱεραρχικῆς κοινωνίας μπαίνουν σὲ μιὰ περίοδο βαθειᾶς σήψης, ἀκοῦμε τὰ κούφια αἰτήματα γιὰ ἕνα «πολιτικὸ κόμμα» κι ἕνα «ἐργατικὸ κράτος». Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἱεραρχία καθαυτὴ ἀμφισβητεῖται,

ἀκοῦμε τὰ κούφια αἰτήματα γιὰ «στελέχη», «πρωτοπορίες» κι «ἀρχηγούς». Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ συγκεντρωτισμὸς καὶ τὸ κράτος ἔχουν φτάσει στὸ ἐκρηκτικότερο σημεῖο ἱστορικῆς ἀρνητικότητας, ἀκοῦμε τὰ κούφια αἰτήματα γιὰ ἕνα «συγκεντρωτικὸ κίνημα» καὶ μιὰ «προλεταριακὴ δικτατορία».

Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀσφάλειας στὸ παρελθόν, αὐτὴ ἡ προσπάθεια νὰ βρεθεῖ ἕνα καταφύγιο σ' ἕνα σταθερὸ δόγμα καὶ μιὰ ὀργανωτικὴ ἱεραρχία ποὺ νὰ ὑποκαταστήσουν τὴ δημιουργικὴ σκέψη καὶ Πρᾶξι,* εἶναι πικρὴ ἔνδειξη τοῦ πόσο λίγο, πολλοὶ ἐπαναστάτες εἶναι ἱκανοὶ νὰ «ἐπαναστατικοποιήσουν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὰ πράγματα», πόσο μᾶλλον νὰ ἐπαναστατικοποιήσουν τὴν κοινωνία στὸ σύνολό της. Ὁ βαθειὰ ριζωμένος συντηρητισμὸς τῶν «ἐπαναστατῶν» τοῦ P.L.P.** εἶναι σχεδὸν ὀδυνηρὰ ἐνδεικτικός· ὁ ἐξουσιαστικὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡ ἱεραρχία ἀντικαθιστοῦν τὴν πατριαρχικὴ μορφὴ καὶ τὴ γραφειοκρατία τοῦ σχολείου· ἡ πειθαρχία τοῦ Κινήματος ἀντικαθιστᾶ τὴν πειθαρχία τῆς ἀστικῆς κοινωνίας· ὁ ἐξουσιαστικὸς κώδικας πολιτικῆς ὑπακοῆς ἀντικαθιστᾶ τὸ κράτος· τὸ πιστεύω τῆς «προλεταριακῆς ἠθικῆς» ἀνικαθιστᾶ τὰ ἤθη τοῦ πουριτανισμοῦ καὶ τὴν ἠθικὴ τῆς δουλειᾶς. Ἡ παλιὰ οὐσία τῆς ἐκμεταλλευτικῆς κοινωνίας ἐπανεμφανίζεται μὲ νέες μορφές, τυλιγμένη σὲ μιὰ κόκκινη σημαία, διακοσμημένη μὲ πορτραῖτα τοῦ Μάο (ἢ τοῦ Κάστρο ἢ τοῦ Τσὲ) καὶ στολισμένη μὲ τὸ «κόκκινο βιβλιαράκι» κι ἄλλα ἱερὰ σύμβολα.

---

* *Σ.τ.Μ. — Ἑλληνικὰ στὸ κείμενο.*

---

* *Αὐτὲς οἱ γραμμὲς γράφονταν ὅταν τὸ Προοδευτικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα (P.L.P.) ἐξασκοῦσε μεγάλη ἐπιρροὴ στὴν S.D.S. Ἂν καὶ τώρα ἔχει χάσει τὴν περισσότερη ἐπιρροὴ του πάνω στὸ φοιτητικὸ κίνημα ἡ ὀργάνωση αὐτὴ χρησιμεύει ἀκόμη σὰν καλὸ παράδειγμα τῆς νοοτροπίας καὶ τῶν ἀξιῶν ποὺ ἐπικρατοῦν στὴν παλιὰ ἀριστερά. Ὁ παραπάνω χαρακτηρισμὸς εἶναι ἐξίσου ἔγκυρος γιὰ τὶς περισσότερες Μαρξιστικὲς - Λενινιστικὲς ὁμάδες καὶ γι' αὐτὸ τὸ κομμάτι αὐτὸ κι ἄλλες ἀναφορὲς στὸ P.L.P. δὲν ἔχουν οὐσιαστικὰ ἀλλαχτεῖ.*

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παραμένουν στὸ P.L.P. σήμερα, τὸ ἀξίζουν. Ἂν μποροῦν νὰ κάνουν μ' ἕνα κίνημα ποὺ κυνικὰ προσθέτει τὰ δικά του συνθήματα σὲ φωτογραφίες τῶν ἀπεργοφυλάκων τοῦ D.R.U.M. (Ἐπαναστατικὸ Συνδικαλιστικὸ Κίνημα τῆς Ντότζ, τμῆμα τοῦ Συνδέσμου Ἐπαναστατῶν Μαύρων Ἐργατῶν τοῦ Ντιτρόιτ), ἂν μποροῦν νὰ διαβάζουν ἕνα περιοδικὸ ποὺ ρωτάει ἂν ὁ Μαρκοῦζε εἶναι «ἀποστάτης ἢ συνεργάτης» (τῆς C.I.A., σ.τ.μ.)· ἂν μποροῦν καὶ δέχονται μιὰ «πειθαρχία» ποὺ τοὺς ὑποδιβάζει σὲ ἀνέκφραστα, προγραμματισμένα αὐτόματα· ἂν μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὶς πιὸ ἀηδιαστικὲς τεχνικὲς (τεχνικὲς δανεισμένες ἀπ' τὸ βόθρο τῶν ἀστικῶν ἐπιχειρηματικῶν δραστηριοτήτων καὶ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ) γιὰ νὰ χειραγωγήσουν ἄλλες ὀργανώσεις· ἂν μποροῦν νὰ λειτουργοῦν σὰν παράσιτα σὲ κάθε δράση καὶ κατάσταση ἁπλῶς γιὰ νὰ προαγάγουν τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κόμματός τους — ἀκόμα κι ἂν αὐτὸ σημαίνει ἧττα τῆς ἴδιας τῆς δράσης — τότε δὲν ἀξίζουν οὔτε περιφρόνηση. Τὸ νὰ ὀνομάζουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἑαυτό τους κομμουνιστὴ καὶ νὰ περιγράφουν τὶς ἐναντίον τους ἐπιθέσεις σὰν ἀντικομμουνισμό, εἶναι μιὰ ἀντίστροφη μορφὴ Μακαρθισμοῦ. Γιὰ νὰ παραφράσουμε τὴ χυμώδη περιγραφὴ τοῦ Σταλινισμοῦ ἀπ' τὸν Τρότσκι, εἶναι ἡ σύφιλη τοῦ ριζοσπαστικοῦ κινήματος τῆς νεολαίας σήμερα. Καὶ γιὰ τὴ σύφιλη μιὰ θεραπεία ὑπάρχει — ἕνα ἀντιβιοτικό, ὄχι ἕνα ἐπιχείρημα.

Ἐνδιαφερόμαστε γιὰ κείνους τοὺς τίμιους ἐπαναστάτες ποὺ ἔχουν στραφεῖ πρὸς τὸ Μαρξισμό, Λενινισμὸ ἢ Τροτσκισμὸ ἐπειδὴ στὰ σοβαρὰ ψάχνουν γιὰ μιὰ συνεπῆ κοσμοθεωρία καὶ μιὰν ἀποτελεσματικὴ στρατηγικὴ ἐπανάστασης. Ἐνδιαφερόμαστε ἐπίσης γιὰ κείνους ποὺ τοὺς ἔχει προξενήσει δέος τὸ θεωρητικὸ ρεπερτόριο τοῦ Μαρξισμοῦ κι ἔχουν διάθεση νὰ ἐρωτοτροπήσουν μαζί του ἐλλείψει συστηματικότερων ἐναλλακτικῶν λύσεων. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀπευθυνόμαστε σὰν ἀδέρφια καὶ ζητᾶμε μιὰ σοβαρὴ συζήτηση καὶ μιὰ οὐσιαστικὴ

ἐπανεκτίμηση. Πιστεύουμε ὅτι ὁ Μαρξισμὸς ἔχει πάψει νὰ εἶναι ἐφαρμόσιμος στὴν ἐποχή μας, ὄχι γιατὶ εἶναι πολὺ ἐνοραματικὸς ἢ ἐπαναστατικός, ἀλλὰ γιατὶ δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἐνοραματικὸς κι ἐπαναστατικός. Πιστεύουμε πὼς γεννήθηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ σπάνης καὶ παρουσίασε μιὰ ἔξοχη κριτικὴ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἰδιαίτερα τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ ὅτι τώρα μιὰ καινούργια ἐποχὴ γεννιέται ποὺ ὁ Μαρξισμὸς δὲν τὴν περικλείει ἐπαρκῶς καὶ τῆς ὁποίας τὸ διάγραμμα μονάχα ἐν μέρει καὶ μονόπλευρα τὸ πρόβλεψε. Ἰσχυριζόμαστε ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι νὰ «παρατήσουμε» τὸ Μαρξισμὸ ἢ νὰ τὸν θεωρήσουμε μὴ «ἔγκυρο», ἀλλὰ νὰ τὸν ὑπερβοῦμε διαλλεκτικά, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Μὰρξ ξεπέρασε τὴ Χεγκελιανὴ φιλοσοφία, τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Ρικάρντο καὶ τὶς Μπλανκιστικὲς τακτικὲς καὶ τρόπους ὀργάνωσης. Θὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι σ' ἕνα πιὸ προηγμένο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπ' αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολήθηκε ὁ Μὰρξ ἕναν αἰώνα πρὶν καὶ σ' ἕνα πιὸ προηγμένο στάδιο τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης ἀπ' αὐτὸ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ προβλέψει καθαρὰ ὁ Μάρξ, μιὰ νέα κριτικὴ εἶναι ἀναγκαία, ποὺ μὲ τὴ σειρά της νὰ δίνει νέους τρόπους ἀγώνα, ὀργάνωσης, προπαγάνδας καὶ ζωῆς. Ὀνομάστε αὐτοὺς τοὺς νέους τρόπους ὅπως θέλετε, ἀκόμα καὶ «Μαρξισμὸ» ἂν ἔτσι τὴ βρίσκετε. Ἐμεῖς προτιμήσαμε νὰ ὀνομάσουμε αὐτὴ τὴ νέα προσέγγιση «ἀναρχισμὸ μετὰ τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης», γιὰ πολλοὺς ἐπιτακτικοὺς λόγους ποὺ θὰ γίνουν φανεροὶ στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν.

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

Ἡ ἰδέα ὅτι ἕνας ἄνθρωπος ὁ ὁποίου οἱ μεγαλύτερες θεωρητικὲς προσφορὲς γίνανε μεταξὺ 1840 καὶ 1880, θὰ μποροῦσε νὰ «προβλέψει» ὁλόκληρη τὴ διαλεκτικὴ τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἐξαρχῆς ἀπόλυτα παράλογη. Ἂν μποροῦμε ἀκόμα νὰ μάθουμε πολλὰ ἀπ' τὶς ἐμβαθύνσεις τοῦ Μάρξ, ἀκόμη πιὸ

πολλὰ μποροῦμε νὰ μάθουμε ἀπ' τ' ἀναπόφευκτα λάθη ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ περιοριζόταν ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ ὑλικῆς σπάνης καὶ μιὰ τεχνολογία ποὺ μόλις ἄρχιζε νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Μποροῦμε νὰ μάθουμε πόσο διαφορετικὴ εἶναι ἡ ἐποχή μας ἀπ' ὅ λ η τὴν περασμένη ἱστορία, πόσο ποιοτικὰ νέες εἶναι οἱ δυνατότητες ποὺ ἀντιμετωπίζουμε, πόσο μοναδικὰ εἶναι τὰ ζητήματα, οἱ ἀναλύσεις καὶ ἡ Πρᾶξις ποὺ στέκονται μπροστά μας ἂν πρόκειται νὰ κάνουμε ἐπανάσταση, κι ὄχι ἄλλη μιὰ ἱστορικὴ ἔκτρωση.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ὅτι ὁ Μαρξισμὸς εἶναι μιὰ «μέθοδος» ποὺ πρέπει νὰ ἐπανεφαρμοστεῖ σὲ «καινούργιες καταστάσεις» ἢ ὅτι ὁ «νεο - Μαρξισμὸς» πρέπει ν' ἀναπτυχτεῖ γιὰ νὰ ὑπερπηδήσει τοὺς περιορισμοὺς τοῦ «κλασικοῦ» Μαρξισμοῦ. Ἡ προσπάθεια νὰ διασωθοῦν οἱ Μαρξιστικὲς «περγαμηνὲς» μὲ τὴν ἔμφαση στὴ μέθοδο κι ὄχι στὸ σύστημα ἢ προσθέτοντας «νεο -» σὲ μιὰ ἱερὴ λέξη, εἶναι καθαρὸς μυστικισμός, ἂν ὅλα τὰ π ρ α κ τ ι κ ὰ συμπεράσματα τοῦ συστήματος ἀνοιχτὰ ἀντιφάσκουν σ' αὐτὲς τὶς προσπάθειες.*

Παρ' ὅλ' αὐτά, ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ἡ κατάσταση πραγμάτων στὴ Μαρξιστικὴ ἐξήγηση σήμερα. Οἱ Μαρξιστὲς στηρίζονται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ σύστημα προμηθεύει μιὰν ἔξοχη ἀ-

---

* *Ὁ Μαρξισμὸς πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι μιὰ Θεωρία τῆς Πράξης ἢ γιὰ νὰ θέσουμε αὐτὴ τὴ σχέση στὴ σωστή της προοπτική, μιὰ Πρᾶξις τῆς θεωρίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς μεταμόρφωσης τῆς διαλεκτικῆς ἀπ' τὸ Μάρξ, ποὺ τὴν πῆγε ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ διάσταση (στὴν ὁποία οἱ Νεαροὶ Χεγκελιανοὶ προσπαθοῦσαν ἀκόμη νὰ περιορίσουν τὴ θεωρία τοῦ Χέγκελ) στὴν ἀντικειμενική, ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ κριτικὴ στὴν κοινωνικὴ δράση. Ἂν ἡ θεωρία καὶ ἡ Πρᾶξις διαχωριστοῦν ἐντελῶς, ὁ Μαρξισμὸς δὲν σκοτώνεται, αὐτοκτονεῖ. Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ θαυμαστὸ κι εὐγενικό του χαρακτηριστικό. Οἱ προσπάθειες τῶν κρετίνων ποὺ ξενοχτᾶνε τὸ λείψανο τοῦ Μὰρξ νὰ διατηρήσουν τὸ σύστημα ζωντανὸ μὲ μπαλώματα ἐξηγήσεων καὶ ἡμι-«λογιότητας» ἀλα Μόρις Ντὸμπ καὶ Τζὸρτζ Νόβακ, εἶναι ὑβριστικὲς προσβολὲς τοῦ ὀνόματος τοῦ Μὰρξ καὶ ἀηδιαστικὸ κηλίδωμα ὅλων αὐτῶν ποὺ ἀντιπροσώπευε.*

νάλυση τοῦ παρελθόντος, ἐνῶ θεληματικά ἀγνοοῦν τὰ τελείως παραπλανητικὰ χαρακτηριστικά του στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Προβάλλουν τὴ συνοχὴ ποὺ δίνει ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς καὶ ἡ ταξικὴ ἀνάλυση στὴν ἑρμηνεία τῆς ἱστορίας, τὶς οἰκονομικὲς ἐμβαθύνσεις τοῦ Κ ε φ α λ α ί ο υ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τὴν ἔξοχη ἀνάλυση τῶν προηγούμενων ἐπαναστάσεων ἀπ' τὸν Μάρξ καὶ τὰ συμπεράσματα τακτικῆς ποὺ ἔβγαλε, χωρὶς ν' ἀντιλαμβάνονται οὔτε μιὰ φορὰ ὅτι ποιοτικὰ νέα προβλήματα ἔχουν παρουσιαστεῖ ποὺ καθόλου δὲν ὑπῆρχαν στὴν ἐποχή του. Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ ὅτι τὰ ἱστορικὰ προβλήματα καὶ μέθοδοι ταξικῆς ἀνάλυσης βασισμένες ἀποκλειστικὰ στὴν ἀναπόφευχτη σπάνη εἶναι δυνατὸν νὰ μεταφυτευθοῦν σὲ μιὰ καινούργια ἐποχὴ δυνητικῆς ἀφθονίας; Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ ὅτι μιὰ οἰκονομικὴ ἀνάλυση ποὺ εἶχε ὡς κέντρο της ἕνα «ἐλευθέρως ἀνταγωνιστικὸν» σύστημα βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ μπορεῖ νὰ μεταφυτευτεῖ σ' ἕνα διευθυνόμενο σύστημα ὅπου τὸ κράτος καὶ τὰ μονοπώλια συνδυάζονται γιὰ νὰ χειραγωγήσουν τὴν οἰκονομικὴ ζωή; Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ ὅτι ἕνα ρεπερτόριο στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς ποὺ διατυπώθηκε σὲ μιὰ περίοδο ποὺ τὸ κάρβουνο κι ὁ χάλυβας ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τῆς βιομηχανικῆς τεχνολογίας μποροῦν νὰ μεταφυτευτοῦν σὲ μιὰ ἐποχὴ βασισμένη σὲ ριζικὰ νέες πηγὲς ἐνέργειας, στὴν ἠλεκτρονική, στὴν κυβερνητική;

Σὰν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς μεταφύτευσης, ἕνα θεωρητικὸ σῶμα ποὺ ἦταν ἀπελευθερωτικὸ ἕναν αἰώνα πρίν, γίνεται ἀπόλυτα περιοριστικὸ σήμερα. Μᾶς ζητᾶνε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἐργατικὴ τάξη «φορέα» τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ καπιταλισμὸς ξεκάθαρα εἶναι ἐχθρὸς οὐσιαστικὰ ὅλων τῶν στρωμάτων τῆς κοινωνίας καὶ παράγει ἐπαναστάτες ἀπ' ὅλα τὰ στρώματα. Ἰδιαίτερα τοὺς νέους. Μᾶς ζητᾶνε νὰ κατευθύνουμε τὴν τακτική μας σύμφωνα μὲ τὸ ὄραμα μιᾶς «χρόνιας οἰκονομικῆς κρίσης» παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι καμιὰ τέτοια

κρίση δὲν ἔχει ἐμφανιστεῖ, ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια.* Μᾶς ζητᾶνε νὰ δεχτοῦμε μιὰ «προλεταριακὴ δικτατορία» — μιὰ μακριὰ «μεταβατικὴ περίοδο» σκοπὸς τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ καταστολὴ τῶν ἀντεπαναστατῶν, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς τεχνολογίας τῆς ἀφθονίας — σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ μιὰ τεχνολογία τῆς ἀφθονίας βρίσκεται μπροστά μας. Μᾶς ζητᾶνε νὰ προσανατολίσουμε τὶς «στρατηγικὲς» καὶ τὶς «τακτικές» μας γύρω ἀπ' τὴ φτώχεια καὶ τὴν ὑλικὴ ἐξαθλίωση σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὸ ἐπαναστατικὸ αἴσθημα γεννιέται ἀπ' τὴν ἀφόρητη κοινοτυπία τῆς ζωῆς κάτω ἀπὸ συνθῆκες ὑλικῆς ἀφθονίας. Μᾶς ζητᾶνε νὰ ἱδρύσουμε πολιτικὰ κόμματα, συγκεντρωτικὲς ὀργανώσεις, «ἐπαναστατικὲς» ἱεραρχίες κι ἐλὶτ κι ἕνα νέο κράτος σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ καθαυτοὶ ἀποσυντίθενται καὶ ὁ συγκεντρωτισμός, ὁ ἐλιτισμὸς καὶ τὸ κράτος ἀμφισβητοῦνται σὲ μιὰ κλίμακα ποὺ δὲν ἔχει ἐμφανιστεῖ ποτὲ πρὶν στὴν ἱστορία τῆς ἱεραρχικῆς κοινωνίας.

Μᾶς ζητᾶνε, κοντολογίς, νὰ ἐπιστρέψουμε στὸ παρελθόν, νὰ ἐλαττωθοῦμε ἀντὶ ν' ἀναπτυχθοῦμε, νὰ προσαρμόσουμε μὲ τὸ ζόρι τὴν παλλόμενη πραγματικότητα τοῦ καιροῦ μας, μ' ὅλες τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς ὑποσχέσεις της, σὲ ἀπονεκρωτικὲς προκαταλήψεις μιᾶς περασμένης ἐποχῆς. Μᾶς ζητᾶνε νὰ λειτουργήσουμε μὲ ἀρχὲς ποὺ ἔχουν ξεπεραστεῖ ὄχι μόνο θεωρητικά, ἀλλὰ ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας. Ἡ ἱστορία δὲν ἔμεινε ἀκίνητη ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ Μάρξ, ὁ Ἔνγκελς, ὁ Λένιν κι ὁ Τρότσκι, οὔτε ἀκολούθησε τὴν ἁπλοϊκὴ κατεύθυνση ποὺ διαγράφηκε ἀπὸ διανοητὲς — ὁσοδήποτε ἔξυπνους — τῶν ὁποίων τὰ μυαλὰ ἦταν ριζωμένα στὸ δέκατο ἔνατο αἰώνα ἢ στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ εἰκοστοῦ: ἔχουμε δεῖ τὸν καπιταλισμὸ νὰ ἐκτελεῖ πολλὰ ἀπ' τὰ «καθήκοντα» (μαζὶ καὶ τὴν ἀνάπτυξη

* *Στὴν πραγματικότητα, οἱ Μαρξιστὲς πολὺ λίγο μιλᾶνε σήμερα γιὰ τὴ «χρόνια οἰκονομικὴ κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶναι στὸν πυρήνα τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν τοῦ Μάρξ.*

μιᾶς τεχνολογίας τῆς ἀφθονίας) ποὺ θεωροῦνταν σοσιαλιστικά. Τὸν ἔχουμε δεῖ νὰ «ἐθνικοποιεῖ» ἰδιοκτησία, συγχωνεύοντας τὴν οἰκονομία μὲ τὸ κράτος ὅπου ἦταν ἀναγκαῖο. Ἔχουμε δεῖ τὴν ἐργατικὴ τάξη νὰ οὐδετεροποιεῖται ὡς «φορέας τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς», μολονότι ἀκόμη ἀγωνίζεται σ' ἕνα ἀ σ τ ι κ ὸ πλαίσιο γιὰ μεγαλύτερους μισθούς, λιγότερες ὧρες καὶ «πρόσθετα εὐεργετήματα».* Ὁ ταξικὸς ἀγώνας μὲ τὴν κ λ α σ ι κ ὴ ἔννοια δὲν ἔχει ἐξαφανιστεῖ· ἔχει ὑποστεῖ μιὰ πιὸ ἀπονεκρωτικὴ μοίρα μὲ τὴν ἀφομοίωσή του ἀπ' τὸν καπιταλισμό. Ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγώνας μέσα στὶς προηγμένες καπιταλιστικὲς χῶρες ἔχει μετατοπιστεῖ σ' ἕναν ἱστορικὰ νέο χῶρο: ἔχει γίνει ἀγώνας μεταξὺ μιᾶς γενιᾶς νεολαίας ποὺ δὲν ἔχει γνωρίσει καμιὰ χρόνια οἰκονομικὴ κρίση καὶ τῆς κουλτούρας ἀξιῶν καὶ θεσμῶν μιᾶς γεροντότερης, συντηρητικῆς γενιᾶς τῆς ὁποίας ἡ ὄψη τῆς ζωῆς ἔχει διαμορφωθεῖ ἀπ' τὴ σπάνη, τὴν ἐνοχή, τὴν παραίτηση, τὴν ἠθικὴ τῆς δουλειᾶς καὶ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ὑλικῆς ἀσφάλειας. Οἱ ἐχθροί μας δὲν εἶναι μόνο ἡ φανερή, ὀχυρωμένη ἀστικὴ τάξη καὶ ὁ κρατικὸς μηχανισμός, ἀλλὰ ἐπίσης μιὰ νοοτροπία ποὺ βρίσκει ὑποστήριξη ἀπὸ φιλελεύθερους, σοσιαλδημοκράτες, τοὺς εὐνοούμενους τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, τὰ «ἐπαναστατικὰ» κόμματα τοῦ παρελθόντος καί, ὅσο κι ἂν αὐτὸ εἶναι ὀδυνηρὸ γιὰ τοὺς ἀκόλουθους τοῦ Μαρξισμοῦ, τὸν ἐργάτη ποὺ κυριαρχεῖται ἀπ' τὴν ἐργοστασιακὴ ἱεραρχία, τὴ βιομηχανικὴ ρουτίνα καὶ τὴν ἠθικὴ τῆς δουλειᾶς. Αὐτὸ ποὺ θέλουμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι οἱ διαιρέσεις τῆς σημερινῆς κοινωνίας διασποῦν ὅλες οὐσιαστικὰ τὶς παραδοσιακὲς ταξικὲς γραμμὲς καὶ δημιουργοῦν ἕνα φάσμα προβλημάτων ποὺ κανεὶς ἀπ' τοὺς Μαρξιστές, ποὺ στηρίζονταν σὲ ἀναλογίες μὲ τὶς κοινωνίες τῆς σπάνης δὲν μποροῦσε νὰ προβλέψει.

---

* ***Σ.τ.Μ.*** *Τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ ποὺ παρέχεται κατὰ κάποιο τρόπο σὲ εἶδος, ὅπως πληρωμένες ἀπ' τὴν ἑταιρεία διακοπὲς καὶ γιορτές, εἰδικὰ δῶρα, ἰατρικὴ περίθαλψη, πρόσθετα ἐπιδόματα ἀνεργίας, συντάξεις, κλπ.*

Ἂς ἀπορρίψουμε ὅλα τὰ ἰδεολογικὰ συντρίμμια τοῦ παρελθόντος κι ἂς πᾶμε στὶς θεωρητικὲς ρίζες τοῦ προβλήματος. Γιὰ τὴν ἐποχή μας, ἡ μεγαλύτερη συνεισφορὰ τοῦ Μὰρξ στὴν ἐπαναστατικὴ σκέψη εἶναι ἡ διαλεκτική του τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Ὁ Μὰρξ ἔδειξε καθαρὰ τὴ μεγάλη κίνηση ἀπ' τὸν πρωτόγονο κομμουνισμό, μέσω τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, στὸν κομμουνισμὸ στὴν ὑψηλότερή του μορφὴ — μιὰ κοινοβιακὴ κοινωνία ποὺ θὰ βασίζεται σὲ μιὰν ἀπελευθερωτικὴ τεχνολογία. Σ' αὐτὴ τὴν κίνηση, σύμφωνα μὲ τὸ Μάρξ, ὁ ἄνθρωπος περνάει ἀπ' τὴν κυριάρχηση τῆς φύσης πάνω στὸν ἄνθρωπο, στὴν κυριάρχηση τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο, καὶ τελικά, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ κυριαρχία καθαυτή, στὴν κυριάρχηση τῆς φύσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.* Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πλατύτερη διαλεκτική, ὁ Μὰρξ ἐξετάζει τὴ διαλεκτικὴ τοῦ ἴδιου τοῦ καπιταλισμοῦ — ἑνὸς κοινωνικοῦ συστήματος ποὺ ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο ἱστορικὸ «στάδιο» τῆς κυριάρχησης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἐδῶ ὁ Μὰρξ, ὄχι μόνο προσφέρει οὐσιαστικὰ στὴ σύγχρονη ἐπαναστατικὴ σκέψη (ἰδιαίτερα μὲ τὴ θαυμάσια ἀνάλυση τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων), ἀλλὰ ἐπίσης φανερώνει τοὺς περιορισμούς του, περιορισμοὺς χώρου καὶ χρόνου, ποὺ παίζουν τόσο ἀνασταλτικὸ ρόλο στὴ δική μας ἐποχή.

Ὁ πιὸ σοβαρὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς περιορισμοὺς ὀφείλεται στὴν προσπάθεια τοῦ Μὰρξ νὰ ἐξηγήσει τὴ μετάβαση ἀπ' τὸν καπιταλισμὸ στὸ σοσιαλισμό, ἀπὸ μιὰ ταξικὴ σὲ μιὰ ἀταξικὴ κοινωνία. Εἶναι πολὺ σπουδαῖο νὰ τονιστεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξήγηση διατυπώθηκε σχεδὸν ἐντελῶς, μὲ ὅρους τῆς μετάβασης ἀπ' τὸ φεουδαλισμὸ στὸν καπιταλισμὸ — δηλαδή, ἀ π ὸ μ ι ἀ

---

* *Γιὰ οἰκολογικοὺς λόγους, δὲν δεχόμαστε τὴν ἔννοια τῆς «κυριάρχησης τῆς φύσης ἀπ' τὸν ἄνθρωπο» μὲ τὴν ἁπλοϊκὴ ἔννοια ποὺ ἐπινοήθηκε ἀπ' τὸ Μάρξ ἕναν αἰώνα πρίν.*

ταξική κοινωνία σὲ μιὰ ἄλλη *ταξική κοινωνία*, ἀπὸ ἕνα σύστημα ἰδιοκτησίας σ' ἕνα ἄλλο. Συνεπῶς ὁ Μὰρξ ἐννοεῖ ὅτι ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἀστικὴ τάξη ἀναπτύχθηκε μέσα στὸ φεουδαλισμὸ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διάσπασης μεταξὺ πόλης καὶ ὑπαίθρου (ἀκριβέστερα, μεταξὺ βιοτεχνίας καὶ γεωργίας), ἔτσι καὶ τὸ σύγχρονο προλεταριάτο ἀναπτύχθηκε μέσα στὸν καπιταλισμὸ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς προόδου τῆς βιομηχανικῆς τεχνολογίας. Καὶ οἱ δυὸ τάξεις, μᾶς λένε, ἀναπτύσσουν τὰ δικά τους κοινωνικὰ συμφέροντα — ἐπαναστατικά, μάλιστα, κοινωνικὰ συμφέροντα ποὺ τὶς ρίχνουν ἐνάντια στὴν παλιὰ κοινωνία ποὺ τὶς γέννησε. Ἂν ἡ ἀστικὴ τάξη ἀπέκτησε ἔλεγχο πάνω στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ πολὺ πρὶν ἀνατρέψει τὴ φεουδαλικὴ κοινωνία, τὸ προλεταριάτο μὲ τὴ σειρά του ἀποκτάει τὴ δική του ἐπαναστατικὴ δύναμη ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι «πειθαρχημένο, ἑνωμένο, ὀργανωμένο» ἀπὸ τὸ ἐργοστασιακὸ σύστημα.* Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, ἡ ἀνάπτυ-

---

* ***Εἶναι εἰρωνία τὸ ὅτι οἱ Μαρξιστὲς ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν «οἰκονομικὴ ἰσχὺ» τοῦ προλεταριάτου στὴν πραγματικότητα ἀπηχοῦν τὴ θέση τῶν ἀναρχοσυνδικαλιστῶν, μιὰ θέση στὴν ὁποία ὁ Μὰρξ ἀντιτάχτηκε σφοδρά. Ὁ Μὰρξ δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν «οἰκονομικὴ ἰσχὺ» τοῦ προλεταριάτου ἀλλὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ του ἰσχύ· συγκεκριμένα, τὸ γεγονὸς ὅτι θὰ γινόταν ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Ἦταν πεπεισμένος ὅτι οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάτες θὰ ὁδηγοῦνταν σ' ἐπανάσταση βασικὰ ἀπ' τὴν ὑλικὴ ἐξαθλίωση ποὺ συνεπαγόταν ἡ τάση τῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης· ὅτι, ὀργανωμένοι ἀπ' τὸ ἐργοστασιακὸ σύστημα καὶ πειθαρχημένοι ἀπ' τὴ βιομηχανικὴ ρουτίνα, θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ συστήσουν ἐργατικὲς ἑνώσεις καί, πάνω ἀπ' ὅλα, πολιτικὰ κόμματα, ποὺ σὲ ὁρισμένες χῶρες θὰ ἦταν ἀναγκασμένα νὰ χρησιμοποιήσουν ἀντάρτικες μεθόδους καὶ σ' ἄλλες (Ἀγγλία, Ἡνωμένες Πολιτεῖες κι ἀργότερα ὁ Ἔνγκελς πρόσθεσε τὴ Γαλλία) θὰ μποροῦσαν κάλλιστα νὰ ἔρθουν στὴν ἐξουσία μ' ἐκλογὲς καὶ νὰ δημιουργήσουν τὸ σοσιαλισμὸ μὲ νομοθεσία. Χαρακτηριστικά, πολλοὶ Μαρξιστὲς εἶναι τόσο ἀσυνεπεῖς πρὸς τὸν Μὰρξ καὶ τὸν Ἔνγκελς, ὅσο καὶ τὸ Προοδευτικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα πρὸς τοὺς ἀναγνῶστες τῆς*** Challenge, ***ἀφήνοντας σπουδαῖες παρατηρήσεις ἀμετάφραστες ἢ χοντροκομμένα διαστρεβλώνοντας τὸ νόημα τοῦ Μάρξ.***

ξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καθίσταται ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ παραδοσιακὸ σύστημα κοινωνικῶν σχέσεων. «Ὁ ὑμένας σπάζει στὰ δύο». Ἡ παλιὰ κοινωνία ἀντικαθίσταταί ἀπὸ τὴν καινούργια.

Τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ποὺ ἀντιμετωπίζουμε εἶναι αὐτό: μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε τὴ μετάβαση ἀπὸ μιὰ ταξικὴ κοινωνία σὲ μιὰν ἀταξικὴ κοινωνία χρησιμοποιώντας τὴν ἴδια διαλεκτικὴ ποὺ ἰσχύει γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ μιὰ ταξικὴ κοινωνία σὲ μιὰ ἄλλη; Αὐτὸ δὲν εἶναι πρόβλημα πανεπιστημιακοῦ συγγράμματος ποὺ περιλαμβάνει τὴν ταχυδακτυλουργία λογικῶν ἀφαιρέσεων, ἀλλὰ ἕνα πολὺ ἀληθινὸ καὶ συγκεκριμένο ζήτημα τῆς ἐποχῆς μας. Ὑπάρχουν βαθειὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς τάξης κάτω ἀπ' τὸ φεουδαλισμὸ καὶ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ προλεταριάτου κάτω ἀπ' τὸν καπιταλισμό, τὶς ὁποῖες ὁ Μὰρξ εἴτε δὲν πρόβλεψε, εἴτε ποτὲ δὲν ἀντιμετώπισε καθαρά. Ἡ ἀστικὴ τάξη ἔλεγχε τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ πολὺ πρὶν καταλάβει τὴν κρατικὴ ἐξουσία· εἶχε καταστεῖ ἡ κυρίαρχη τάξη ὑλικά, πολιτιστικὰ καὶ ἰδεολογικὰ πρὶν ἐπιβεβαιώσει τὴν κυριαρχία της πολιτικά. Τὸ προλεταριάτο δὲν ἐλέγχει τὴν οἰκονομικὴ ζωή. Παρὰ τὸν ἀπαραίτητο ρόλο της στὴ βιομηχανικὴ διαδικασία, ἡ βιομηχανικὴ ἐργατικὴ τάξη δὲν εἶναι οὔτε κὰν ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ στρατηγικὴ οἰκονομικὴ της θέση διαβρώνεται ἀπ' τὴν κυβερνητικὴ κι ἄλλες τεχνολογικὲς ἐπιτεύξεις.* Ἄρα, ἀπαιτεῖται μιὰ πράξη ὑψηλῆς συ-

---

* *Μᾶς παρουσιάζεται ἐδῶ μιὰ καλὴ εὐκαιρία γιὰ ν' ἀπορρίψουμε τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁποιοσδήποτε δὲν ἔχει νὰ πουλήσει παρὰ τὴν ἐργατική του δύναμη εἶναι «προλετάριος». Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Μὰρξ προσδιόρισε τὸ προλεταριάτο μ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους, ἀλλὰ παράλληλα ἀνέπτυξε μιὰ ἱστορικὴ διαλεκτικὴ σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξή του. Τὸ προλεταριάτο ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ δίχως ἰδιοκτησία, ἐκμεταλλευόμενη τάξη, κι ἔφτασε στὴν πιὸ προηγμένη του μορφὴ ὡς* β ι ο μ η χ α ν ι κ ὸ *προλεταριάτο, ποὺ ἀντιστοιχοῦσε στὴν πιὸ προηγμένη μορφὴ κεφαλαίου. Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Μάρξ, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ περιφρονεῖ τοὺς Παριζιάνους ἐργάτες, ποὺ ἀπασχολοῦνταν κυρίως στὴν παραγωγὴ πολυτελῶν ἀγαθῶν, θέτοντας τοὺς*

νείδησης γιὰ τὸ προλεταριάτο ὥστε νὰ χρησιμοποιήσει τὴν ἰσχύ του γιὰ νὰ πετύχει μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση. Ὡς τώρα, ἡ ἐπίτευξη αὐτῆς τῆς συνείδησης ἔχει ἐμποδιστεῖ ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐργοστασιακὸ περιβάλλον εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς καλύτερα ὀχυρωμένους στίβους τῆς ἠθικῆς τῆς δουλειᾶς, τῶν ἱεραρχικῶν συστημάτων διεύθυνσης, ὑπακοῆς σ' ἀρχηγοὺς καί, πρόσφατα, παραγωγῆς ἀφιερωμένης σὲ περιττὰ ἐμπορεύματα κι ἐξοπλισμούς. Τὸ ἐργοστάσιο δὲν χρησιμεύει μόνο γιὰ νὰ «πειθαρχεῖ», νὰ «ἑνώνει» καὶ νὰ «ὀργανώνει» τοὺς ἐργάτες, ἀλλὰ ἐπίσης νὰ τὸ κάνει αὐτὸ μ' ἕναν ἐντελῶς ἀστικὸ τρόπο. Στὸ ἐργοστάσιο ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ δὲν ἀνανεώνει μόνο τὶς κοινωνικὲς σχέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ μὲ κάθε ἐργάσιμη μέρα, ὅπως παρατήρησε ὁ Μάρξ, ἀνανεώνει ἐπίσης τὴν ψ υ χ ή,* τὶς ἀξίες καὶ τὴν ἰδεολογία τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ὁ Μὰρξ αἰσθάνθηκε αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἀρκετὰ ὥστε νὰ ψάξει γιὰ αἰτίες πιὸ ἐπιτακτικὲς ἀπ' τὸ ἁπλὸ γεγονὸς τῆς ἐκμε-

---

«Γερμανοὺς μας ἐργάτες» — τὰ καλύτερα ρομπὸτ τῆς Εὐρώπης — ὡς τὸ «πρότυπο» προλεταριάτο τοῦ κόσμου.

Ἐξάλλου, ἂν πρόκειται νὰ περιγράψουμε κάθε κοινωνικὸ στρῶμα ὡς «προλεταριακὸ» (ὅπως κάνουν οἱ Γάλλοι Situationnistes) ἁπλῶς γιατὶ δὲν ἐλέγχει τὶς συνθῆκες ζωῆς του, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπονομάσουμε «προλετάριους» τοὺς σκλάβους, τοὺς δουλοπάροικους, τοὺς ἀγρότες καὶ μεγάλα τμήματα τῆς μεσαίας τάξης. Ἡ δημιουργία, πάντως, τέτοιων σαρωτικῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τοῦ «προλετάριου» καὶ τοῦ ἀστοῦ, ἐξαλείφει ὅλους τοὺς προσδιορισμοὺς ποὺ χαρακτηρίζουν αὐτὲς τὶς τάξεις ὡς συγκεκριμένα, ἱστορικῶς περιορισμένα στρώματα. Αὐτὴ ἡ συγχισμένη προσέγγιση στὴν κοινωνικὴ ἀνάλυση ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἀστικὴ τάξη ὅλα τὰ ἱστορικῶς μοναδικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ πίστευε πὼς ἀνακάλυψε ὁ Μάρξ (μιὰ θεωρητικὴ προσπάθεια ποὺ ἀποδείχτηκε ἀνεπαρκής, ἂν καὶ κατὰ κανένα τρόπο λανθασμένη)· ἀποφεύγει τὴν εὐθύνη μιᾶς σοβαρῆς κριτικῆς τοῦ Μαρξισμοῦ καὶ τῆς ἐξέλιξης τοῦ «laisez-faires» (ἀνταγωνιστικοῦ) καπιταλισμοῦ σὲ κρατικὸ καπιταλισμό, ἐνῶ παράλληλα προφασίζεται ὅτι συνεχίζει τὴ Μαρξιστικὴ προσπάθεια καὶ βασίζεται σ' αὐτή.

* *Σ.τ.Μ. Ἑλληνικὰ στὸ κείμενο.*

τάλλευσης ή τῶν συγκρούσεων πάνω σὲ μισθοὺς καὶ ὧρες ἐργασίας, αἰτίες ποὺ νὰ προωθήσουν τὸ προλεταριάτο σ' ἐπαναστατικὴ δράση. Στὴ γενική του Θεωρία τῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης ἐπιχείρησε νὰ διαγράψει τοὺς τραχεῖς, ἀντικειμενικοὺς νόμους ποὺ ἐξαναγκάζουν τὸ προλεταριάτο ν' ἀναλάβει ἕναν ἐπαναστατικὸ ρόλο. Συνεπῶς, ἀνέπτυξε τὴν περίφημη θεωρία του τῆς ἐξαθλίωσης: ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν κεφαλαιοκρατῶν τοὺς ἀναγκάζει νὰ περιέλθουν σὲ πόλεμο τιμῶν, πράγμα ποὺ μὲ τὴ σειρά του ὁδηγεῖ σὲ μιὰ συνεχῆ μείωση τῶν μισθῶν καὶ στὴν ἀπόλυτη ἐξαθλίωση τῶν ἐργατῶν. Τὸ προλεταριάτο ἀναγκάζεται νὰ ἐπαναστατήσει γιατὶ μὲ τὴ διαδικασία τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου «αὐξάνει ἡ ἔκταση τῆς μιζέριας, καταπίεσης, σκλαβιᾶς, ἐξευτελισμοῦ».*

Ἀλλὰ ὁ καπιταλισμὸς δὲν ἔχει παραμείνει ἀκίνητος ἀπὸ τὶς μέρες τοῦ Μὰρξ καὶ δῶθε. Μιὰ κι ὁ Μὰρξ ἔγραφε στὰ μέσα τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα, δὲν μποροῦμε νὰ περιμένουμε νὰ εἶχε ἀντιληφτεῖ τὶς πλήρεις συνέπειες τῶν ἐμβαθύνσεών του

** Ἡ προσπάθεια νὰ περιγραφεῖ ἡ θεωρία τῆς ἐξαθλίωσης τοῦ Μὰρξ μὲ διεθνεῖς ὅρους ἀντὶ ἐθνικοὺς (ὅπως ἔκανε ὁ Μὰρξ) εἶναι ξεκάθαρη ὑπεκφυγή. Καταρχήν, αὐτὴ ἡ θεωρητικὴ ταχυδακτυλουργία ἐπιχειρεῖ ἁπλῶς νὰ παρακάμψει τὸ ἐρώτημα γιατὶ ἡ ἐξαθλίωση δὲν ἔχει συμβεῖ μὲς στὰ βιομηχανικὰ ὀχυρὰ τοῦ καπιταλισμοῦ, τὶς μόνες περιοχὲς ποὺ ἀποτελοῦν ἕνα τεχνολογικὰ ἐπαρκὲς σημεῖο ἐκκίνησης γιὰ μιὰν ἀταξικὴ κοινωνία. Ἂν πρόκειται νὰ ἐναποθέσουμε τὶς ἐλπίδες μας στὸν ἀποικιοκρατούμενο κόσμο ὡς «τὸ προλεταριάτο», ἡ θέση αὐτὴ ἀποκρύπτει ἕναν πολὺ ἀληθινὸ κίνδυνο: τὴ γενοκτονία. Ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ πρόσφατη σύμμαχός της Ρωσία ἔχουν ὅλα τὰ τεχνικὰ μέσα νὰ βομβαρδίσουν τὸν ὑπανάπτυκτο κόσμο ὡς τὴν ὑποταγή. Μιὰ ἀπειλὴ παραμονεύει στὸν ἱστορικὸ ὁρίζοντα — ἡ ἐξέλιξη τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν σὲ μιὰν ἀληθινὰ φασιστικὴ αὐτοκρατορία ναζιστικοῦ τύπου. Εἶναι ξεκάθαρη ἀνοησία νὰ πεῖς ὅτι αὐτὴ ἡ χώρα εἶναι μιὰ «χάρτινη τίγρη». Εἶναι μιὰ θερμοπυρηνικὴ τίγρη καὶ ἡ Ἀμερικάνικη ἄρχουσα τάξη, μὴ ἔχοντας κανένα πολιτιστικὸ περιορισμό, εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστεῖ ἀκόμη πιὸ διεστραμμένη ἀπ' τὴ Γερμανική.*

σχετικὰ μὲ τὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας. Δὲν μποροῦμε νὰ περιμένουμε νὰ εἶχε προβλέψει ὅτι ὁ καπιταλισμὸς θ' ἀναπτυσσόταν ὄχι μόνο ἀπ' τὸ μερκαντιλισμὸ στὴν κυρίαρχη βιομηχανικὴ μορφὴ τῶν ἡμερῶν του — ἀπὸ βοηθούμενα ἀπ' τὸ κράτος ἐμπορικὰ μονοπώλια, σ' ἐξαιρετικὰ ἀνταγωνιστικὲς βιομηχανικὲς μονάδες — ἀλλά, παραπέρα, ὅτι μὲ τὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου, ὁ καπιταλισμὸς θὰ ἐπέστρεφε στὶς μερκαντιλιστικὲς ἀρχές του σ' ἕνα ὑψηλότερο ἐπίπεδο ἀνάπτυξης καὶ θὰ ἐπανακτοῦσε τὴ βοηθούμενη ἀπ' τὸ κράτος μονοπωλιακὴ μορφή. Ἡ οἰκονομία τείνει νὰ συγχωνεύεται μὲ τὸ κράτος κι ὁ καπιταλισμὸς ἀρχίζει νὰ «σχεδιάζει» τὴν ἀνάπτυξή του ἀντὶ νὰ τὴν ἀφήνει ἀποκλειστικὰ στὴν ἀλληλοσυσχέτιση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῶν δυνάμεων τῆς ἀγορᾶς. Σίγουρα, τὸ σύστημα δὲν καταργεῖ τὸν παραδοσιακὸ ταξικὸ ἀγώνα, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ τὸν βάζει μὲς στὰ πλαίσια, χρησιμοποιώντας τὰ τεράστια τεχνολογικά του ἀποθέματα γιὰ ν' ἀφομοιώνει τὰ πιὸ στρατηγικὰ τμήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Ἔτσι, ἡ θεωρία τῆς ἐξαθλίωσης χάνει κάθε ἐγκυρότητα καὶ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὁ παραδοσιακὸς ταξικὸς ἀγώνας δὲν ἐξελίσσεται σὲ ταξικὸ πόλεμο. Παραμένει ὁλότελα μέσα σὲ ἀστικὲς διαστάσεις. Ὁ Μαρξισμός, στὴν πραγματικότητα, γίνεται ἰδεολογία. Ἀφομοιώνεται ἀπ' τὶς πιὸ προηγμένες μορφὲς τῆς κρατικοκαπιταλιστικῆς κίνησης — ἰδιαίτερα ἀπ' τὴ Ρωσσία. Μὲ μιὰν ἀπίστευτη εἰρωνεία τῆς ἱστορίας, ὁ Μαρξικὸς «σοσιαλισμὸς» καταντάει νὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ ἴδιος ὁ κρατικὸς καπιταλισμὸς ποὺ ὁ Μὰρξ δὲν πρόβλεψε στὴ διαλεκτικὴ τοῦ καπιταλισμοῦ.* Τὸ προλεταριάτο, ἀντὶ νὰ ἐξελιχτεῖ

* *Ὁ Λένιν τὸ αἰσθάνθηκε αὐτὸ καὶ περιέγραφε τὸ «σοσιαλισμὸ» σὰν τίποτε ἄλλο παρὰ κρατικο-καπιταλιστικὸ μονοπώλιο καμωμένο γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ ὅλο τὸ λαό». (Β. Ι. Λένιν. Ἡ ἀπειλοῦσα καταστροφὴ καὶ πῶς νὰ τὴν πολεμήσουμε. Μικρὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Λένιν,*

σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ τάξη μὲς στὴ μήτρα τοῦ καπιταλισμοῦ, καταντάει νὰ γίνεται ἕνα ὄργανο μὲς στὸ σῶμα τῆς ἀστικῆς κοινωνίας.

Τὸ ἐρώτημα ποὺ πρέπει νὰ θέσουμε σ' αὐτὴ τὴν ὕστερη περίοδο τῆς ἱστορίας, εἶναι ἂν μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση ποὺ ἐπιζητεῖ νὰ πετύχει μιὰν ἀταξικὴ κοινωνία μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ ἀπὸ μιὰ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ παραδοσιακὲς τάξεις σὲ μιὰ ταξικὴ κοινωνία ἢ ἂν μιὰ τέτοια κοινωνικὴ ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ μόνο ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση τῶν παραδοσιακῶν τάξεων καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση μιᾶς ἐντελῶς νέας «τάξης» ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς ὁποίας εἶναι ὅτι εἶναι μιὰ μὴ τάξη, ἕνα αὐξανόμενο στρῶμα ἐπαναστατῶν. Ἐπιχειρώντας ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, μποροῦμε νὰ μάθουμε περισσότερα στρεφόμενοι στὴν εὐρύτερη διαλεκτικὴ ποὺ ἀνέπτυξε ὁ Μὰρξ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία ὡς σύνολο, παρὰ ἀπ' τὸ πρότυπο ποὺ δανείστηκε ἀπ' τὴ μετάβαση τῆς φεουδαλικῆς στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Ἀκριβῶς ὅπως τὰ πρωτόγονα συγγενικὰ γένη ἄρχισαν νὰ διαφοροποιοῦνται σὲ τάξεις, ἔτσι καὶ στὶς μέρες μας ὑπάρχει μιὰ τάση ν' ἀποσυντίθενται οἱ τάξεις σὲ τελείως νέες ὑποκουλτοῦρες ποὺ ἔχουν ὁμοιότητες μὲ μὴ καπιταλιστικὲς μορφὲς σχέσεων. Αὐτὲς δὲν εἶναι πιὰ τυπικὲς οἰκονομικὲς ὁμάδες· στὴν πραγματικότητα, ἀντανακλοῦν τὴν τάση τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης νὰ ὑπερβεῖ τὶς οἰκονομικὲς κατηγορίες τῆς κοινωνίας τῆς σπάνης. Ἀποτελοῦν στὴν οὐσία ἕνα χοντροκομμένο, ἀμφίβολο πολιτιστικὸ προσχηματισμὸ τῆς κίνησης ἀπὸ τὴ σπάνη πρὸς μιὰ κοινωνία ποὺ θὰ ξεπεράσει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης.

Ἡ διαδικασία τῆς ταξικῆς ἀποσύνθεσης πρέπει νὰ κατανοηθεῖ σ' ὅλες της τὶς διαστάσεις. Ἡ λέξη «διαδικασία» πρέ-

---

τόμος ΙΙ) (International Publishers, Νέα Ὑόρκη, 1932), σελ. 37). Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἐκπληκτικὴ δήλωση ἂν σκεφτεῖ κανεὶς τὶς συνέπειές της καί, παράλληλα ἕνα κάρο ἀντιφάσεις.

πει νά τονιστεῖ ἐδῶ· οἱ παραδοσιακὲς τάξεις δὲν ἐξαφανίζονται, οὔτε κι ὁ ταξικὸς ἀγώνας. Μόνο μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση θὰ μποροῦσε ν' ἀπομακρύνει τὴν ἐπικρατοῦσα ταξικὴ δομὴ καὶ τὶς συγκρούσεις ποὺ γεννάει. Τὸ θέμα εἶναι ὅτι ὁ παραδοσιακὸς ταξικὸς ἀγώνας παύει νὰ ἔχει ἐπαναστατικὲς ἐπιπτώσεις· ἐμφανίζεται σὰν ἡ φυσιολογία τῆς ἐπικρατούσας κοινωνίας, κι ὄχι οἱ πόνοι τῆς γέννας. Στὴν πραγματικότητα, ὁ παραδοσιακὸς ταξικὸς ἀγώνας ἐξισορροπεῖ τὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία «ἐπανορθώνοντας» τὶς καταχρήσεις της (στοὺς μισθούς, ὧρες ἐργασίας, πληθωρισμό, ἀπασχόληση, κλπ.). Οἱ ἐργατικὲς ἑνώσεις στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία ἀποτελοῦν ἕνα ἀντι-«μονοπώλιο» ἀπέναντι στὰ βιομηχανικὰ μονοπώλια κι εἶναι συσσωματωμένες στὴ νεο-μερκαντιλικὴ κρατικιστικὴ οἰκονομία ὡς ὀργανικὸ τμῆμα της. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ τμῆμα ὑπάρχουν μικρότερες ἢ μεγαλύτερες συγκρούσεις ἀλλά, παρμένες σὰν σύνολο, οἱ ἐργατικὲς ἑνώσεις ἐνδυναμώνουν τὸ σύστημα καὶ χρησιμεύουν στὴ διαιώνισή του.

Τὸ νὰ ἐνισχύουμε αὐτὴ τὴν ταξικὴ δομὴ παπιλίζοντας τὸ «ρόλο τῆς ἐργατικῆς τάξης», νὰ ἐνισχύουμε τὸν παραδοσιακὸ ταξικὸ ἀγώνα προσδίδοντάς του ἕνα «ἐπαναστατικὸ» περιεχόμενο, νὰ μολύνουμε τὸ νέο ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς ἐποχῆς μας μὲ «ἐργατίτιδα», εἶναι ἀ ν τ ι δ ρ α σ τ ι κ ὸ ὡ ς τ ὰ μ π ο ύ ν ι α. Πόσο συχνὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίζουμε στοὺς δογματιστὲς Μαρξιστὲς ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀρρώστειας, τῶν τραυμάτων, ποὺ ἄνοιξε τὸ περίφημο «κοινωνικὸ ζήτημα», τῆς μονόπλευρης ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου στὴν προσπάθειά του νὰ ἐλέγξει τὴ φύση κυριαρχώντας στὸ συνάνθρωπό του; Ἂν τὸ ὑποπροϊὸν αὐτῆς τῆς ἀρρώστειας, εἶναι ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος, τὰ κύρια προϊόντα της εἶναι ἡ καταπίεση, ἡ ἀπώθηση, ἕνα φριχτὸ χύσιμο ἀνθρώπινου αἵματος καὶ μιὰ τρομερὴ διαστροφὴ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.*

---

* *Σ.τ.Μ. Ἑλληνικὰ στὸ κείμενο.*

Καθὼς ἡ ἀρρώστεια προσεγγίζει τὸ τέλος της, καθὼς τὰ τραύματα ἀρχίζουν νὰ κλείνουν, ἡ διαδικασία τώρα ἐκτυλίσσεται πρὸς τὴν ὁλότητα· οἱ ἐπαναστατικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ παραδοσιακοῦ ταξικοῦ ἀγώνα χάνουν τὸ νόημά τους ὡς θεωρητικὲς κατασκευὲς καὶ ὡς κοινωνικὴ πραγματικότητα. Ἡ διαδικασία τῆς ἀποσύνθεσης ἀγκαλιάζει ὄχι μόνο τὴν παραδοσιακὴ ταξικὴ δομή, ἀλλὰ ἐπίσης τὴν πατριαρχικὴ οἰκογένεια, τοὺς ἐξουσιαστικοὺς τρόπους ἀνατροφῆς, τὴν ἐπίδραση τῆς θρησκείας, τοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους καὶ τὰ ἤθη ποὺ δημιουργήθηκαν γύρω ἀπ' τὸ μόχθο, τὴν παραίτηση, τὴν ἐνοχὴ καὶ τὴν ἀπωθημένη καὶ καταπιεσμένη σεξουαλικότητα. Ἡ διαδικασία τῆς ἀποσύνθεσης, κοντολογίς, γενικεύεται τώρα καὶ διασπᾶ οὐσιαστικὰ ὅλες τὶς παραδοσιακὲς τάξεις, ἀξίες καὶ θεσμούς. Δημιουργεῖ ὁλότελα νέα θέματα, τρόπους ἀγώνα καὶ μορφὲς ὀργάνωσης καὶ ἀπαιτεῖ μιὰν ὁλότελα καινούργια προσέγγιση στὴ Θεωρία καὶ τὴν Πρᾶξι.

Τί σημαίνει αὐτὸ συγκεκριμένα; Ἂς ἀντιπαραθέσουμε δυὸ προσεγγίσεις, τὴ Μαρξιστικὴ καὶ τὴν ἐπαναστατική. Ὁ δογματιστὴς Μαρξιστὴς θὰ προσέγγιζε τὸν ἐργάτη — ἤ, καλύτερα, θὰ «ἔμπαινε» στὸ ἐργοστάσιο — καὶ θὰ τὸν προσηλύτιζε «προτιμώντας» τον ἀπ' ὁποιονδήποτε ἄλλο. Ποιός ὁ σκοπός; Νὰ δημιουργήσει στὸν ἐργάτη «ταξικὴ συνείδηση». Γιὰ νὰ παραθέσουμε τὰ πιὸ παλαιοντολογικὰ παραδείγματα ἀπ' τὴν παλιὰ ἀριστερά, κόβει κανεὶς τὰ μαλλιά του, συγυρίζει τὸν ἑαυτό του μὲ συμβατικὰ σπὸρ ροῦχα, ἐγκαταλείπει τὴ μαριχουάνα γιὰ τσιγάρα καὶ μπύρα, χορεύει συμβατικά, ὑποκρίνεται «μάγκικους» τρόπους, κι ἀναπτύσσει ἕνα δίχως χιοῦμορ, ἀνέκφραστο καὶ πομπῶδες ὕφος.*

** Σὲ σχέση μ' αὐτό, η Παλιὰ 'Αριστερὰ προβάλλει τὴ δική της πα-*

Γίνεται κανείς, κοντολογίς, αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ ἐργάτης στὴ χειρότερη καρικατούρα του: ὄχι βέβαια, ἕνας «ἐκφυλισμένος μικροαστός», ἀλλὰ ἕνας ἐκφυλισμένος ἀ σ τ ό ς. Γίνεται κανεὶς μίμηση τοῦ ἐργάτη στὸ βαθμὸ ποὺ ὁ ἐργάτης εἶναι μίμηση τῶν κυρίων του. Πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴ μεταμόρφωση τοῦ φοιτητῆ σ' ἐργάτη βρίσκεται ἕνας διεστραμμένος κυνισμός. Ἐπιχειρεῖ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσει τὴν πειθαρχία ποὺ ἐμφυσᾶ τὸ ἐργοστασιακὸ περιβάλλον γιὰ νὰ πειθαρχήσει τὸν ἐργάτη στὸ κομματικὸ περιβάλλον. Ἐπιχειρεῖ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσει τὸ σεβασμὸ τοῦ ἐργάτη πρὸς τὴ βιομηχανικὴ ἱεραρχία, γιὰ νὰ τὸν παντρέψει μὲ τὴν κομματικὴ ἱεραρχία. Αὐτὴ ἡ ἀηδιαστικὴ διαδικασία, ποὺ ἂν εἶναι ἐπιτυχὴς μπορεῖ μόνο νὰ ὁδηγήσει στὴν ὑποκατάσταση τῆς μιᾶς ἱεραρχίας ἀπὸ μιὰ ἄλλη, πετυχαίνεται μὲ τὴν προσποίηση ὅτι ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὰ καθημερινὰ οἰκονομικὰ αἰτήματα τοῦ ἐργάτη. Ἀκόμη καὶ ἡ Μαρξικὴ Θεωρία ξευτελίζεται ὥστε νὰ συμφωνεῖ μ' αὐτὴ τὴν ὑποβιβασμένη εἰκόνα τοῦ ἐργάτη. (Δὲς ὁποιοδήποτε φύλλο τῆς Callenge — ὁ National Enquirer* τῆς ἀριστερᾶς. Τίποτα δὲν βαριέται ὁ ἐργάτης πιὸ πολὺ ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος φυλλάδας). Στὸ τέλος, ὁ ἐργάτης εἶναι ἀρκετὰ διορατικὸς ὥστε ν' ἀντιληφτεῖ ὅτι θὰ ἔχει καλύτερα ἀποτελέσματα στὸν καθημερινὸ ταξικὸ ἀγώνα μέσῳ τῆς γραφειοκρατίας τοῦ συνδικάτου του, παρὰ μέσῳ μιᾶς Μαρξιστικῆς κομματικῆς γραφειοκρατίας. Ἡ δεκαετία τοῦ '40 τὸ ἀποκάλυψε αὐτὸ τόσο δραματικὰ ποὺ μέσα σ' ἕνα - δυὸ χρόνια, μὲ μηδαμινὴ διαμαρτυρία ἀπ' τοὺς ἁπλοὺς ἐργάτες, τὰ συνδικάτα πέτυχαν νὰ πετάξουν ἔξω μὲ τὶς χιλιάδες τοὺς «Μαρξιστὲς» ποὺ εἶχαν παίξει ρόλο σκαπανέα στὸ ἐργατικὸ κίνημα γιὰ περισσότερο ἀπὸ μιὰ δεκαετία,

---

λαιοντολογικὴ εἰκόνα πάνω στὸν Ἀμερικάνο ἐργάτη. Στὴν πραγματικότητα αὐτὴ ἡ εἰκόνα πιὸ πολὺ προσεγγίζει τὸ χαρακτῆρα τοῦ γραφειοκράτη τοῦ συνδικάτου ἢ τοῦ Σταλινικοῦ κομισάριου.

* *Σ.τ.Μ. Σκανδαλοθηρικὴ ἀμερικάνικη φυλλάδα. Ἡ Challenge εἶναι ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα τοῦ P.L.P.*

φτάνοντας ἀκόμη καὶ στὴν κορυφὴ τῆς ἡγεσίας τῶν παλιῶν διεθνῶν συνδικάτων τῆς C.I.O.

Ὁ ἐργάτης γίνεται *ἐπαναστάτης* ὄχι ὅταν γίνεται περισσότερο ἐργάτης, ἀλλὰ ὅταν καταστρέφει τὴν «ἐργατοσύνη» του. Καὶ σ' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνος του· τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸ γεωργό, τὸ φοιτητή, τὸν ὑπάλληλο, τὸ στρατιώτη, τὸ γραφειοκράτη, τὸν ἐπαγγελματία — καὶ τὸ Μαρξιστή. Ὁ ἐργάτης δὲν εἶναι λιγότερο «ἄστος» ἀπ' τὸ γεωργό, τὸ φοιτητή, τὸν ὑπάλληλο, τὸ στρατιώτη, τὸ γραφειοκράτη, τὸν ἐπαγγελματία — καὶ τὸ Μαρξιστή. Ἡ «ἐργατοσύνη» του εἶναι ἡ *ἀρρώστεια* ἀπ' τὴν ὁποία ὑποφέρει, ἡ κοινωνικὴ ἐπιδημία σμικρυμένη σὲ ἀτομικὲς διαστάσεις. Ὁ Λένιν τὸ ἀντιλήφτηκε αὐτὸ στὸ *Τί νὰ κάνουμε*, ἀλλὰ πέρασε λαθραῖα τὴν παλιὰ ἱεραρχία κάτω ἀπὸ μιὰ κόκκινη σημαία καὶ λίγη ἐπαναστατικὴ πολυλογία. Ὁ ἐργάτης ἀρχίζει νὰ γίνεται ἐπαναστάτης ὅταν καταστρέφει τὴν «ἐργατοσύνη» του, ὅταν φτάσει στὸ σημεῖο ν' ἀπεχθάνεται τὴν ταξικὴ του θέση τώρα ἀμέσως, ὅταν ἀρχίζει νὰ πετάει ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ Μαρξιστὲς τὸν ἐξυμνοῦν περισσότερο — τὴν ἠθικὴ τῆς δουλειᾶς, τὴ δομὴ τοῦ χαρακτήρα του ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴ βιομηχανικὴ πειθαρχία, τὸ σεβασμὸ γιὰ τὴν ἱεραρχία, τὴν ὑπακοὴ σ' ἀρχηγούς, τὸν καταναλωτισμό, τὰ στοιχεῖα πουριτανισμοῦ. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὁ ἐργάτης γίνεται ἐπαναστάτης στὸ βαθμὸ ποὺ ἀρνεῖται τὴν ταξικὴ του θέση καὶ πετυχαίνει μιὰν ἀταξικὴ συνείδηση. Ἐκφυλίζεται — κι ἐκφυλίζεται ὑπέροχα. Αὐτὸ ποὺ ἀρνεῖται εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνες οἱ *ταξικὲς* δεσμεύσεις ποὺ τὸν δένουν σ' *ὅλα* τὰ συστήματα κυριαρχίας. Παρατάει ἐκεῖνα τὰ *ταξικὰ* συμφέροντα ποὺ τὸν σκλαβώνουν στὸν καταναλωτισμό, τὴν τάση νὰ ζῆς σὲ προάστεια καὶ μιὰ μπακάλικη ἀντίληψη τῆς ζωῆς.*

** Ὁ ἐργάτης, μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ἀρχίζει νὰ προσεγγίζει τοὺς κοινωνικὰ μεταβατικοὺς ἀνθρώπινους τύπους ποὺ ἔχουν προμηθεύσει στὴν ἱστορία τὰ πιὸ ἐπαναστατικά της στοιχεῖα. Γενικά, τὸ «προλετα-*

Ἡ πιὸ ἐνθαρρυντικὴ ἐξέλιξη στὰ ἐργοστάσια σήμερα εἶναι ἡ ἐμφάνιση νέων ἐργατῶν ποὺ καπνίζουν μαριχουάνα, χαβαλεδιάζουν στὶς δουλειές τους, ἀλλάζουν συχνὰ δουλειές, ἀφήνουν μακρὺ ἢ ἀρκετὰ μακρὺ μαλλί, ἀπαιτοῦν περισσότερο ἐλεύθερο χρόνο ἀντὶ μεγαλύτερο μισθό, κλέβουν, παρενοχλοῦν ὅλες τὶς μορφὲς ἐξουσίας, ἀπεργοῦν δίχως τὴν ἔγκριση τοῦ σωματείου καὶ βοηθοῦν στὴ συνειδητοποίηση τῶν συναδέλφων τους. Ἀκόμα πιὸ ἐνθαρρυντικὴ εἶναι ἡ ἐμφάνιση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου τύπου σ' ἐμπορικὲς σχολὲς καὶ γυμνάσια, τὴ δεξαμενὴ τῆς ἐρχόμενης διαμηχανικῆς ἐργατικῆς τάξης. Στὸ βαθμὸ ποὺ οἱ ἐργάτες, οἱ σπουδαστὲς τεχνικῶν σχολῶν καὶ οἱ μαθητὲς γυμνασίου συνδέουν τοὺς τρόπους ζωῆς τους μὲ τὶς διάφορες ὄψεις τῆς ἀναρχικῆς κουλτούρας τῆς νεολαίας, σ' αὐτὸν τὸ βαθμὸ θὰ μεταμορφωθεῖ τὸ προλεταριάτο ἀπὸ δύναμη γιὰ τὴ συντήρηση τῆς κατεστημένης τάξης πραγμάτων σὲ δύναμη γιὰ ἐπανάσταση.

Μιὰ ποιοτικὰ νέα κατάσταση ἐμφανίζεται ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει μιὰ μεταμόρφωση ἀπὸ μιὰ καταπιεστικὴ ταξικὴ κοινωνία, βασισμένη στὴν ὑλικὴ σπάνη, σὲ μιὰ ἀπελευθε-

---

ριάτου ἦταν κατεξοχὴν ἐπαναστατικὸ σὲ μεταβατικὲς περιόδους, ὅταν ἦταν λιγότερο «προλεταριοποιημένο» ψυχικὰ ἀπ' τὸ βιομηχανικὸ σύστημα. Οἱ μεγαλύτερες ἑστίες τῶν κλασικῶν ἐπαναστάσεων τῶν ἐργατῶν ἦταν ἡ Πετρούπολη κι ἡ Μπαρθελόνα, ὅπου οἱ ἐργάτες εἶχαν ἄμεσα ξερριζωθεῖ ἀπὸ ἕναν ἀγροτικὸ χῶρο, καὶ τὸ Παρίσι, ὅπου συνδέονταν ἀκόμη μὲ τὴ βιοτεχνία ἢ ἔρχονταν ἄμεσα ἀπὸ ἕνα βιοτεχνικὸ χῶρο. Αὐτοὶ οἱ ἐργάτες εἶχαν τὴ μεγαλύτερη δυσκολία νὰ ἐγκλιματιστοῦν στὴ βιομηχανικὴ κυριαρχία κι ἔγιναν μιὰ συνεχὴς πηγὴ κοινωνικοῦ κι ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ. Σὲ ἀντιδιαστολή, ἡ σταθερὴ κληρονομικὴ ἐργατικὴ τάξη εἶχε τὴν τάση νὰ εἶναι περιέργως μὴ ἐπαναστατική. Ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση τῶν Γερμανῶν ἐργατῶν, ποὺ εἶχαν τεθεῖ ἀπ' τὸν Μὰρξ καὶ τὸν Ἔνγκελς ὡς πρότυπα γιὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸ προλεταριάτο, ἡ πλειονότητα δὲν ὑποστήριξε τοὺς Σπαρτακιστὲς στὰ 1919. Ἀνέδειξαν μεγάλες πλειοψηφίες ἐπισήμων Σοσιαλδημοκρατῶν στὸ Σύνδεσμο τῶν Ἐργατικῶν Συμβουλίων καί, σὲ κατοπινὰ χρόνια, στὸ Ράιχσταγκ καὶ συντάχτηκαν μὲ συνέπεια στὶς γραμμὲς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος ὡς τὸ 1933.

ρωτική ἀταξική κοινωνία βασισμένη στὴν ὑλικὴ ἀφθονία. Ἀπὸ τὴν ἀποσυντιθέμενη παραδοσιακὴ ταξικὴ δομὴ ἕνας καινούργιος ἀνθρώπινος τύπος δημιουργεῖται σὲ ὁλοένα κι αὐξανόμενους ἀριθμούς: ὁ ἐ π α ν α σ τ ά τ η ς. Αὐτὸς ὁ ἐπαναστάτης ἀρχίζει ν' ἀμφισβητεῖ ὄχι μόνο τὶς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς προϋποθέσεις τῆς ἱεραρχικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τὴν ἱεραρχία καθαυτή. Ἐγείρει ὄχι μόνο τὴν ἀνάγκη γιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση, ἀλλὰ ἐπίσης προσπαθεῖ νὰ ζ ή σ ε ι μ' ἕναν ἐπαναστατικὸ τρόπο στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὸ εἶναι ἐφικτὸ στὴν ὑπάρχουσα κοινωνία.* Ὄχι μόνο ἐπιτίθεται ἐνάντια στὶς μορφὲς ποὺ δημιούργησε τὸ κληροδότημα τῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ ἐπίσης αὐτοσχεδιάζει νέες μορφὲς ἀπελευθέρωσης ποὺ ἐμπνέονται τὴν ποίησή τους ἀπ' τὸ μέλλον.

Αὐτὴ ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ μέλλον, αὐτὸς ὁ πειραματι-

---

* *Αὐτὸς ὁ ἐπαναστατικὸς τρόπος ζωῆς μπορεῖ ν' ἀναπτυχτεῖ τόσο στὰ ἐργοστάσια ὅσο καὶ στοὺς δρόμους, στὰ σχολεῖα καὶ στὰ κοινόβια, στὰ προάστεια καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Σὰν Φρανσίσκο. Οὐσία του εἶναι ἡ ἀψήφιση καὶ μιὰ προσωπικὴ «προπαγάνδα τῆς πράξης» ποὺ διαβρώνει ὅλα τὰ ἤθη, τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς κυριαρχίας. Καθὼς ἡ κοινωνία ἀρχίζει νὰ προσεγγίζει τὸ κατώφλι τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου, τὰ ἐργοστάσια, τὰ σχολεῖα κι οἱ γειτονιὲς γίνονται ὁ πραγματικὸς στίβος τοῦ ἐπαναστατικοῦ «παιχνιδιοῦ» — ἕνα «παιχνίδι» ποὺ ἔχει ἕναν πολὺ σοβαρὸ πυρήνα. Οἱ ἀπεργίες γίνονται μιὰ χρόνια κατάσταση κι ὀργανώνονται γιὰ χάρη τῆς ἀπεργίας, ὥστε νὰ διασπάσουν τὸ ἐπίστρωμα τῆς ρουτίνας, ν' ἀψηφίσουν τὴν κοινωνία πάνω σὲ μιὰ ὡριαία σχεδὸν βάση, νὰ θρυμματίσουν τὴ διάθεση τῆς ἀστικῆς κανονικότητας. Αὐτὴ ἡ νέα διάθεση τῶν ἐργατῶν, φοιτητῶν κι ἀνθρώπων τῆς γειτονιᾶς εἶναι ἕνας βασικὸς πρόδρομος τῆς πραγματικῆς στιγμῆς τῆς ἐπαναστατικῆς μεταμόρφωσης. Ἡ πιὸ συνειδητή της ἔκφραση εἶναι τὸ αἴτημα γιὰ «αὐτοδιεύθυνση»· ὁ ἐργάτης ἀρνεῖται νὰ εἶναι ἕνα «διευθυνόμενο» ὄν, ἕνα τ α ξ ι κ ὸ ὄν. Αὐτὴ ἡ διαδικασία ἔγινε ὁλοφάνερη στὴν Ἱσπανία, στὶς παραμονὲς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1936, ὅταν οἱ ἐργάτες σὲ κάθε σχεδὸν πόλη καὶ κωμόπολη καλοῦσαν σ' ἀπεργία «γιὰ πλάκα» — γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους, τὴν αἴσθησή τους τοῦ ξυπνήματος, τὴ διάσπασή τους ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τάξη πραγμάτων κι ἀπὸ τὶς ἀστικὲς συνθῆκες ζωῆς. Ἦταν ἐπίσης οὐσιαστικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς γενικῆς ἀπεργίας τοῦ 1968 στὴ Γαλλία.*

σμός μὲ ἀπελευθερωτικὲς μορφὲς κοινωνικῶν σχέσεων ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπατηλὸς ἂν τὸ μέλλον συνεπάγεται τὴν ὑποκατάσταση τῆς μιᾶς ταξικῆς κοινωνίας ἀπὸ μιὰν ἄλλη· εἶναι ἀπαραίτητος, πάντως, ἂν τὸ μέλλον συνεπάγεται μιὰν ἀταξικὴ κοινωνία χτισμένη πάνω στὰ ἐ ρ ε ί π ι α μιᾶς ταξικῆς κοινωνίας. Ποιὸς θὰ εἶναι, τότε, ὁ «φορέας» τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς; Θὰ εἶναι κυριολεκτικὰ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῆς κοινωνίας, ποὺ ἀντλεῖται ἀπ' ὅλες τὶς διαφορετικὲς παραδοσιακὲς τάξεις καὶ συγχωνεύεται γιὰ νὰ γίνει μιὰ κοινὴ ἐπαναστατικὴ δύναμη ἀπ' τὴν ἀποσύνθεση τῶν θεσμῶν, τῶν κοινωνικῶν μορφῶν, τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν τρόπων ζωῆς τῆς ἐπικρατούσας ταξικῆς δομῆς. Συνήθως, τὰ πιὸ προηγμένα στοιχεῖα της εἶναι οἱ νέοι καὶ νέες — μιὰ γενιὰ ποὺ δὲν ἔχει γνωρίσει χαμηλὰ χρόνια οἰκονομικὴ κρίση καὶ προσανατολίζεται ὅλο καὶ λιγότερο πρὸς τὴν προκατάληψη τῆς ὑλικῆς ἀσφάλειας ποὺ εἶναι τόσο πλατιὰ διαδεδομένη ἀνάμεσα στὴ γενιὰ τῆς δεκαετίας τοῦ '30.

Ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχτεῖ χωρὶς τὴν ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ ὑποστήριξη τῶν ἐργατῶν, δὲν εἶναι λιγότερο ἀλήθεια ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχτεῖ χωρὶς τὴν ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ ὑποστήριξη τῶν γεωργῶν, τῶν τεχνικῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν. Πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ κοινωνικὴ ἐπανάσταση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχτεῖ χωρὶς τὴν ὑποστήριξη τῆς νεολαίας, ἀπ' τὴν ὁποία ἡ ἄρχουσα τάξη στρατολογεῖ τὶς ἔνοπλές της δυνάμεις. Ἂν ἡ ἄρχουσα τάξη διατηρεῖ τὴν ἔνοπλή της ἰσχύ, ἡ ἐπανάσταση εἶναι χαμένη ὁ σ ο ι δ ή π ο τ ε ἐ ρ γ ά τ ε ς κ ι ἂ ν τ ὴ ν ὑ π ο σ τ η ρ ί ξ ο υ ν. Αὐτὸ ἔχει ζωηρὰ καταδειχτεῖ ὄχι μόνο στὴν Ἱσπανία τὴ δεκαετία τοῦ '30, ἀλλὰ καὶ στὴν Οὑγγαρία τὴ δεκαετία τοῦ '50 καὶ στὴν Τσεχοσλοβακία τὴ δεκαετία τοῦ '60. Ἡ σημερινὴ ἐπανάσταση — ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ φύση, μάλιστα ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴν ἐ π ι δ ί ω ξ η τ ῆ ς ὁ λ ό τ η τ α ς — κερδίζει ὄχι μόνο τὸ στρατιώτη

καὶ τὸν ἐργάτη, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴ γενιὰ ἀπ' τὴν ὁποία στρατολογοῦνται οἱ στρατιῶτες, οἱ ἐργάτες, οἱ τεχνικοί, οἱ γεωργοί, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ἐπαγγελματίες κι ἀκόμη οἱ γραφειοκράτες. Ἀπορρίπτοντας τὰ ἐγχειρίδια τακτικῆς τοῦ παρελθόντος ἡ ἐπανάσταση τοῦ μέλλοντος ἀκολουθεῖ τὸ μονοπάτι τῆς λιγότερης ἀντίστασης, διαβρώνοντας τὶς πιὸ ἐπιδεκτικὲς περιοχὲς τοῦ πληθυσμοῦ, δίχως νὰ λογαριάζεται ἡ «ταξικὴ τους θέση». Τρέφεται ἀπ' ὅλες τὶς ἀντιφάσεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας κι ὄχι ἁπλῶς ἀπ' τὶς ἀντιφάσεις τῆς δεκαετίας τοῦ 1860 καὶ τοῦ 1917. Ἄρα, ἑλκύει ὅλους ἐκείνους ποὺ αἰσθάνονται τὰ βάρη τῆς ἐκμετάλλευσης, τῆς φτώχειας, τοῦ ρατσισμοῦ, τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί, ναί, ἐκείνους τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ σαμποτάρεται ἀπ' τὸν καταναλωτισμό, τὴν τάση νὰ ζῆς σὲ προάστειο, τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, τὴν οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, τὸ σουπερμάρκετ καὶ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα ἀπωθημένης καὶ καταπιεσμένης σεξουαλικότητας. Ἐδῶ ἡ μορφὴ τῆς ἐπανάστασης γίνεται τόσο καθολική, ὅσο καὶ τὸ περιεχόμενό της — ἀταξική, δίχως ἰδιοκτησίες, ἀνιεράρχητη καὶ ὁλότελα ἀπελευθερωτική.

Τὸ νὰ ἐπεμβαίνουμε σ' αὐτὴ τὴν ἐπαναστατικὴ ἀνάπτυξη μὲ τὶς τετριμμένες συνταγὲς τοῦ Μαρξισμοῦ, νὰ πιπιλίζουμε γιὰ μιὰ «ταξικὴ γραμμὴ» καὶ τὸ «ρόλο τῆς ἐργατικῆς τάξης», ἰσοδυναμεῖ μὲ ὑπονόμευση τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἀπ' τὸ παρελθόν. Τὸ νὰ ἐπεξεργαζόμαστε αὐτὴ τὴν ἀπονεκρωτικὴ ἰδεολογία πιπιλίζοντας γιὰ «στελέχη», ἕνα «κόμμα τῆς πρωτοπορίας», ἕνα «νέο ἐπαναστατικὸ κόμμα», «δημοκρατικὸ συγκεντρωτισμὸ» καὶ τὴν «προλεταριακὴ δικτατορία» εἶναι ξεκάθαρη ἀντεπανάσταση. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα τοῦ «όργανωτικοῦ ζητήματος» — αὐτὴ τὴ ζωτικὴ συνεισφορὰ τοῦ Λενισμοῦ στὸ Μαρξισμὸ — πρέπει τώρα νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή μας.

Οἱ κοινωνικὲς ἐπαναστάσεις δὲν γίνονται ἀπὸ κόμματα, ὁμάδες ἢ στελέχη, συμβαίνουν ὡς ἀποτέλεσμα βαθειὰ ριζωμένων ἱστορικῶν δυνάμεων καὶ ἀντιφάσεων ποὺ ἐνεργοποιοῦν μεγάλα τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ. Συμβαίνουν ὄχι γιατὶ ἁπλῶς οἱ «μάζες» βρίσκουν τὴν ὑπάρχουσα κοινωνία ἀνυπόφορη (ὅπως ἰσχυρίστηκε ὁ Τρότσκι) ἀλλὰ ἐπίσης λόγῳ τῆς διάστασης μεταξὺ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἐφικτοῦ, μεταξὺ αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει κι αὐτοῦ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει. Ἡ ἄθλια μιζέρια μόνη της δὲν παράγει ἐπαναστάσεις· πιὸ συχνὰ παράγει μιὰν ἄσκοπη ἀποθάρρυνση ἢ χειρότερα, ἕναν ἰδιωτικό, προσωπικὸ ἀγώνα ἐπιβίωσης.

Ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1917 βαραίνει τὸ νοῦ τῶν ζωντανῶν σὰν ἐφιάλτης γιατὶ ἦταν σὲ μεγάλο βαθμό, προϊὸν «ἀνυπόφορων συνθηκῶν», ἑνὸς καταστροφικοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Ὁποιαδήποτε ὄνειρα κι ἂν εἶχε, οὐσιαστικὰ καταστράφηκαν ἀπὸ ἕναν ἀκόμη πιὸ αἱματηρὸ ἐμφύλιο πόλεμο. ἀπὸ λιμό, κι ἀπὸ προδοσία. Αὐτὸ ποὺ ἀναδύθηκε ἀπ' τὴν ἐπανάσταση ἦταν τὰ ἐρείπια ὄχι μιᾶς παλιᾶς κοινωνίας, ἀλλὰ ὁποιωνδήποτε ἐλπίδων ὑπῆρχαν νὰ ἐπιδιωχτεῖ μιὰ καινούργια. Ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάσταση ἀπέτυχε οἰκτρά· ἀντικατέστησε τὸν τσαρισμὸ μὲ τὸν κρατικὸ καπιταλισμό.* Οἱ Μπολσεβίκοι ὑπῆρξαν τὰ τραγι-

---

* *Ἕνα γεγονὸς ποὺ ποτὲ δὲν κατάλαβε ὁ Τρότσκι. Ποτὲ δὲν ἀκολούθησε τὶς συνέπειες τῆς ἴδιας του τῆς ἀντίληψης τῆς «συνδυασμένης ἀνάπτυξης» ὡς τὰ λογικά της συμπεράσματα. Εἶδε (καὶ πολὺ σωστὰ) ὅτι ἡ τσαρικὴ Ρωσία, ὁ ἀργοπορημένος στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἀστικὴ ἀνάπτυξη, ἀναγκαστικὰ ἀπέκτησε τὶς πιὸ προηγμένες βιομηχανικὲς καὶ ταξικὲς μορφὲς χωρὶς νὰ περάσει ἀπ' ὅλη τὴν ἀστικὴ ἀνάπτυξη. Ἀμέλησε, ὅμως, νὰ δεῖ ὅτι ἡ Ρωσία, ξεσκισμένη ἀπ' τὴν τρομακτικὴ ἐσωτερικὴ ἀναστάτωση, θὰ ξεπερνοῦσε ἀκόμη καὶ τὴν καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη ὁπουδήποτε στὴν Εὐρώπη. Ὑπνωτισμένος ἀπ' τὸν τύπο «ἐθνικοποιημένη ἰδιοκτησία ἴσον σοσιαλισμός», δὲν ἀναγνώρισε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ μονοπωλιακὸς καπιταλισμὸς τείνει νὰ συγ-*

κὰ θύματα τῆς ἴδιας τους τῆς ἰδεολογίας καὶ πάρα πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πλήρωσαν μὲ τὴ ζωή τους κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐκκαθαρίσεων τῆς δεκαετίας τοῦ '30. Τὸ νὰ προσπαθοῦμε ν' ἀποκτήσουμε ὁποιαδήποτε μοναδικὴ σοφία ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση ποὺ ἔγινε σ' ἐποχὴ σπάνης, εἶναι γελοῖο. Αὐτὸ ποὺ μποροῦμε νὰ μάθουμε ἀπ' τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ παρελθόντος εἶναι τί κοινὸ ἔχουν ὅλες οἱ ἐπαναστάσεις καὶ τοὺς βαθεῖς περιορισμούς τους, συγκρινόμενες μὲ τὶς τεράστιες δυνατότητες ποὺ ἀνοίγονται τώρα σὲ μᾶς.

Τὸ πιὸ χτυπητὸ χαρακτηριστικὸ τῶν περασμένων ἐπαναστάσεων εἶναι ὅτι ἄρχισαν αὐθόρμητα. Εἴτε ἐπιλέξει κανεὶς νὰ ἐξετάσει τὶς πρῶτες φάσεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1789, τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ 1848, τὴν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ, τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1905 στὴ Ρωσία, τὴν ἀνατροπὴ τοῦ τσάρου στὰ 1917, τὴν Οὑγγρέζικη ἐπανάσταση τοῦ 1956, εἴτε τὴ Γαλλικὴ γενικὴ ἀπεργία τοῦ 1968, τὰ πρῶτα στάδια εἶναι γενικὰ τὰ ἴδια: μιὰ περίοδος ἀναβρασμοῦ αὐθόρμητα ξεσπᾶ σὲ μαζικὴ ἐξέγερση. Τὸ ἂν ἡ ἐξέγερση εἶναι ἐπιτυχὴς ἢ ὄχι

χωνεύεται μὲ τὸ κράτος ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἐσωτερικὴ του διαλεκτική. Οἱ Μπολσεβίκοι, ἔχοντας παραμερίσει τὶς παραδοσιακὲς μορφὲς ἀστικῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης (ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ λειτουργοῦν σὰν χαλινάρι στὴν κρατικοκαπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς) ἀπρόσεχτα προετοίμασαν τὸ ἔδαφος γιὰ μιὰ «καθαρὴ» κρατικοκαπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη, στὴν ὁποία τελικὰ τὸ κράτος καθίσταται ἡ ἄρχουσα τάξη. Μὴ ἔχοντας ὑποστήριξη ἀπ' τὴν τεχνολογικὰ προηγμένη Εὐρώπη, ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάσταση ἔγινε μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντεπανάσταση· ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία ἔγινε μιὰ μορφὴ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ ποὺ δὲν «ὑπηρετεῖ ὅλο τὸ λαό». Ἡ ἀναλογία τοῦ Λένιν μεταξὺ «σοσιαλισμοῦ» καὶ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ ἔγινε μιὰ τρομακτικὴ πραγματικότητα στὶς μέρες τοῦ Στάλιν. Παρὰ τὸν ἀνθρωπιστικό του πυρήνα, ὁ Μαρξισμὸς δὲν ἀντιλήφτηκε πόσο πολὺ προσεγγίζει ἡ ἀντίληψή του περὶ «σοσιαλισμοῦ» ἕνα κατοπινὸ στάδιο τοῦ ἴδιου τοῦ καπιταλισμοῦ — τὴν ἐπιστροφὴ σὲ μερκαντιλικὲς μορφὲς σ' ἕνα ὑψηλότερο βιομηχανικὸ ἐπίπεδο. Ἡ ἀποτυχία ν' ἀντιληφτοῦμε αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη ὁδήγησε σὲ καταστροφικὴ θεωρητικὴ σύγχιση στὸ σύγχρονο ἐπαναστατικὸ κίνημα, ὅπως τὸ μαρτυροῦν οἱ διαστάσεις μεταξὺ τῶν Τροτσκιστῶν πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴν ἀποφασιστικότητά της κι ἀπ' τὸ ἂν ὁ στρατὸς θὰ πάει στὸ πλευρὸ τοῦ λαοῦ.

Τὸ «ἔνδοξο κόμμα», ὅταν ὑπάρχει σχεδὸν πάντοτε μένει πίσω ἀπ' τὰ γεγονότα. Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1917, ἡ ὀργάνωση τῆς Πετρούπολης τῶν Μπολσεβίκων ἀντιτάχτηκε στὴ διοργάνωση ἀπεργιῶν ἀκριβῶς τὴν παραμονὴ τῆς ἐπανάστασης ποὺ ἦταν προορισμένη ν' ἀνατρέψει τὸν τσάρο. Εὐτυχῶς οἱ ἐργάτες ἀγνόησαν τὶς Μπολσεβίκικες «ντιρεχτίβες» (ἐγκυκλίους) κι ἀπέργησαν παρ' ὅλ' αὐτά. Στὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν, κανέναν δὲν ἐξέπληξε περισσότερο ἡ ἐπανάσταση ἀπ' ὅ,τι τὰ «ἐπαναστατικὰ» κόμματα τῶν Μπολσεβίκων, συμπεριλαμβανομένων. Ὅπως εἶπε ὁ Μπολσεβίκος ἀρχηγὸς Καγιοῦροφ: «Καμμιὰ ἀπολύτως καθοδηγητικὴ πρωτοβουλία τοῦ κόμματος δὲν ἀκολουθήθηκε... ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Πετρούπολης εἶχε συλληφτεῖ κι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, σύντροφος Σλιάπνικοφ, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ δώσει ὁποιεσδήποτε ντιρεχτίβες γιὰ τὴν ἐρχόμενη μέρα».* Αὐτὸ βγῆκε σὲ καλό. Προτοῦ συλληφτεῖ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Πετρούπολης οἱ ἐκτιμήσεις της τῆς κατάστασης κι ὁ ἴδιος της ὁ ρόλος ὑπῆρξε τόσο χαμηστικός, ποὺ ἂν οἱ ἐργάτες ἀκολουθοῦσαν τὴν καθοδήγησή της, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ ἐπανάσταση θὰ εἶχε συμβεῖ ὅταν συνέβη.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπαναλάβουμε τὴν ἴδια ἱστορία γιὰ τὶς ἐξεγέρσεις ποὺ προηγήθηκαν τοῦ 1917, καθὼς καὶ γιὰ κεῖνες ποὺ ἦρθαν μετὰ — γιὰ νὰ θέσουμε μόνο τὴν πιὸ πρόσφατη, τὴ φοιτητικὴ ἐξέγερση καὶ τὴ γενικὴ ἀπεργία στὴ Γαλλία κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μάη - Ἰούνη 1968. Ὑπάρχει μιὰ βολικὴ τάση νὰ ξεχνᾶμε ὅτι σχεδὸν μιὰ ντουζίνα «αὐστηρὰ συγκεντρωτικῶν» ὀργανώσεων Μπολσεβίκικου τύπου ὑπῆρχαν στὸ Παρίσι ἐκεῖνο τὸν καιρό. Σπάνια ἀναφέρεται ὅτι οὐσιαστικὰ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς «πρωτοποριακὲς» ὁμάδες περιφρονοῦσαν τὸ φοιτη-

* *Παρατίθεται ἀπ' τὸν Λέον Τρότσκι στὴν Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης (Simon and Schuster, Νέα Ὑόρκη, 1932), τόμος 1ος, σελ. 144.*

τικὸ ξεσήκωμα ὣς τὶς 7 τοῦ Μάη, ὅταν οἱ ὁδομαχίες ξέσπασαν γιὰ τὰ καλά. Ἡ Τροτσκιστικὴ Jeunesse Communiste Révolutionnaire (Κομμουνιστικὴ Ἐπαναστατικὴ Νεολαία) ἦταν μιὰ ἀξιοσημείωτη ἐξαίρεση — κι αὐτὴ ἁπλῶς τὸ δέχτηκε, ἀκολουθώντας τὶς πρωτοβουλίες τοῦ Κινήματος τῆς 22 τοῦ Μάρτη.* Μέχρι τὶς 7 τοῦ Μάη, ὅλες οἱ Μαοϊκὲς ὁμάδες ἐπέκριναν τὸ φοιτητικὸ ξεσήκωμα ὡς περιφερειακὸ καὶ μὴ σπουδαῖο· ἡ Τροτσκιστικὴ Fédération des Etudiants Revolutionnaires (Ὁμοσπονδία Ἐπαναστατῶν Φοιτητῶν) τὸ θεώρησε «τυχοδιωκτικὸ» κι ἐπιχείρησε νὰ πείσει τοὺς φοιτητὲς νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ὁδοφράγματα στὶς 10 τοῦ Μάη· τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα, φυσικά, ἔπαιξε ἕναν τελείως προδοτικὸ ρόλο. Ὄχι μόνο δὲν ὁδήγησαν οἱ Μαοϊκοὶ κι οἱ Τροτσκιστὲς τὸ λαϊκὸ κίνημα, ἀλλὰ ὑπῆρξαν δέσμιοί του ὣς τὸ τέλος. Εἶναι εἰρωνεία ὅτι οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς τὶς Μπολσεβίκικες ὁμάδες ἀδιάντροπα χρησιμοποίησαν τεχνικὲς χειραγώγησης στὴ φοιτητικὴ συνέλευση τῆς Σορβόνης σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ τὴν «ἐλέγξουν», εἰσάγοντας μιὰν ἀτμόσφαιρα συνεχῶν διακοπῶν ποὺ ἀποθάρρυνε ὁλόκληρο τὸ σῶμα. Τελικά, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ εἰρωνεία, ὅλες αὐτὲς οἱ Μπολσεβίκικες ὁμάδες ἐπρόκειτο νὰ πιπιλίσουν τὴν ἀνάγκη γιὰ «συγκεντρωτικὴ ἡγεσία» ὅταν τὸ λαϊκὸ κίνημα κατέρρεε — ἕνα κίνημα ποὺ συνέβη παρὰ τὶς «πρωτοπορίες» τους καὶ συχνὰ σ' ἀντίθεση πρὸς αὐτές.

Οἱ ἐπαναστάσεις κι οἱ ἐξεγέρσεις ποὺ ἀξίζουν κάποια προσοχὴ ὄχι μόνο ἔχουν μιὰν ἀρχικὴ φάση ποὺ εἶναι ὑπέροχα ἀναρχική, ἀ λ λ ὰ ἐ π ί σ η ς τ ε ί ν ο υ ν α ὐ θ ό ρ μ η τ α ν ὰ δ η μ ι ο υ ρ γ ο ῦ ν τ ὶ ς δ ι κ έ ς τ ο υ ς

* *Τὸ «Κίνημα τῆς 22 τοῦ Μάρτη» λειτούργησε ὡς καταλύτης στὰ γεγονότα, ὄχι σὰν μιὰ ἡγεσία. Δὲν διέταζε· παρακινοῦσε, ἀφήνοντας ἕνα ἐλεύθερο παιχνίδι στὰ γεγονότα. Αὐτὸ τὸ ἐλεύθερο παιχνίδι ποὺ ἐπέτρεψε στοὺς φοιτητὲς νὰ ὠθηθοῦν μὲ τὴ δική τους ὁρμή, ἦταν ἀπαραίτητο στὴ διαλεκτικὴ τῆς ἐξέγερσης, γιατὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν θὰ ὑπῆρχαν ὁδοφράγματα στὶς 10 τοῦ Μάη, ποὺ μὲ τὴ σειρά τους ἔβαλαν τὴ φωτιὰ τῆς γενικῆς ἀπεργίας τῶν ἐργατῶν.*

μορφὲς ἐπαναστατικῆς αὐτοδιεύθυνσης. Τὰ Παριζιάνικα «τμήματα» τοῦ 1793—94 ἦταν οἱ σπουδαιότερες μορφὲς αὐτοδιεύθυνσης ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπ' ὁποιαδήποτε κοινωνικὴ ἐπανάσταση στὴν ἱστορία.* Πιὸ οἰκεῖα στὴ μορφὴ ἦταν τὰ συμβούλια ἢ «σοβιὲτ» ποὺ δημιούργησαν οἱ ἐργάτες τῆς Πετρούπολης στὰ 1905. Ἂν καὶ ἦταν λιγότερο δημοκρατικὰ ἀπ' τὰ «τμήματα» τὰ συμβούλια ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανιστοῦν σὲ πολλὲς κατοπινὲς ἐπαναστάσεις. Ἄλλη μιὰ μορφὴ ἐπαναστατικῆς αὐτοδιεύθυνσης ἦταν οἱ ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπὲς ποὺ σχημάτισαν οἱ ἀναρχικοὶ στὴν Ἱσπανικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1936. Τελικά, τὰ τμήματα ἐμφανίστηκαν ὡς φοιτητικὲς συνελεύσεις κι ἐπιτροπὲς δράσης στὴν ἐξέγερση τοῦ Μάη - Ἰούνη καὶ στὴ γενικὴ ἀπεργία στὸ Παρίσι στὰ 1968.*

** Σ.τ.Μ. Τὰ Παριζιάνικα «τμήματα» ἦταν οἱ γενικὲς συνελεύσεις ποὺ συγκροτοῦνταν σὲ κάθε μιὰ ἀπ' τὶς 48 περιφέρειες τοῦ Παρισιοῦ.*

** Μὲ μιὰν ἀνώτερη ἔπαρση, ποὺ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ ἐν μέρει σὲ ἄγνοια, πολλὲς Μαρξιστικὲς ὁμάδες ἐπρόκειτο νὰ χρίσουν οὐσιαστικὰ ὅλες τὶς παραπάνω μορφὲς αὐτοδιεύθυνσης ὡς «σοβιέτ». Ἡ προσπάθεια νὰ βάζουμε ὅλες αὐτὲς τὶς διαφορετικὲς μορφὲς στὸ ἴδιο κουτί, δὲν εἶναι μόνο παραπλανητική, ἀλλὰ καὶ θεληματικὰ σκοταδιστική. Τὰ πραγματικὰ σοβιὲτ ἦταν τὰ λιγότερο δημοκρατικὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς μορφές, κι οἱ Μπολσεβίκοι τὰ χρησιμοποίησαν ἐπιδέξια γιὰ νὰ μεταβιβάσουν τὴν ἐξουσία στὸ δικό τους κόμμα. Τὰ σοβιὲτ δὲν βασίζονταν στὴν πρόσωπο μὲ πρόσωπο δημοκρατία, ὅπως τὰ Παριζιάνικα τμήματα ἢ οἱ φοιτητικὲς συνελεύσεις τοῦ 1968. Οὔτε βασίζονταν στὴν οἰκονομικὴ αὐτοδιεύθυνση, ὅπως οἱ Ἱσπανικὲς ἀναρχικὲς ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές. Τὰ σοβιὲτ στὴν πραγματικότητα σχημάτισαν ἕνα ἐργατικὸ κοινοβούλιο, ἱεραρχικὰ ὀργανωμένο, ποὺ ἄντλουσε τὴν ἀντιπροσώπευσή του ἀπὸ ἐργοστάσια, κι ἀργότερα ἀπὸ στρατιωτικὲς μονάδες κι ἀγροτικὰ χωριά.*

(Σ.τ.Μ.): Τὸ θέμα τῶν μορφῶν αὐτοδιεύθυνσης (γενικὲς συνελεύσεις — ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές) ποὺ δημιουργήθηκαν στὸ παρελθόν, ἀναλύεται διεξοδικὰ στὸ κείμενο «Οἱ μορφὲς τῆς ἐλευθερίας» ποὺ περιέχεται (ὅπως καὶ τὸ «Ἄκου Μαρξιστή») στὸ βιβλίο τοῦ Murray Bookchin *«Ὁ ἀναρχισμὸς μετὰ τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης», ποὺ ἤδη μεταφράζεται καὶ θὰ ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν «Διεθνῆ Βιβλιοθήκη».*

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει νὰ φωτήσουμε τί ρόλο παίζει τὸ «ἐπαναστατικὸ» κόμμα σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐξελίξεις. Στὴν ἀρχή, ὅπως ἔχουμε δεῖ, τείνει νὰ ἔχει μιὰ παρεμποδιστικὴ λειτουργία, ὄχι τὸ ρόλο τῆς «πρωτοπορίας». Ὅταν ἀσκεῖ ἐπιρροή, τείνει νὰ ἐπιβραδύνει τὴ ροὴ τῶν γεγονότων, κι ὄχι νὰ «συντονίζει» τὶς ἐπαναστατικὲς δυνάμεις. Αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Τὸ κόμμα εἶναι διαρθρωμένο πάνω σὲ ἱεραρχικὲς γραμμὲς *ποὺ ἀντανακλοῦν τὴν ἴδια τὴν κοινωνία στὴν ὁποία ἰσχυρίζεται ὅτι ἀντιτάσσεται.* Παρὰ τὶς θεωρητικές του προφάσεις, εἶναι ἕνας ἀστικὸς ὀργανισμός, ἕνα σμικρυμένο κράτος, μ' ἕνα μηχανισμὸ καὶ μιὰ στελέχωση, λειτουργία τῶν ὁποίων εἶναι νὰ *κατακτήσουν* τὴν ἐξουσία, ὄχι νὰ *καταλύσουν* τὴν ἐξουσία. Ριζωμένο στὴν προεπαναστατικὴ περίοδο, ἀφομοιώνει ὅλες τὶς μορφές, τεχνικὲς καὶ νοοτροπία τῆς γραφειοκρατίας. Τὰ μέλη του διδάσκονται τὴν ὑπακοὴ καὶ τὶς προκαταλήψεις ἑνὸς ἄκαμπτου δόγματος καὶ τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἡγεσία. Ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος, μὲ τὴ σειρά της, «μορφώνεται» στὶς συνήθειες τὶς γεννημένες ἀπὸ τὶς διαταγές, τὴν ἐξουσία, τὴ χειραγώγηση καὶ τὴν ἐγωμανία. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐπιδεινώνεται ὅταν τὸ κόμμα συμμετέχει σὲ κοινοβουλευτικὲς ἐκλογές. Σ' ἐκλογικὲς ἐκστρατεῖες, τὸ κόμμα τῆς πρωτοπορίας τελείως θέτει ὡς πρότυπο γιὰ τὸν ἑαυτό του τὶς ὑπάρχουσες ἀστικὲς μορφὲς κι ἀκόμη ἀποκτᾶ τὰ συμπράγκαλα τοῦ ἐκλογικοῦ κόμματος. Αὐτὴ ἡ κατάσταση προσλαμβάνει ἀληθινὰ κρίσιμες διαστάσεις ὅταν τὸ κόμμα ἀποκτᾶ μεγάλα δημοσιογραφικὰ συγκροτήματα, ἀκριβὰ κεντρικὰ γραφεῖα, κι ἕνα μεγάλο ἀπόθεμα συγκεντρωτικὰ ἐλεγχόμενων περιοδικῶν ἐκδόσεων καὶ ἀναπτύσσει ἕναν πληρωμένο «μηχανισμὸ» — κοντολογίς, μιὰ γραφειοκρατία μὲ συγκεκριμένα ὑλικὰ συμφέροντα.

Καθὼς τὸ κόμμα ἐπεκτείνεται, ἡ ἀπόσταση μεταξὺ ἡγεσίας κι ἁπλῶν μελῶν πάντοτε αὐξάνει. Οἱ ἀρχηγοί του ὄχι μόνο γίνονται «προσωπικότητες», ἀλλὰ χάνουν κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴ ζων-

τανή κατάσταση πού υπάρχει κάτω. Οἱ τοπικὲς ὁμάδες, πού γνωρίζουν τὴ δική τους ἄμεση κατάσταση καλύτερα ἀπ' ὁποιονδήποτε ἀπομακρυσμένο ἀρχηγό, εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ ὑποτάσσουν τὶς σταθμίσεις τους σὲ ἄνωθεν υπερεχτίδες. Ἡ ἡγεσία, βέβαια, νὰ ἔχει ὁποιαδήποτε ἄμεση γνώση τῶν τοπικῶν προβλημάτων, ἀνταποκρίνεται μὲ νωθρότητα καὶ φρονιμάδα. Ἂν καὶ προβάλλει ἀξιώσεις γιὰ μιὰ «πλατύτερη θέαση», γιὰ μιὰ «θεωρητικὴ ἱκανότητα», ἡ ἱκανότητα τῆς ἡγεσίας τείνει νὰ ἐλαττώνεται ὅσο πᾶμε πιὸ πάνω (λίγο ψηλότερα) στὴν ἱεραρχία τῶν διαταγῶν. Ὅσο περισσότερο κανεὶς προσεγγίζει τὸ ἐπίπεδο ὅπου παίρνονται οἱ ἀληθινὲς ἀποφάσεις, τόσο περισσότερο συντηρητικὴ εἶναι ἡ φύση τῆς διαδικασίας λήψης ἀποφάσεων, τόσο περισσότερο γραφειοκρατικοὶ κι ἄσχετοι εἶναι οἱ παράγοντες πού ἔρχονται σ' ἀλληλοσυσχέτιση, τόσο περισσότερο οἱ σκοπιμότητες τοῦ γοήτρου καὶ τῆς «περικοπῆς τῶν ἐξόδων» ὑποκαθιστοῦν τὴ δημιουργικότητα, τὴ φαντασία καὶ μιὰν ἀνιδιοτελῆ ἀφοσίωση στοὺς ἐπαναστατικοὺς στόχους.

Τὸ κόμμα γίνεται τόσο λιγότερο ἀποδοτικὸ ἀπὸ μιὰ ἐπαναστατικὴ σκοπιά, ὅσο ἐπιζητᾶ τὴν ἀποδοτικότητα μέσῳ τῆς ἱεραρχίας, τῶν στελεχῶν καὶ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἂν καὶ ὅλοι συμμορφώνονται πρὸς τὶς ὑποδείξεις, οἱ ἐντολὲς εἶναι συνήθως λανθασμένες, ἰδίως ὅταν τὰ γεγονότα ἀρχίζουν νὰ κινοῦνται γοργὰ καὶ παίρνουν ἀπρόσμενη τροπή — ὅπως συμβαίνει σ' ὅλες τὶς ἐπαναστάσεις. Τὸ κόμμα εἶναι ἀποδοτικὸ μόνο ἀπὸ μιὰ ἄποψη — στὸ νὰ πλάθει τὴν κοινωνία κατὰ τὴ δική του ἱεραρχικὴ εἰκόνα ἂν ἡ ἐπανάσταση εἶναι ἐπιτυχής. Ἀναδημιουργεῖ τὴ γραφειοκρατία, τὸ συγκεντρωτισμὸ καὶ τὸ κράτος. Ὑποθάλπει τὶς ἴδιες τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες πού δικαιώνουν αὐτὸ τὸ εἶδος κοινωνίας. Ἑπομένως, ἀντὶ νὰ «μαραθεῖ», τὸ κράτος ἐλεγχόμενο ἀπ' τὸ «ἔνδοξον κόμμα» συντηρεῖ τὶς ἴδιες τὶς συνθῆκες πού «καθιστοῦν ἀναγκαία» τὴν ὕπαρξη τοῦ κράτους — κι ἑνὸς κόμματος πού νὰ τὸ «διαφυλάσσει».

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, αὐτὸ τὸ εἶδος κόμματος εἶναι ἐξαι-

ρετικά εὐπαθὲς σὲ περιόδους ἀναγκῆς καταπίεσης. Ἡ ἀστικὴ τάξη δὲν ἔχει παρὰ ν' ἁρπάξει τὴν ἡγεσία του γιὰ νὰ καταστρέψει ὁλοκληρωτικὰ ὁλόκληρο τὸ κίνημα. Μὲ τοὺς ἀρχηγούς του στὴ φυλακὴ ἢ στὴν παρανομία, τὸ κόμμα παραλύει· τὰ ὑπάκουα μέλη δὲν ἔχουν κανένα νὰ ὑπακούσουν καὶ τείνουν νὰ παραπέσουν. Ἡ ἀποθάρρυνση ἀρχίζει γρήγορα. Τὸ κόμμα ἀποσυντίθεται ὄχι μόνο λόγω τῆς καταπιεστικῆς ἀτμόσφαιρας, ἀλλὰ ἐπίσης λόγω τῆς φτώχειας του ἐσωτερικῶν πηγῶν.

Ἡ προηγούμενη ἀνάλυση δὲν εἶναι μιὰ σειρὰ ὑποθετικῶν ἀναφορῶν, εἶναι ἕνα σύνθετο σχεδίασμα ὅλων τῶν μαζικῶν Μαρξιστικῶν κομμάτων τοῦ αἰώνα ποὺ πέρασε—τῶν Σοσιαλδημοκρατῶν, τῶν Κομμουνιστῶν καὶ τοῦ Τροτσκιστικοῦ κόμματος τῆς Κεϋλάνης (τοῦ μόνου μαζικοῦ κόμματος τοῦ εἴδους του). Τὸ νὰ ἰσχυρίζεται κανεὶς ὅτι αὐτὰ τὰ κόμματα δὲν πῆραν τὶς Μαρξικὲς τους ἀρχὲς στὰ σοβαρά, ἁπλῶς συγκαλύπτει ἕνα ἄλλο ἐρώτημα: καταρχήν, γιατί συνέβη αὐτό; Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι αὐτὰ τὰ κόμματα ἀφομοιώθηκαν μέσα στὴν ἀστικὴ κοινωνία ἐπειδὴ ἦταν διαρθρωμένα πάνω σὲ ἀστικὲς γραμμές. Τὸ σπέρμα τῆς προδοσίας ὑπῆρχε σ' αὐτὰ ἀπ' τὴ γέννησή τους.

Τὸ Μπολσεβίκικο Κόμμα, ἐξαιρέθηκε ἀπ' αὐτὴ τὴ μοίρα μεταξὺ τοῦ 1904 καὶ 1917 γιὰ ἕνα μονάχα λόγο. ἦταν μιὰ παράνομη ὀργάνωση κατὰ τὴ διάρκεια τῶν περισσότερων χρόνων ποὺ ὁδήγησαν στὴν ἐπανάσταση. Τὸ κόμμα συνεχῶς συντριβόταν κι ἀνασυντίθετο, μὲ ἀποτέλεσμα ὅτι μέχρι νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία ποτὲ δὲν εἶχε στ' ἀλήθεια σκληρυνθεῖ σὲ μιὰ τελείως συγκεντρωτική, γραφειοκρατική, ἱεραρχικὴ μηχανή. Ἐπιπλέον, ἦταν φορτωμένο μὲ φατρίες ἢ ἔντονα φατριαστικὴ ἀτμόσφαιρα διατηρήθηκε ὡς τὸ 1917 καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο. Παρ' ὅλ' αὐτά, ἡ Μπολσεβίκικη ἡγεσία ἦταν συνήθως ἐξαιρετικὰ συντηρητική, ἕνα χαρακτηριστικὸ ποὺ ὁ Λένιν χρειάστηκε νὰ καταπολεμήσει ὡς τὰ 1917 — πρῶτα μὲ τὶς προσπάθειές του ν' ἀναπροσανατολίσει τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐνάντια στὴν προσωρινὴ κυβέρνηση (ἡ περίφημη σύγκρουση γύρω ἀπὸ

τίς «Θέσεις τοῦ 'Απρίλη», κι ἀργότερα παρασύροντας τὴν Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ σ' ἐξέγερση τὸν 'Οκτώβρη. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, ἀπείλησε νὰ παραιτηθεῖ ἀπ' τὴν Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ καὶ νὰ φέρει τὶς ἀπόψεις του στὰ «χαμηλότερα κλιμάκια τοῦ κόμματος».

Στὰ 1918, οἱ φατριαστικὲς διαμάχες πάνω στὸ θέμα τῆς συνθήκης τοῦ Μπρὲστ — Λιτόφσκ ἔγιναν τόσο σοβαρές, ποὺ οἱ Μπολσεβίκοι σχεδὸν διασπάστηκαν σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενα κομμουνιστικὰ κόμματα. 'Αντιτιθέμενες Μπολσεβίκικες ὁμάδες σὰν τοὺς Δημοκρατικοὺς Συγκεντρωτιστὲς καὶ τὴν 'Εργατικὴ 'Αντιπολίτευση διεξήγαγαν σκληροὺς ἀγῶνες μὲς στὸ κόμμα ἀνάμεσα στὰ 1919 καὶ 1920, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τ' ἀντιτιθέμενα κινήματα ποὺ ἀναπτύχθηκαν μὲς στὸν Κόκκινο Στρατὸ ἐνάντια στὴν τάση τοῦ Τρότσκι γιὰ συγκεντρωτισμό. 'Ο πλήρης συγκεντρωτισμὸς τοῦ Μπολσεβίκικου Κόμματος — ἡ ἐπίτευξη τῆς «Λενινιστικῆς ἑνότητος», ὅπως ἐπρόκειτο νὰ ὀνομαστεῖ ἀργότερα — δὲν συνέβη παρὰ τὸ 1921, ὅταν ὁ Λένιν πέτυχε νὰ πείσει τὸ Δέκατο Συνέδριο τοῦ Κόμματος ν' ἀπαγορέψει τὶς φατρίες. 'Εκεῖνο τὸν καιρό, οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς Λευκοφρουροὺς εἶχαν συντριβεῖ καὶ ἡ ξένη ἐπέμβαση εἶχε ἀποσύρει τὰ στρατεύματά της ἀπ' τη Ρωσία. Θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι οἱ Μπολσεβίκοι συγκεντρωποιοῦσαν τὸ κόμμα τους στὸ βαθμὸ ποὺ ἀπομονώθηκαν ἀπ' τὴν ἐργατικὴ τάξη. Αὐτὴ ἡ σχέση ἔχει ἐλάχιστα ἐρευνηθεῖ ἀπὸ κατοπινοὺς Λενινιστικοὺς κύκλους, ἂν κι ὁ Λένιν ἦταν ἀρκετὰ τίμιος ὥστε νὰ τὸ ἀποδεχτεῖ. 'Η ἱστορία τῆς Ρωσικῆς 'Επανάστασης δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἱστορία τοῦ Μπολσεβίκικου Κόμματος καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Κάτω ἀπ' τὸ ἐπίστρωμα τῶν ἐπίσημων γεγονότων ποὺ περιέγραψαν οἱ Σοβιετικοὶ ἱστορικοὶ ὑπῆρχε μιὰ ἄλλη, πιὸ βασικὴ ἐξέλιξη — τὸ αὐθόρμητο κίνημα τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἀγροτῶν, ποὺ ἀργότερα συγκρούστηκαν μὲ ὀξύτητα μὲ τὴ γραφειοκρατικὴ πολιτικὴ τῶν Μπολσεβίκων. Μὲ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ τσάρου τὸ Φλεβάρη τοῦ 1917, οἱ ἐργάτες σ' ὅλα σχεδὸν τὰ

ἐργοστάσια τῆς Ρωσίας, αὐθόρμητα δημιούργησαν ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές, προβάλλοντας ἕνα συνεχῶς ἐντονώτερο αἴτημα γιὰ τὴν ἀνάληψη τῶν βιομηχανικῶν δραστηριοτήτων ἀπ' τοὺς ἴδιους. Τὸν 'Ιούνη τοῦ 1917 μιὰ Πανρωσική συνέλευση τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν ὀργανώθηκε στὴν Πετρούπολη ποὺ ἔκανε ἔκκληση γιὰ τὴν «ὀργάνωση τοῦ πλήρους ἐλέγχου τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς ἀπ' τοὺς ἐργάτες». Τὰ αἰτήματα αὐτῆς τῆς συνέλευσης σπάνια ἀναφέρονται στὶς Λενινιστικὲς ἀφηγήσεις τῆς Ρωσικῆς 'Επανάστασης, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συνέλευση εὐθυγραμμίστηκε μὲ τοὺς Μπολσεβίκους. 'Ο Τρότσκι, ποὺ περιγράφει τὶς ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπὲς ὡς τὴν «π.ὸ ἄμεση κι ἀναμφισβήτητη ἐκπροσώπηση τοῦ προλεταριάτου σ' ὅλη τὴ χώρα», ἀσχολεῖται μ' αὐτὲς περιφερειακὰ στὴν ὀγκώδη τρίτομη ἱστορία του τῆς ἐπανάστασης. Παρ' ὅλ' αὐτά, τόσο σπουδαῖοι ἦταν αὐτοὶ οἱ αὐθόρμητοι ὀργανισμοὶ αὐτοδιεύθυνσης, ὥστε ὁ Λένιν, ὄντας ἀπελπισμένος γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ κερδίσει τὰ σοβιὲτ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1917, ἦταν ἕτοιμος νὰ ἐγκαταλείψει τὸ σύνθημα «"Ολη ἡ ἐξουσία στὰ σοβιὲτ» γιὰ τὸ «"Ολη ἡ ἐξουσία στὶς ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές». Αὐτὸ τὸ αἴτημα θὰ ἐκσφενδόνιζε τοὺς Μπολσεβίκους σὲ μιὰν ἐντελῶς ἀναρχοσυνδικαλιστικὴ θέση, ἂν καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ παρέμεναν ἐκεῖ γιὰ πολύ.

Μὲ τὴν 'Οκτωβριανὴ 'Επανάσταση, ὅλες οἱ ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπὲς κατέλαβαν τὰ ἐργοστάσια, πετώντας ἔξω τὴν ἀστικὴ τάξη κι ἐλέγχοντας τελείως τὴ βιομηχανία. 'Αποδεχόμενη τὴν ἔννοια τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου, ἡ περίφημη συνταχτικὴ πρᾶξι τοῦ Λένιν στὶς 14 τοῦ Νοέμβρη 1917, ἁπλῶς ἀναγνώριζε ἕνα τετελεσμένο γεγονός· οἱ Μπολσεβίκοι δὲν τόλμησαν ν' ἀντιταχτοῦν στοὺς ἐργάτες τόσο νωρίς. 'Αλλ' ἄρχισαν νὰ περιστέλλουν τὴν ἐξουσία τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν. Τὸ Γενάρη τοῦ 1918, δυὸ μόλις μῆνες ἀφότου «κατοχύρωσε νομοθετικῶς» τὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο, ὁ Λένιν ἄρχισε νὰ ἐπιχειρηματολογεῖ ὅτι ἡ διεύθυνση τῶν ἐργοστασίων πρέπει νὰ τεθεῖ κάτω ἀπ' τὸν

ἔλεγχο τῶν ἐργατικῶν ἑνώσεων. Ἡ ἱστορία ὅτι οἱ Μπολσεβίκοι «ὑπομονετικά» πειραματίστηκαν μὲ τὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο ἁπλῶς γιὰ νὰ τὸν βροῦν «μὴ ἀποδοτικὸ» καὶ «χαοτικό», εἶναι μασάλι. Ἡ «ὑπομονή» τους δὲν διάρκεσε παρὰ μόνο λίγες ἑβδομάδες. Ὄχι μόνο ὁ Λένιν ἀντιτάχτηκε στὸν ἄμεσο ἐργατικὸ ἔλεγχο λίγες ἑβδομάδες μετὰ τὴν συνταχτικὴ πράξη τῆς 14 τοῦ Νοέμβρη, ἀλλὰ ἀκόμη κι ὁ ἔλεγχος ἀπ' τὶς ἐργατικὲς ἑνώσεις διακόπηκε λίγο μετὰ τὴ θεσμοθέτησή του. Μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1918, σχεδὸν ὅλη ἡ Ρωσικὴ βιομηχανία εἶχε τεθεῖ κάτω ἀπὸ ἀστικὲς μορφὲς διεύθυνσης. Ὅπως τὸ ἔθεσε ὁ Λένιν, ἡ «ἐπανάσταση ἀπαιτεῖ... ἀκριβῶς γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ μάζες δίχως δεύτερη κουβέντα νὰ ὑπακούουν στὴ μόνη θέληση τῶν ἀρχηγῶν τοῦ προτσέσσου τῆς ἐργασίας».* Ἀπὸ τότε κι ὕστερα, ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος καταγγέλθηκε ὄχι μόνο ὡς «μὴ ἀποδοτικός», «χαοτικὸς» καὶ «μὴ πρακτικός», ἀλλὰ ἐπίσης ὡς «μικροαστικός»!!

Ὁ Ἀριστερὸς Κομμουνιστὴς Ὀζίνσκι ἐπιτέθηκε μὲ δξύ-

------

* *Β. Ι. Λένιν, «Τὰ ἄμεσα καθήκοντα τῆς Σοβιετικῆς Κυβέρνησης», στὰ Διαλεχτὰ Ἔργα, τόμος 7 (International Publishers, Νέα Ὑόρκη, 1943) σελ. 342. Σ' αὐτὸ τὸ τραχὺ ἄρθρο, δημοσιευμένο τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1918, ὁ Λένιν παράτησε τελείως τὴν ἀντιεξουσιαστικὴ προοπτικὴ ποὺ εἶχε προβάλλει ἕνα χρόνο πρὶν στὸ Κράτος κι Ἐπανάσταση. Κύριο μοτίβο αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου εἶναι ἡ ἀνάγκη γιὰ «πειθαρχία», γιὰ ἐξουσιαστικὸ ἔλεγχο στὰ ἐργοστάσια καὶ γιὰ τὴ θεσμοποίηση τοῦ συστήματος Τέιλορ (ἕνα σύστημα ποὺ ὁ Λένιν εἶχε καταγγείλει πρὶν τὴν ἐπανάσταση γιατὶ σκλαβώνει τοὺς ἀνθρώπους στὴ μηχανή). Τὸ ἄρθρο γράφτηκε κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς σχετικὰ εἰρηνικῆς περιόδου Μπολσεβίκικης ἐξουσίας, δυὸ μῆνες περίπου μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς Συνθήκης Μπρέστ - Λιτόφσκ κι ἕνα μῆνα πρὶν τὴν ἐξέγερση τῆς Λεγεώνας Τσὲχ στὰ Οὐράλια — ἡ ἐξέγερση ποὺ ἄρχισε τὸν ἐμφύλιο πόλεμο σὲ πλατιὰ κλίμακα καὶ σήμανε τὴν περίοδο τῆς ἄμεσης ἐπέμβασης τῶν Συμμάχων στὴ Ρωσία. Τελικά, τὸ ἄρθρο γράφτηκε σχεδὸν ἕνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἧττα τῆς Γερμανικῆς ἐπανάστασης. Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἑρμηνεύσουμε τὰ «Ἄμεσα καθήκοντα» ἁπλῶς μὲ ὅρους τοῦ Ρωσικοῦ ἐμφύλιου πολέμου καὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπανάστασης.*

τηκα ἐνάντια σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς πλαστοὺς ἰσχυρισμοὺς καὶ προειδοποίησε τὸ κόμμα: «Ὁ σοσιαλισμὸς κι ἡ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ προλεταριάτο, ἀλλιῶς δὲν θὰ δημιουργηθοῦν ποτέ· κάτι ἄλλο θὰ ἐγκαθιδρυθεῖ — ὁ κρατικὸς καπιταλισμός».* Στὸ ὄνομα τῶν «συμφερόντων τοῦ σοσιαλισμοῦ», τὸ Μπολσεβίκικο κόμμα πέταξε τὸ προλεταριάτο ἔξω ἀπὸ κάθε χῶρο ποὺ εἶχε κατακτήσει μὲ τὶς δικές του προσπάθειες καὶ πρωτοβουλία. Τὸ κόμμα δὲν συντόνισε τὴν ἐπανάσταση, οὔτε κὰν τὴν ὁδήγησε· τὴν κυριάρχησε. Πρῶτα, ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος κι ἀργότερα ὁ ἔλεγχος ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ ἐργατικὲς ἑνώσεις ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ μιὰ πολύπλοκη ἱεραρχία τόσο τερατώδη, ὅσο κι ὁποιαδήποτε δομὴ ποὺ ὑπῆρχε σὲ προεπαναστατικοὺς καιρούς. Ὅπως θὰ καταδείκνυαν τὰ κατοπινὰ χρόνια, ἡ προφητεία τοῦ Ὀζίνσκι ἔγινε πραγματικότητα.

Τὸ πρόβλημα «ποιὸς θὰ ἐπικρατήσει» — οἱ Μπολσεβίκοι ἢ οἱ Ρωσικὲς «μάζες» — κατὰ κανένα τρόπο δὲν περιοριζόταν στὰ ἐργοστάσια. Τὸ θέμα ἐπανεμφανίστηκε τόσο στὴν ἐπαρχία ὅσο καὶ στὶς πόλεις. Ἕνας σαρωτικὸς ἀγροτικὸς πόλεμος εἶχε ἐνισχύσει τὸ κίνημα τῶν ἐργατῶν. Ἀντίθετα πρὸς τὶς ἐπίσημες Λενινιστικὲς ἀφηγήσεις, ἡ ἐξέγερση τῶν ἀγροτῶν κατὰ κανένα τρόπο δὲν περιοριζόταν σ' ἀναδασμὸ τῆς γῆς. Στὴν Οὐκρανία, ἀγρότες ἐπηρεασμένοι ἀπ' τὶς ἀναρχικὲς πολιτοφυλακὲς τοῦ Νέστορ Μάχνο, κι ὁδηγημένοι ἀπ' τὸ κομμουνιστικὸ ἀξίωμα «Ἀπ' τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὶς ἱκανότητές του στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες του», δημιούργησαν ἕνα πλῆθος ἀγροτικῶν κοινοβίων. Ἀλλοῦ, στὸ βορρᾶ καὶ στὴ Σοβιετικὴ Ἀσία σχηματίστηκαν ἀρκετὲς χιλιάδες παρόμοιοι ὀργανισμοί, ἐν μέρει μὲ πρωτοβουλία τῶν Σοσιαλεπαναστατῶν τῆς Ἀριστερᾶς καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ ὡς ἀποτέλεσμα τῶν παραδοσιακῶν κο-

---

* *Β. Β. Ὀζίνσκι. «Πάνω στὴν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ», Kommunist, ἀριθμὸς 2. Ἀπρίλης 1918· παρατίθεται στὸ βιβλίο τοῦ Ρ. Β. Ντάνιελς, «Ἡ συνείδηση τῆς ἐπανάστασης» (Harvard University Press. Κέμπριτζ. 1960). σελ. 85-86.*

λεκτιβιστικῶν ὁρμῶν ποὺ γεννιόνταν ἀπ' τὸ Ρωσικὸ χωριό, τὸ μ ί ρ. Λίγο μετράει ἂν αὐτὰ τὰ κοινόβια ἦταν πολυάριθμα ἢ ἀγκάλιαζαν πολλοὺς ἀγρότες· τὸ θέμα εἶναι ὅτι ἀποτελοῦσαν αὐθεντικοὺς λαϊκοὺς ὀργανισμούς, τοὺς πυρῆνες ἑνὸς ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πνεύματος ποὺ βρισκόταν πολὺ ψηλότερα ἀπ' τὶς ἀποκτηνωτικὲς ἀξίες τῆς ἀστικῆς κοινωνίας.

Οἱ Μπολσεβίκοι κατέβασαν τὰ μοῦτρα ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ ὅταν εἶδαν αὐτοὺς τοὺς ὀργανισμοὺς καὶ τελικὰ τοὺς καταδίκασαν. Γιὰ τὸ Λένιν, ἡ προτιμητέα, περισσότερο «σοσιαλιστική» μορφὴ γεωργικῆς ἐπιχείρησης ἀντιπροσωπευόταν ἀπ' τὸ κρατικὸ ἀγρόκτημα — ἕνα γεωργικὸ ἐργοστάσιο στὸ ὁποῖο τὸ κράτος ἦταν ἰδιοκτήτης τῆς γῆς καὶ τοῦ καλλιεργητικοῦ ὑλικοῦ, διορίζοντας διευθυντὲς ποὺ προσλάμβαναν ἀγρότες μὲ βάση τὴ μισθωτὴ ἐργασία. Βλέπει κανεὶς σ' αὐτὴ τὴ σ τ ά σ η πρὸς τὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο καὶ τὰ γεωργικὰ κοινόβια τὸ οὐσιαστικὰ ἀστικὸ πνεῦμα καὶ νοοτροπία ποὺ διαπότιζαν τὸ Μπολσεβίκικο Κόμμα — ἕνα πνεῦμα καὶ μιὰ νοοτροπία ποὺ εἶχαν τὶς ρίζες τους ὄχι μόνο στὶς θεωρίες του, ἀλλὰ ἐπίσης στὸν ἀστικὸ τρόπο ὀργάνωσής του. Τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1918, ὁ Λένιν ἄρχισε μιὰν ἐπίθεση ἐνάντια στὰ κοινόβια μὲ τὴν πρόφαση ὅτι οἱ ἀγρότες «ἐξαναγκάζονταν» νὰ μποῦν σ' αὐτά. Στὴν πραγματικότητα, ἀκόμη κι ἂν δεχτοῦμε ὅτι χρησιμοποιήθηκε ἐξαναγκασμὸς γιὰ τὴν ὀργάνωση αὐτῶν τῶν κομμουνιστικῶν μορφῶν αὐτοδιεύθυνσης, ἦταν ἐλάχιστος. Ὅπως συμπεραίνει ὁ Ρόμπερτ Γουέσον, ποὺ μελέτησε τὰ Σοβιετικὰ κοινόβια λεπτομερειακά, «Αὐτοὶ ποὺ προσχώρησαν στὰ κοινόβια, πρέπει νὰ τὸ εἶχαν κάνει σὲ μεγάλο βαθμὸ μὲ τὴ θέλησή τους».* Τὰ κοινόβια δὲν καταστάλθηκαν, ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξή τους ἀποθαρρύνθηκε ὥσπου ὁ Στάλιν συγχώνευσε τὴν ὅλη ἐξέλιξη στὶς ἐκστρατεῖες ἀναγκαστικῆς κολεκτιβοποίησης τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δεκαετίας τοῦ '20 καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς δεκαετίας τοῦ '30.

---

* *Robert G. Wesson, «Σοβιετικὰ κοινόβια» (Rutgers University Press, Νιοὺ Μπράνσγουικ, Νιοὺ Τζέρσεϊ, 1963), σελ. 110.*

Ὡς τὸ 1920, οἱ Μπολσεβίκοι εἶχαν αὐτο-απομονωθεῖ ἀπ' τὴ Ρωσικὴ ἐργατικὴ τάξη καὶ τὴν ἀγροτιά. Παρμένα μαζί, ἡ κατάργηση τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου, ἡ καταστολὴ τῆς Μαχνοβτσίνας, ἡ καταπιεστικὴ πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα στὴ χώρα, ἡ πληθωρικὴ γραφειοκρατία καὶ ἡ συντριπτικὴ ὑλικὴ φτώχεια ποὺ κληρονομήθηκε ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ ἐμφύλιου πολέμου, γέννησαν μιὰ βαθειὰ ἐχθρότητα πρὸς τὴν ἐξουσία τῶν Μπολσεβίκων. Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἕνα κίνημα γεννήθηκε καὶ φούντωσε μὲς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ρωσικῆς κοινωνίας γιὰ μιὰ «τρίτη ἐπανάσταση» — ὄχι γιὰ νὰ ἐπαναφέρει τὸ παρελθόν, ὅπως ἰσχυρίστηκαν οἱ Μπολσεβίκοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τοὺς στόχους τῆς ἐλευθερίας, τόσο οἰκονομικῆς ὅσο καὶ πολιτικῆς, στόχους ποὺ ἔκαναν τὶς μάζες νὰ συνασπιστοῦν γύρω ἀπ' τὸ Μπολσεβίκικο πρόγραμμα τοῦ 1917. Τὸ νέο κίνημα βρῆκε τὴν πιὸ συνειδητὴ μορφή του στὸ προλεταριάτο τῆς Πετρούπολης κι ἀνάμεσα στοὺς ναῦτες τῆς Κρονστάνδης. Βρῆκε, ἐπίσης, ἔκφραση μὲς στὸ κόμμα: ἡ ἀνάπτυξη ἀντισυγκεντρωτικῶν κι ἀναρχοσυνδικαλιστικῶν τάσεων ἀνάμεσα στοὺς Μπολσεβίκους ἔφτασε σ' ἕνα σημεῖο ὅπου ἕνας συνασπισμὸς ἀντιτιθέμενων ὁμάδων, προσανατολισμένων πρὸς αὐτὰ τὰ θέματα, κέρδισε 124 ἕδρες σὲ μιὰ συνέλευση ἐπαρχιῶν στὴ Μόσχα ἀντὶ 154 ἑδρῶν ὀπαδῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Στὶς 2 τοῦ Μάρτη 1921, οἱ «κόκκινοι ναῦτες» τῆς Κρονστάνδης ἐξεγέρθηκαν ἀνοιχτά, ὑψώνοντας τὴ σημαία τῆς «Τρίτης Ἐπανάστασης τῶν ἀνθρώπων τοῦ μόχθου». Τὸ πρόγραμμα τῆς Κρονστάνδης περιστράφηκε γύρω ἀπὸ αἰτήματα γιὰ ἐλεύθερες ἐκλογὲς στὰ σοβιέτ, ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ τοῦ λόγου γιὰ τοὺς ἀναρχικοὺς καὶ τὰ ἀριστερὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα, ἐλεύθερες ἐργατικὲς ἑνώσεις καὶ τὴν ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν κρατουμένων ποὺ ἀνῆκαν σὲ σοσιαλιστικὰ κόμματα. Οἱ πιὸ ἀδιάντροπες ἱστορίες ἐπινοήθηκαν ἀπ' τοὺς Μπολσεβίκους γιὰ νὰ ἐξηγήσουν αὐτὴ τὴν ἐξέγερση, ἱστορίες ποὺ στὰ κατοπινὰ χρόνια ἀναγνωρίστηκαν σὰν θρασύτατα ψέματα. Ἡ

ἐξέγερση χαρακτηρίστηκε σὰν «συνωμοσία τῶν Λευκοφρουρῶν», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν μελῶν τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος στὴν Κρονστάνδη ἑνώθηκαν μὲ τοὺς ναῦτες—ἀ κ ρ ι β ῶ ς σ ὰ ν Κ ο μ μ ο υ ν ι σ τ ὲ ς— καταγγέλοντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ κόμματος ὡς προδότες τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ρόμπερτ Ντάνιελς στὴ μελέτη του γιὰ τὰ Μπολσεβίκικα κινήματα ἀντιπολίτευσης, «Τόσο λίγο μποροῦσε νὰ βασιστεῖ ἡ κυβέρνηση στοὺς ἁπλοὺς κομμουνιστές... ὥστε δὲν ἐξαρτήθηκε ἀπ' αὐτοὺς οὔτε γιὰ τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν ἴδια τὴν Κρονστάνδη, οὔτε στὴ διατήρηση τῆς τάξης στὴν Πετρούπολη, ὅπου κυρίως ἐναποθετεῖ οἱ ἐλπίδες τῆς Κρονστάνδης γιὰ ὑποστήριξη. Τὸ κύριο σῶμα τῶν στρατευμάτων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἦταν Τσεκιστὲς κι εὐέλπιδες τῶν ἐκπαιδευτικῶν σχολῶν τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Ἡ τελικὴ ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Κρονστάνδη καθοδηγήθηκε ἀπ' τὰ κορυφαῖα στελέχη τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος — μιὰ μεγάλη ὁμάδα ἀντιπροσώπων στὸ Δέκατο Συνέδριο τοῦ Κόμματος στάλθηκε ἐσπευσμένα ἀπ' τὴ Μόσχα γι' αὐτὸν τὸ σκοπό».* Τόσο ἀδύναμο ἦταν τὸ καθεστὼς ἐσωτερικά, ποὺ ἡ ἐλὶτ ἔπρεπε νὰ κάνει ἡ ἴδια τὴ βρώμικη δουλειά.

Ἀκόμη πιὸ σημαντικὸ ἀπ' τὴν ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης, ἦταν τὸ ἀπεργιακὸ κίνημα ποὺ ἀναπτύχθηκε ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες τῆς Πετρούπολης, ἕνα κίνημα ποὺ ἀποτέλεσε τὸ σπινθήρα γιὰ τὴν ἐξέγερση τῶν ναυτῶν. Οἱ Λενινιστικὲς ἱστορίες δὲν ἀφηγοῦνται αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὰ σπουδαία ἐξέλιξη. Οἱ πρῶτες ἀπεργίες ξέσπασαν στὸ ἐργοστάσιο Τρουμπότσκι στὶς 23 τοῦ Φλεβάρη, 1921. Μέσα σὲ λίγες μέρες τὸ κίνημα σάρωνε τὸ ἕνα ἐργοστάσιο μετὰ τὸ ἄλλο, ὥσπου στὶς 28 τοῦ Φλεβάρη ἀπέργησαν οἱ περίφημες ἐγκαταστάσεις Πουτίλοφ— «ἡ χοάνη τῆς Ἐπανάστασης». Δὲν προβλήθηκαν ἁπλῶς οἰκονο-

---

* *Ρ. Β. Ντάνιελς, στὸ γνωστό, σελ. 145.*

μικὲς διεκδικήσεις, οἱ ἐργάτες πρόβαλαν συγκεκριμένα πολιτικὰ αἰτήματα, προλαβαίνοντας ὅλα τὰ αἰτήματα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐγείρουν οἱ ναῦτες τῆς Κρονστάνδης λίγες μέρες ἀργότερα. Στὶς 24 τοῦ Φλεβάρη οἱ Μπολσεβίκοι κήρυξαν «κατάστασιν πολιορκίας» στὴν Πετρούπολη καὶ συνέλαβαν τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἀπεργίας καὶ κατέστειλαν τὶς διαδηλώσεις τῶν ἐργατῶν χρησιμοποιώντας εὐέλπιδες. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι οἱ Μπολσεβίκοι δὲν κατέπνιξαν ἁπλῶς «μιὰ ναυτικὴ ἀνταρσία»· συνέθλιψαν τὴν ἴδια τὴν ἐργατικὴ τάξη. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἦταν ποὺ ὁ Λένιν ἀπαίτησε τὴν ἀπαγόρευση τῶν φατριῶν μὲς στὸ Ρωσικὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα. Ὁ συγκεντρωτισμὸς τοῦ κόμματος ἦταν τότε πλήρης — κι ὁ δρόμος στρώθηκε γιὰ τὸν Στάλιν.

Ἔχουμε ἀναλύσει αὐτὰ τὰ γεγονότα λεπτομερειακά, ἐπειδὴ ὁδηγοῦν σ' ἕνα συμπέρασμα ποὺ ἡ ὕψιμη σοδειὰ τῶν Μαρξιστῶν - Λενινιστῶν τείνει ν' ἀποφεύγει: Τὸ Μπολσεβίκικο Κόμμα ἔφτασε στὸ μέγιστο βαθμὸ συγκεντρωτισμοῦ στὶς μέρες τοῦ Λένιν *ὄχι γιὰ νὰ πετύχει μιὰ ἐπανάσταση ἢ νὰ καταστείλει μιὰ ἀντεπανάσταση Λευκοφρουρῶν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μηχανορραφήσει τὸ ἴδιο μιὰ ἀντεπανάσταση ἐνάντια στὶς ἴδιες τὶς κοινωνικὲς δυνάμεις ποὺ ἰσχυριζόταν ὅτι ἐκπροσωπεῖ.* Οἱ φατρίες ἀπαγορεύτηκαν κι ἕνα μονολιθικὸ κόμμα δημιουργήθηκε ὄχι γιὰ ν' ἀποτρέψει μιὰ «παλινόρθωση τοῦ καπιταλισμοῦ», ἀλλὰ γιὰ ν' ἀφομοιώσει ἕνα μαζικὸ κίνημα τῶν ἐργατῶν γιὰ δημοκρατία τῶν σοβιὲτ καὶ κοινωνικὴ ἐλευθερία. Ὁ Λένιν τοῦ 1921 ἀντιτάχτηκε στὸν Λένιν τοῦ 1917.

Ἀπὸ κεῖνο τὸ σημεῖο καὶ μετά, ὁ Λένιν ἁπλῶς παράπαιε.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ποὺ πάνω ἀπ' ὅλα ἐπιδίωξε νὰ βασίσει τὰ προβλήματα τοῦ κόμματός του σὲ κοινωνικὲς ἀντιφάσεις, βρῆκε τὸν ἑαυτό του νὰ παίζει στὴν κυριολεξία ἕνα ὀργανωτικὸ «παιχνίδι ἀριθμῶν» σὲ μιὰ ὕστατη προσπάθεια ν' ἀνακόψει τὴ γραφειοκρατικοποίηση ποὺ εἶχε δημιουργήσει ὁ ἴδιος. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τραγικότερο ἀπ' τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Λένιν. Ἔχοντας περιέλθει σὲ κατάσταση παράλυσης ἐξαιτίας μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ ἀπλοϊκὲς Μαρξιστικὲς φόρμουλες, δὲν μπορεῖ νὰ σκεφτεῖ καλύτερα ἀντίμετρα ἀπὸ διάφορα ὀργανωτικά. Προτείνει τὸ σχηματισμὸ τῆς Ἐργατικῆς καὶ Ἀγροτικῆς Ἐπίβλεψης γιὰ νὰ διορθώσει τὶς γραφειοκρατικὲς παραμορφώσεις στὸ κόμμα καὶ τὸ κράτος — κι αὐτὸ τὸ σῶμα πέφτει στὸν ἔλεγχο τοῦ Στάλιν καὶ καθίσταται τὸ ἴδιο ἐξαιρετικὰ γραφειοκρατικό. Τότε ὁ Λένιν προτείνει νὰ ἐλαττωθεῖ τὸ μέγεθος τῆς Ἐργατικῆς καὶ Ἀγροτικῆς Ἐπίβλεψης καὶ νὰ συγχωνευτεῖ μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐλέγχου. Ὑποστηρίζει τὴ διεύρυνση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Κι ἔτσι συνεχίζεται: αὐτὸ τὸ σῶμα νὰ διευρυνθεῖ, τὸ ἄλλο νὰ συγχωνευτεῖ μὲ τὸ παράλλο, τὸ τρίτο νὰ τροποποιηθεῖ ἢ νὰ καταργηθεῖ. Τοῦτο τὸ παράξενο μπαλέτο ὀργανωτικῶν μορφῶν συνεχίζεται ὡς τὸ θάνατό του, λὲς καὶ τὸ πρόβλημα θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιλυθεῖ μὲ ὀργανωτικὰ μέσα. Ὅπως παραδέχεται ὁ Μοσὲ Λέβιν, ἕνας φανερὸς θαυμαστὴς τοῦ Λένιν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μπολσεβίκων «προσέγγιζε τὰ προβλήματα τῆς κυβέρνησης, περισσότερο σὰν κύρια ἐκτελεστικὴ κεφαλὴ ἐλιτιστικῆς νοοτροπίας. Δὲν ἐφάρμοσε μεθόδους κοινωνικῆς ἀνάλυσης στὴν κυβέρνηση κι ἀρκούνταν νὰ τὴ βλέπει καθαρὰ μὲ ὅρους ὀργανωτικῶν μεθόδων».*

Ἂν ἀληθεύει ὅτι στὶς ἀστικὲς ἐπαναστάσεις ἡ «φράση πήγαινε πέρα ἀπ' τὸ περιεχόμενο», στὴ Μπολσεβίκικη ἐπανάσταση οἱ μορφὲς ἀντικατέστησαν τὸ περιεχόμενο. Τὰ σοβιὲτ ἀντικατέστησαν τοὺς ἐργάτες καὶ τὶς ἐργοστασιακές τους ἐπιτροπές, ὁ

---

* *Mosche Lewin, «Ὁ τελευταῖος ἀγώνας τοῦ Λένιν», (Pantheon, Νέα Ὑόρκη, 1968), σελ. 122.*

κόμμα ἀντικατέστησε τὰ σοβιέτ, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀντικατέστησε τὸ Κόμμα καὶ τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο ἀντικατέστησε τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπή. Κοντολογίς, τὰ μέσα ἀντικατέστησαν τοὺς σκοπούς. Αὐτὴ ἡ ἀπίστευτη ὑποκατάσταση τοῦ περιεχομένου ἀπ' τὴ μορφή, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Μαρξισμοῦ - Λενινισμοῦ. Στὴ Γαλλία, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν γεγονότων τοῦ Μάη - Ἰούνη, ὅλες οἱ Μπολσεβίκικες ὀργανώσεις ἦταν προετοιμασμένες νὰ καταστρέψουν τὴ φοιτητικὴ συνέλευση τῆς Σορβόνης μὲ σκοπὸ ν' αὐξήσουν τὴν ἐπιρροὴ καὶ τὰ μέλη τους. Πρωταρχικὴ τους ἔγνοια δὲν ἦταν ἡ ἐπανάσταση ἢ οἱ αὐθεντικὲς κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ δημιούργησαν οἱ φοιτητές, ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξη τῶν δικῶν τους κομμάτων.

Μονάχα μιὰ δύναμη θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε ἀνακόψει τὴν ἀνάπτυξη τῆς γραφειοκρατίας στὴ Ρωσία: μιὰ κοινωνικὴ δύναμη. Ἂν τὸ Ρωσικὸ προλεταριάτο κι ἡ ἀγροτιὰ πετύχαιναν ν' αὐξήσουν τὸ χῶρο τῆς αὐτοδιεύθυνσης μέσω τῆς ἀνάπτυξης βιώσιμων ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν, ἀγροτικῶν κοινοβίων κι ἐλεύθερων σοβιέτ, ἡ ἱστορία τῆς χώρας θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε πάρει μιὰ δραστικὰ διαφορετικὴ τροπή. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀποτυχία τῶν σοσιαλιστικῶν ἐπαναστάσεων στὴν Εὐρώπη μετὰ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο ὁδήγησε στὴν ἀπομόνωση τῆς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία. Ἡ ὑλικὴ φτώχεια τῆς Ρωσίας, συνδυασμένη μὲ τὴν πίεση τοῦ γύρω της καπιταλιστικοῦ κόσμου, ξεκάθαρα ἀντιστρατεύονταν τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς σοσιαλιστικῆς ἢ μιᾶς μὲ συνέπεια ἀντι - εξουσιαστικῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ δὲν ἦταν διόλου μοιραῖο τὸ ὅτι ἡ Ρωσία ἐξελίχτηκε πάνω σὲ κρατικοκαπιταλιστικὲς γραμμές· ἀντίθετα πρὸς αὐτὸ ποὺ περίμεναν ὁ Λένιν κι ὁ Τρότσκι ἀρχικά, ἡ ἐπανάσταση νικήθηκε ἀπὸ ἐσωτερικὲς δυνάμεις, κι ὄχι ἀπὸ εἰσβολὴ στρατῶν ἀπ' ἔξω. Ἂν τὸ κίνημα ἀπὸ τὰ κάτω ἐπανέφερε τὶς ἀρχικὲς ἐπιτεύξεις τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1917, μιὰ πολυεδρικὴ κοινωνικὴ δομὴ θὰ μποροῦσε ν' ἀναπτυχθεῖ βασισμένη στὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο τῆς βιομηχανίας, σὲ μιὰν ἐλεύθερα ἀναπτυσσόμενη ἀγροτικὴ οἰκονο-

μία στή γεωργία καί σ' ἕνα ζωντανό παιχνίδι ἰδεῶν, προγραμμάτων καί πολιτικῶν κινημάτων. Τό λιγότερο, ἡ Ρωσία δέν θά 'χε φυλακιστεῖ μέ τίς ἁλυσίδες τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ κι ὁ Σταλινισμός δέν θά 'χε δηλητηριάσει τό παγκόσμιο ἐπαναστατικό κίνημα, στρώνοντας τό δρόμο γιά τό φασισμό καί τό Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Πάντως, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος ὑπέθαλψε αὐτή τήν ἐξέλιξη παρ' ὅλες τίς «καλές» προθέσεις τοῦ Λένιν ἤ τοῦ Τρότσκι. Καταστρέφοντας τήν ἰσχύ τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν στή βιομηχανία καί συντρίβοντας τή Μαχνοβτσίνα, τούς ἐργάτες τῆς Πετρούπολης καί τούς ναῦτες τῆς Κρονστάνδης, οἱ Μπολσεβίκοι οὐσιαστικά ἐγγυήθηκαν τό θρίαμβο τῆς Ρωσικῆς γραφειοκρατίας πάνω στό σβέρκο τῆς Ρωσικῆς κοινωνίας. Τό συγκεντρωτικό κόμα—ἕνας τελείως ἀστικός θεσμός—ἔγινε τό καταφύγιο τῆς ἀντεπανάστασης στήν πιό φριχτή της μορφή. Ἦταν μιά καλυμμένη ἀντεπανάσταση πού χρησιμοποίησε γιά μανδύα μιά κόκκινη σημαία καί τήν ὁρολογία τοῦ Μάρξ. Τελικά, αὐτό πού κατέστειλαν οἱ Μπολσεβίκοι στά 1921 δέν ἦταν μιά «ἰδεολογία» ἤ μιά «συνωμοσία» Λευκοφρουρῶν, ἀλλά ἕναν π ρ ω τ α ρ χ ι κ ό ἀ γ ώ ν α τ ο ῦ Ρ ω σ ι κ ο ῦ λ α ο ῦ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπ' τίς χειροπέδες του καί νά ἐλέγξει τήν ἴδια του τή μοίρα.* Γιά τή Ρωσία, αὐτό σήμαινε

---

* *Ἑρμηνεύοντας αὐτό τό κίνημα τῶν Ρώσων ἐργατῶν κι ἀγροτῶν σάν μιά σειρά «συνωμοσιῶν τῶν Λευκοφρουρῶν», «πράξεις ἀντίστασης τῶν κουλάκων» καί «μηχανορραφίες τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου», οἱ Μπολσεβίκοι ἔφτασαν σέ μιάν ἀπίστευτη θεωρητική κατάντια καί δέν ξεγέλασαν παρά μόνο τόν ἑαυτό τους. Μιά πνευματική διάβρωση ἀναπτύχτηκε μές στό κόμμα πού προετοίμασε τό ἔδαφος γιά τήν πολιτική τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας, τίς «ἠθικές δολοφονίες» καί τελικά τίς δίκες τῆς Μόσχας καί τόν ἀφανισμό τῶν παλιῶν Μπολσεβίκων. Βλέπει κανείς τήν ἐπιστροφή αὐτῆς τῆς ἀηδιαστικῆς νοοτροπίας σέ ἄρθρα τοῦ Progressive Labor (περιοδικοῦ ὀργάνου τοῦ Προοδευτικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος) σάν τό «Μαρκοῦζε: ἀποστάτης ἤ συνεργάτης;» — Θέμα τοῦ ὁποίου εἶναι νά θεωρηθεῖ ὁ Μαρκοῦζε πράκτορας τῆς C.I .. (Δές τό Progressive Labor, Φλεβάρης 1969). Τό ἄρ-*

τὸν ἐφιάλτη τῆς Σταλινικῆς δικτατορίας· γιὰ τὴ γενιὰ τῆς δεκαετίας τοῦ '30 σήμαινε τὸν τρόμο τοῦ φασισμοῦ καὶ τὴν προδοσία τῶν Κομμουνιστικῶν Κομμάτων στὴν Εὐρώπη καὶ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες.

ΟΙ ΔΥΟ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Θὰ ἦταν ἀπίστευτα ἀφελὲς νὰ ὑποθέταμε ὅτι ὁ Λενινισμὸς ὑπῆρξε προϊὸν ἑνὸς καὶ μόνο ἀνθρώπου. Ἡ ἀρρώστεια βρίσκεται πολὺ βαθύτερα, ὄχι μόνο στοὺς περιορισμοὺς τῆς Μαρξικῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ στοὺς περιορισμοὺς τῆς κοινωνικῆς ἐποχῆς ποὺ παρήγαγε τὸ Μαρξισμό. Ἂν αὐτὸ δὲν κατανοηθεῖ πλήρως, θὰ παραμείνουμε τόσο τυφλοὶ στὴ διαλεκτικὴ τῶν γεγονότων σήμερα, ὅσο ἦταν οἱ Μάρξ, Ἔνγκελς, Λένιν καὶ Τρότσκι στὶς μέρες τους. Γιὰ μᾶς, αὐτὴ ἡ τύφλωση θὰ εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιοκατάκριτη, μιὰ καὶ πίσω μας βρίσκεται μιὰ πλούσια ἐμπειρία ποὺ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν ὅταν ἀνέπτυσσαν τὶς θεωρίες τους.

Ὁ Κάρλ Μάρξ κι ὁ Φρίντριχ Ἔνγκελς ὑπῆρξαν συγκεντρωτιστὲς — ὄχι μόνο πολιτικά, ἀλλὰ κοινωνικὰ κι οἰκονομικά. Ποτὲ δὲν ἀρνήθηκαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ τὰ γραπτά τους ξεχειλίζουν ἀπὸ πυρακτωμένα ἐγκώμια πρὸς τὸν πολιτικό, οργανωτικὸ κι οἰκονομικὸ συγκεντρωτισμό. Ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1850 κιόλας, στὸ περίφημο «Μήνυμα τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου πρὸς τὸν Κομμουνιστικὸ Σύνδεσμο», κάνουν ἔκκληση πρὸς τοὺς ἐργάτες ν' ἀγωνιστοῦν ὄχι μόνο γιὰ «τὴ μοναδικὴ κι ἀδιαίρετη

θρο ἔχει κάτω ἀπὸ μιὰ φωτογραφία Παριζιάνων σὲ διαδήλωση μιὰ λεζάντα ποὺ λέει: «Ὁ Μαρκοῦζε ἔφτασε πολὺ ἀργὰ στὸ Παρίσι γιὰ νὰ σταματήσει τὴ δράση τοῦ Μάη». Οἱ ἀντιτιθέμενοι στὸ P.L.P *πάντοτε περιγράφονται ἀπ' αὐτὸ τὸ κουρελόχαρτο σὰν «ἀντικομμουνιστὲς» κι «ἀντι-εργατικοί». Ἂν δὲν ἀποκηρύξει ἡ Ἀμερικάν.κη Ἀριστερὰ αὐτὴ τὴν ἀστυνομευτικὴ προσέγγιση καὶ τὶς «ἠθικὲς δολοφονίες», θὰ τὸ πληρώσει πικρὰ στὰ ἐρχόμενα χρόνια.*

Γερμανική δημοκρατία, άλλά έπίσης ν' άγωνιστοῦν μέσα σ' αὐτή γιά τόν άποφασιστικότερο συγκεντρωτισμό τῆς ἐξουσίας στά χέρια τῶν κρατικῶν ἀρχῶν». Καί γιά νά μή περάσουμε τό αἴτημα στό ντούκου, τό ἐπαναλαμβάνουν συνεχῶς στήν ἴδια παράγραφο πού καταλήγει: «Όπως στή Γαλλία τό 1793, ἔτσι καί σήμερα στή Γερμανία τό καθῆκον τοῦ ἀληθινά ἐπαναστατικοῦ κόμματος εἶναι ν' ἀναλάβει νά φέρει σέ πέρας τόν πιό αὐστηρό συγκεντρωτισμό».

Τό ἴδιο μοτίβο ἐπανεμφανίζεται συνεχῶς στά κατοπινά χρόνια. Γιά παράδειγμα, μέ τήν ἔκρηξη τοῦ Γαλλο - Πρωσσικοῦ Πολέμου ὁ Μάρξ γράφει στόν Ένγκελς: «Οἱ Γάλλοι πρέπει νά συντριβοῦν. Ἄν οἱ Πρῶσσοι νικήσουν, ἡ συγκεντρωποίηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας θά εἶναι χρήσιμη γιά τή συγκεντρωποίηση τῆς Γερμανικῆς ἐργατικῆς τάξης».*

Ὁ Μάρξ κι ὁ Ένγκελς, πάντως, δέν ἦταν συγκεντρωτιστές ἐπειδή πίστευαν στίς ἀρετές τοῦ συγκεντρωτισμοῦ καθαυτοῦ. Τό ἀντίθετο μάλιστα: τόσο ὁ Μαρξισμός ὅσο κι ὁ ἀναρχισμός πάντοτε συμφωνοῦσαν ὅτι μιά ἀπελευθερωτική, κομμουνιστική κοινωνία συνεπάγεται ἕνα σαρωτικό ἀποκεντρωτισμό, τήν κατάλυση τῆς γραφειοκρατίας, τήν κατάργηση τοῦ κράτους καί τήν κατάτμηση τῶν πόλεων. «Ἡ κατάργηση τῆς ἀντίθεσης μεταξύ πόλης καί ὑπαίθρου δέν εἶναι ἁπλῶς ἐφικτή», σημειώνει ὁ Ένγκελς στό Ἀ ν τ ι - Ν τ ί ρ ι ν γ κ. "Ἔχει καταστεῖ ἄμεση ἀναγκαιότητα... μόνο ἡ συγχώνευση πόλης καί ὑπαίθρου θά θέσει τέρμα στήν παροῦσα δηλητηρίαση τοῦ ἀέρα, τοῦ νεροῦ καί τῆς γῆς...». Γιά τόν Ένγκελς, αὐτό συνεπάγεται μιάν «ὁμοιόμορφη ἀναδιανομή τοῦ πληθυσμοῦ πάνω σ' ὅλη τή χώρα»* — κοντολογίς, τόν φυσικό ἀποκεντρωτισμό τῶν πόλεων.

---

* *Κάρλ Μάρξ καί Φρίντριχ Ένγκελς, «Ἐπιλογή ἀπ' τήν ἀλληλογραφία» (International Publishers, Νέα Ὑόρκη, 1942), σελ. 292.*

* *Φρίντριχ Ένγκελς, «Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Χέρ Ὄϊγκεν Ντίρινγκ στήν ἐπιστήμη» (Ἀντι-Ντίρινγκ) (International Publishers, Νέα Ὑόρκη, 1939), σελ. 323.*

Οἱ ἀρχὲς τοῦ Μαρξικοῦ συγκεντρωτισμοῦ βρίσκονται στὰ προβλήματα ποὺ θέτει ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐθνικοῦ κράτους. Ὡς τὸ τέλος τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ δεκάτου ἔνατου αἰώνα, ἡ Γερμανία κι ἡ Ἰταλία ἦταν διαιρεμένες σ' ἕνα πλῆθος δουκάτων, πριγκιπάτων καὶ βασιλείων. Ἡ παγίωση αὐτῶν τῶν γεωγραφικῶν μονάδων σ' ἑνοποιημένα ἔθνη, πίστευαν οἱ Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς, ἦταν ἕνα ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς σύγχρονης βιομηχανίας καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ἐξύμνηση τοῦ συγκεντρωτισμοῦ ἀπ' αὐτοὺς γεννιόταν ὄχι ἀπὸ κανένα συγκεντρωτικὸ μυστικισμό, ἀλλ' ἀπ' τὰ γεγονότα τῆς περιόδου στὴν ὁποία ζοῦσαν — τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας, τοῦ ἐμπορίου, μιᾶς ἑνοποιημένης ἐργατικῆς τάξης καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κράτους. Ἡ ἔγνοια τους γι' αὐτὸ τὸ θέμα, κοντολογίς, βρίσκεται στὴν ἐμφάνιση τοῦ καπιταλισμοῦ, μὲ τὰ καθήκοντα τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης σὲ μιὰν ἐποχὴ ἀναπόφευκτης ὑλικῆς σπάνης. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ προσέγγιση τοῦ Μὰρξ ὅταν ἀναφέρεται σὲ μιὰ «προλεταριακὴ ἐπανάσταση» εἶναι ἀξιοσημείωτα διαφορετική. Μ' ἐνθουσιασμὸ ἐξυμνεῖ τὴν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ ὡς «πρότυπο γιὰ ὅλα τὰ βιομηχανικὰ κέντρα τῆς Γαλλίας». «Τὸ καθεστὼς αὐτό», γράφει, «ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἐγκαθιδρυθεῖ στὸ Παρίσι καὶ στὰ δευτερεύοντα κέντρα, ἡ παλιὰ συγκεντρωτικὴ κυβέρνηση θ' ἀναγκαζόταν νὰ ὑποχωρήσει ἀκόμη καὶ στὶς ἐπαρχίες ἐμπρὸς στὴν *αὐτο-κυβέρνηση τῶν παραγωγῶν*». (Ἡ ἔμφαση προστέθηκε). Σίγουρα, ἡ ἑνότητα τοῦ ἔθνους δὲν θὰ ἐξαφανιζόταν καὶ μιὰ κεντρικὴ κυβέρνηση θὰ ὑπῆρχε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μετάβασης στὸν κομμουνισμό, ἀλλὰ οἱ λειτουργίες της θὰ ἦταν περιορισμένες.

Πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ λογομαχήσουμε γιὰ κομμάτια ἀπ' τὸ Μὰρξ καὶ τὸν Ἔνγκελς, ἀλλὰ νὰ τονίσουμε πῶς ἀρχὲς - κλειδιὰ τοῦ Μαρξισμοῦ—ποὺ σήμερα γίνονται ἀποδεκτὰ χωρὶς τὴν παραμικρὴ κριτικὴ ἀνάλυση — ἦταν στὴν πραγματικότητα προϊὸν μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ἔχει ἀπὸ καιρὸ ξεπεραστεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες καὶ στὴ

Δυτική Εὐρώπη. Ὁ Μὰρξ στὶς μέρες του ἦταν ἀπασχολημένος ὄχι μόνο μὲ τὰ προβλήματα τῆς «προλεταριακῆς ἐπανάστασης», ἀλλὰ ἐπίσης μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, συγκεκριμένα στὴ Γερμανία, Ἰσπανία, Ἰταλία κι Ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Ἀσχολήθηκε μὲ τὰ προβλήματα τῆς μετάβασης ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ στὸ σοσιαλισμὸ σὲ καπιταλιστικὲς χῶρες ποὺ δὲν εἶχαν ἀναπτυχτεῖ πέρα ἀπ' τὴν τεχνολογία ἄνθρακα - χάλυβα τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπανάστασης καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῆς μετάβασης ἀπ' τὸ φεουδαλισμὸ στὸν καπιταλισμὸ σὲ χῶρες ποὺ δὲν εἶχαν ἀναπτυχτεῖ καὶ πολὺ πέρα ἀπ' τὴ χειροτεχνία καὶ τὸ σύστημα τῶν συντεχνιῶν. Γιὰ νὰ θέσουμε αὐτὲς τὶς ἔγνοιες πλατιά, ὁ Μὰρξ ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα ἀπασχολημένος μὲ τὶς π ρ ο ϋ π ο θ έ σ ε ι ς τῆς ἐλευθερίας, (τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη, ἐθνικὴ ἑνοποίηση, ὑλικὴ ἀφθονία), παρὰ μὲ τὶς σ υ ν θ ῆ κ ε ς τῆς ἐλευθερίας (ἀποκέντρωση, τὸ σχηματισμὸ κοινοτήτων, τὴν «ἀνθρώπινη κλίμακα», τὴν ἄμεση δημοκρατία). Οἱ θεωρίες του ἦταν ἀκόμη βασισμένες στὸ χῶρο τῆς ἐ π ι β ί ω σ η ς, κι ὄχι στὸ χῶρο τῆς ζ ω ῆ ς.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ κατανοήσουμε αὐτό, μποροῦμε νὰ θέσουμε τὸ θεωρητικὸ κληροδότημα τοῦ Μὰρξ σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ προοπτικὴ — νὰ διαχωρίσουμε τὶς πλούσιες συνεισφορὲς του ἀπ' τὶς ἱστορικὰ περιορισμένες, πράγματι παραλυτικές, χειροπέδες γιὰ τὴ δική μας ἐποχή. Ἡ Μαρξικὴ διαλεκτική, οἱ πολλὲς σπερματικὲς ἐμβαθύνσεις ποὺ προμήθευσε ὁ ἱστορικὸς ὑλισμός, ἡ ὑπέροχη κριτικὴ τῆς ἐμπορευματικῆς σχέσης, πολλὰ στοιχεῖα τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν, ἡ θεωρία τῆς ἀλλοτρίωσης καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ἐλευθερία ἔχει ὑλικὲς προϋποθέσεις — αὐτὲς εἶναι θεμελιώδεις συνεισφορὲς στὴν ἐπαναστατικὴ σκέψη.

Μὲ τὸ ἴδιο κριτήριο, ἡ ἔμφαση τοῦ Μὰρξ στὸ βιομηχανικὸ προλετάριο ὡς τὸν «φορέα» τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς, ἡ «ταξικὴ ἀνάλυση» ὅταν ἑρμήνευσε τὴ μετάβαση ἀπὸ μιὰ ταξικὴ σὲ μιὰν ἀταξικὴ κοινωνία, ἡ ἔμφαση στὸ συγκεντρωτισμό,

ἡ θεωρία τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης (ποὺ τείνει ν' ἀναμιγνύει τὸν κρατικὸ καπιταλισμὸ μὲ τὸ σοσιαλισμό), ἡ συνηγορία τῆς πολιτικῆς δράσης μέσω ἐκλογικῶν κομμάτων — αὐτὲς καὶ πολλὲς ἄλλες συνδεόμενες ἔννοιες εἶναι λανθασμένες στὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὑπῆρξαν, ὅπως θὰ δοῦμε, παραπλανητικὲς ἀκόμη καὶ στὶς μέρες του. Ἐμφανίζονται ἀπ' τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἐνόρασής του — πιὸ σωστά, ἀπ' τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἐποχῆς του. Ἔχουν κάποιο νόημα μόνο ὅταν ἀναλογιστοῦμε ὅτι ὁ Μὰρξ θεωροῦσε τὸν καπιταλισμὸ ὡς ἱστορικὰ προοδευτικό, σὰν ἕνα ἀπαραίτητα στάδιο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ, καὶ εἶναι πρακτικὰ ἐφαρμόσιμες μόνο γιὰ μιὰν ἐποχὴ ὅταν συγκεκριμένα ἡ Γερμανία ἀντιμετώπιζε ἀστικοδημοκρατικὰ καθήκοντα καὶ ἐθνικὴ ἑνοποίηση. (Δὲν προσπαθοῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Μὰρξ ἔκανε καλὰ ποὺ πρόβαλλε αὐτὴ τὴν προσέγγιση, ἁπλῶς ὅτι αὐτὴ ἡ προσέγγιση ἔχει κάποιο νόημα μόνον ἂν τοποθετηθεῖ στὸ πλαίσιο τοῦ χρόνου καὶ χώρου της).

Ὅπως ἀκριβῶς ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάσταση ἐμπεριεῖχε ἕνα θεμελιακὸ κίνημα τῶν «μαζῶν» ποὺ συγκρούστηκε μὲ τὸ Μπολσεβικισμό, ἔτσι ὑπάρχει ἕνα θεμελιακὸ κίνημα στὴν ἱστορία ποὺ συγκρούεται μ' ὅλα τὰ συστήματα ἐξουσίας. Αὐτὸ τὸ κίνημα ἔχει περάσει στὴν ἐποχή μας μὲ τὸ ὄνομα «ἀναρχισμός», ἂν καὶ ποτὲ δὲν περιβλήθηκε ἀπὸ μιὰ μόνη ἰδεολογία ἢ ἕνα σῶμα ἱερῶν κειμένων. Ὁ ἀναρχισμὸς εἶναι ἕνα κίνημα τοῦ λίμπιντο τῆς ἀνθρωπότητας ἐνάντια στὸν ἐξαναγκασμὸ σ' ὁποιαδήποτε μορφή, φτάνοντας χρονικὰ ὡς τὴν ἴδια τὴν ἐμφάνιση τῆς ἰδιοκτητικῆς κοινωνίας, τῆς ταξικῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ κράτους. Ἀπ' αὐτὴ τὴν περίοδο καὶ μπρός, οἱ καταπιεσμένοι ἔχουν ἀντισταθεῖ σ' ὅλες τὶς μορφὲς ποὺ ἐπιζητοῦν νὰ φυλακίσουν τὴν αὐθόρμητη ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς τάξης πραγμάτων. Ὁ ἀναρχισμὸς ἔχει προβληθεῖ στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ κοινωνικοῦ στίβου σὲ περιόδους μεγάλων μεταβάσεων ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴ ἐποχὴ σὲ μιὰν ἄλλη. Η παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ φεουδαλικοῦ κόσμου εἶδε τὴν ἐξέγερση μαζικῶν κινημάτων, σὲ μερι-

κές περιπτώσεις ἄγρια Διονυσιακῶν στὸ χαρακτήρα, ποὺ ἀ-παιτοῦσαν τὸ τέλος ὅλων τῶν συστημάτων ἐξουσίας, προναμίων κι ἐξαναγκασμοῦ. Τ' ἀναρχικὰ κινήματα τοῦ παρελθόντος ἀπέτυχαν κυρίως γιατὶ ἡ ὑλικὴ σπάνη, συνάρτηση τοῦ χαμηλοῦ τεχνολογικοῦ ἐπιπέδου, κατέστησε ἀδύνατη μιὰ ὀργανικὴ ἐναρμόνιση τῶν ἀνθρώπινων συμφερόντων. Ὁποιαδήποτε καινωνία ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ὑποσχεθεῖ τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰν ἰσότητα τῆς φτώχειας, πάντοτε γεννοῦσε δαθειὰ ριζωμένες τάσεις παλινόρθωσης ἑνὸς νέου συστήματος προνομίων. Ἐλλείψει μιᾶς τεχνολογίας ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μειώσει σημαντικὰ τὴν ἐργάσιμη μέρα, ἡ ἀνάγκη γιὰ δουλειὰ κατωστοῦσε ἀνέφικτη τὴ λειτουργία τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν ποὺ δασίζονται στὴν αὐτοδιεύθυνση. Οἱ Γιρονδῖνοι τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης μὲ πανουργία κατάλαβαν ὅτι θὰ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἐργάσιμη μέρα ἐνάντια στὸ ἐπαναστατημένο Παρίσι. Γιὰ ν' ἀποκλείσουν τὰ ριζοσπαστικὰ στοιχεῖα ἀπ' τὰ τμήματα, ἐπιχείρησαν νὰ θεσπίσουν νομοθεσία ποὺ θὰ ἔθετε τέρμα σ' ὅλες τὶς συνεδριάσεις πρὶν τὶς 10 μ.μ., τὴν ὥρα ποὺ οἱ Παριζιάνοι ἐργάτες ἐπέστρεφαν ἀπ' τὶς δουλειές τους. Πράγματι, δὲν ἦταν μόνο οἱ τεχνικὲς χειραγώγησης καὶ ἡ προδοσία τῶν ὀργανώσεων τῆς «πρωτοπορίας» ποὺ ἔθετε τέρμα στὶς ἀναρχικὲς φάσεις τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ παρελθόντος, ἦταν ἐπίσης τὰ ὑλικὰ ὅρια τῶν περασμένων ἐποχῶν. Οἱ «μάζες» ἦταν πάντοτε ὑποχρεωμένες νὰ ἐπιστρέψουν σὲ μιὰ ζωὴ μόχθου καὶ σπάνια ἦταν ἐλεύθερες νὰ δημιουργήσουν ὄργανα αὐτοδιεύθυνσης ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ διαρκέσουν πέρα ἀπ' τὴν ἐπανάσταση.

Οἱ ἀναρχικοὶ ὅπως ὁ Μπακούνιν κι ὁ Κροπότκιν, πάντως, κατὰ κανένα τρόπο δὲν ἔσφαλαν ὅταν ἐπέκριναν τὸ Μάρξ γιὰ τὴν ἔμφαση ποὺ ἔδινε στὸ συγκεντρωτισμὸ καὶ γιὰ τὶς ἐλιτιστικές του ἀντιλήψεις ὀργάνωσης. Ἦταν ὁ συγκεντρωτισμὸς ἀπόλυτα ἀναγκαῖος γιὰ τὶς τεχνολογικὲς ἐπιτεύξεις στὸ παρελθόν; Ἦταν τὸ ἔθνος - κράτος ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ ἐμπορίου; Ὠφελήθηκε τὸ ἐργατικὸ κίνημα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση

ἐξαιρετικὰ συγκεντρωτικῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ «ἀδιαιρέτου» κράτους; Τείνουμε ν' ἀποδεχόμαστε αὐτὲς τὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρξισμοῦ δίχως τὴν παραμικρὴ κριτικὴ ἀνάλυση, σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐπειδὴ ὁ καπιταλισμὸς ἀναπτύχθηκε μέσα σ' ἕνα συγκεντρωτικὸ πολιτικὸ στίβο. Οἱ ἀναρχικοὶ τοῦ περασμένου αἰώνα προειδοποίησαν ὅτι ἡ συγκεντρωτικὴ προσέγγιση τοῦ Μάρξ, στὸ βαθμὸ ποὺ ἐπηρέαζε τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς, τόσο πολὺ θὰ δυνάμωνε τὴν ἀστικὴ τάξη καὶ τὸ μηχανισμὸ τοῦ κράτους, ποὺ ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλισμοῦ θὰ γινόταν ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα, ἀντιγράφοντας αὐτὰ τὰ συγκεντρωτικά, ἱεραρχικὰ χαρακτηριστικά, θ' ἀναπαρήγαγε τὴν ἱεραρχία καὶ τὸ συγκεντρωτισμὸ στὴ μετεπαναστατικὴ κοινωνία.

Οἱ Μπακούνιν, Κροπότκιν καὶ Μαλατέστα δὲν ἦταν τόσο ἀφελεῖς ὥστε νὰ πιστεύουν ὅτι ὁ ἀναρχισμὸς θὰ δημιουργοῦνταν μέσα σὲ μιὰ νύχτα. Ἀποδίδοντας τὴν ἀντίληψη αὐτὴ στὸ Μπακούνιν, ὁ Μάρξ κι ὁ Ἔγκελς θεληματικὰ διαστρέβλωσαν τὶς ἀπόψεις τοῦ Ρώσου ἀναρχικοῦ. Οὔτε πίστευαν οἱ ἀναρχικοὶ τοῦ περασμένου αἰώνα ὅτι ἡ κατάργηση τοῦ κράτους συνεπαγόταν τὴν «ἐγκατάλειψη τῶν ὅπλων» ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάσταση, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ σκοταδιστικὴ ἐκλογὴ ὅρων ποὺ ἔκανε ὁ Μάρξ καὶ ποὺ ἀσυλλόγιστα ἐπανέλαβε ὁ Λένιν στὸ Κράτος κι Ἐπανάσταση. Μάλιστα, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ποὺ περνᾶνε γιὰ «Μαρξισμὸς» στὸ Κράτος κι Ἐπανάσταση εἶναι καθαρὸς ἀναρχισμὸς — γιὰ παράδειγμα, ἡ ὑποκατάσταση τῶν ἐπαγγελματικῶν ἔνοπλων σωμάτων ἀπὸ ἐπαναστατικὲς πολιτοφυλακὲς καὶ ἡ ὑποκατάσταση τῶν κοινοβουλευτικῶν σωμάτων ἀπὸ ὄργανα αὐτοδιεύθυνσης. Αὐτὸ ποὺ εἶναι αὐθεντικὰ Μαρξιστικὸ στὴ μπροστούρα τοῦ Λένιν εἶναι τὸ αἴτημα γιὰ «αὐστηρὸ συγκεντρωτισμό», ἡ ἀποδοχὴ μιᾶς «νέας» γραφειοκρατίας καὶ ἡ ταύτιση τῶν σοβιὲτ μ' ἕνα κράτος. Ἀπασχολοῦσε βαθειὰ τοὺς ἀναρχικοὺς τοῦ περασμένου αἰώνα τὸ ζήτημα τῆς ἐπίτευξης τῆς ἐκβιομηχάνισης δίχως τὴ συντριβὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τῶν «μαζῶν» καὶ τὴν ὑπόθαλ-

ψη νέων ἐμποδίων στὴ χειραφέτηση. Φοβοῦνταν ὅτι ὁ συγκεντρωτισμὸς θὰ ἐνίσχυε τὴν ἱκανότητα τῆς ἀστικῆς τάξης ν' ἀντισταθεῖ στὴν ἐπανάσταση καὶ νὰ ἐνσταλλάξει στοὺς ἐργάτες μιὰν αἴσθηση ὑπακοῆς. Προσπάθησαν νὰ περισώσουν ὅλες ἐκεῖνες τὶς προκαπιταλιστικὲς κοινοδιακὲς μορφὲς (ὅπως τὸ Ρωσικὸ μ ί ρ καὶ τὸ Ἱσπανικὸ π ο υ έ μ π λ ο), ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ προμηθεύσουν τὸ ἐλατήριο σὲ μιὰ ἐλεύθερη κοινωνία, ὄχι μόνο μὲ μιὰ δομικὴ ἔννοια, ἀλλὰ ἐπίσης μὲ μιὰ πνευματική. Συνεπῶς, τόνισαν τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀποκέντρωση, ἀκόμη καὶ κάτω ἀπὸ συνθῆκες καπιταλισμοῦ. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ Μαρξιστικὰ κόμματα, οἱ ὀργανώσεις τους ἔδιναν σημαντικὴ προσοχὴ σ' αὐτὸ ποὺ ὀνόμαζαν «ὁλοκληρωμένη παιδεία»—στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁ λ ο κ λ η ρ ω μ έ ν ο υ ἀνθρώπου—ποὺ ν' ἀντενεργεῖ στὴν ὑποβιβαστικὴ καὶ ἀπονεκρωτικὴ ἐπίδραση τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Οἱ ἀναρχικοὶ προσπάθησαν νὰ διώσουν τὶς ἀξίες τοῦ μέλλοντος, στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὸ ἦταν ἐφικτὸ κάτω ἀπ' τὸν καπιταλισμό. Πίστευαν στὴν ἄμεση δράση ποὺ θὰ εὐνοοῦσε τὴν πρωτοβουλία τῶν «μαζῶν», θὰ διατηροῦσε τὸ πνεῦμα τῆς ἐξέγερσης, θὰ ἐνθάρρυνε τὸν αὐθορμητισμό. Προσπάθησαν ν' αναπτύξουν ὀργανώσεις βασισμένες στὴν ἀμοιβαία βοήθεια καὶ τὴν ἀδερφοσύνη, στὶς ὁποῖες ὁ ἔλεγχος θ' ἀσκοῦνταν ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, κι ὄχι ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω.

Πρέπει νὰ σταματήσουμε ἐδῶ γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὴ φύση τῶν ἀναρχικῶν ὀργανωτικῶν μορφῶν κάπως λεπτομερειακά, ἂν ὄχι γι' ἄλλο λόγο, γιατὶ τὸ θέμα ἔχει χαντακωθεῖ ἀπὸ μιὰ ἀπίστευτη ποσότητα μαλακίας. Οἱ ἀναρχικοί, ἢ τουλάχιστον οἱ ἀναρχοκομμουνιστές, ἀποδέχονται τὴν ἀνάγκη γιὰ ὀργάνωση.* Θὰ ἦταν τὸ ἴδιο παράλογο νὰ πρέπει νὰ ἐπαναλαμ-

* *Ὁ ὅρος «ἀναρχικὸς» εἶναι μιὰ γενικὴ λέξη σὰν τὸν ὅρο «σοσιαλιστής», καὶ πιθανὸν ὑπάρχουν τόσα διαφορετικὰ εἴδη ἀναρχικῶν, ὅσα καὶ σοσιαλιστῶν. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, τὸ φάσμα ἐκτείνεται ἀπὸ ἄτομα οἱ ἀπόψεις τῶν ὁποίων προέρχονται ἀπὸ μιὰ διεύρυνση τοῦ φιλελευθερισμοῦ («ἀτομικιστὲς ἀναρχικοί» — σοσιαλδημοκράτες) σ' ἐ-*

δάνουμε αὐτὸ τὸ σημεῖο μὲ τὸ νὰ συζητᾶμε σχετικὰ μὲ τὸ ἂν ὁ Μὰρξ ἀποδεχόταν τὴν ἀνάγκη γιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Τὸ ἀληθινὸ ἐρώτημα ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ δὲν εἶναι ὀργάνωση - μὴ ὀργάνωση, ἀλλὰ τί εἶδος ὀργάνωσης ἐπιχειροῦν νὰ δημιουργήσουν οἱ ἀναρχοκομμουνιστές. Αὐτὸ ποὺ ἔχουν κοινὸ τὰ διαφορετικὰ εἴδη ἀναρχοκομμουνιστικῶν ὀργανώσεων, εἶναι οἱ ὀργανικὲς ἐξελίξεις ἀπὸ κάτω, κι ὄχι σώματα μαστορεμένα ἀπὸ πάνω. Εἶναι κοινωνικὰ κινήματα ποὺ συνδυάζουν ἕνα δημιουργικὸ ἐπαναστατικὸ τρόπο ζωῆς μὲ μιὰ δημιουργικὴ ἐπαναστατικὴ θεωρία κι ὄχι πολιτικὰ κόμματα ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ὁποίων δὲν ξεχωρίζει ἀπ' τὸ ἀστικὸ περιβάλλον γύρω τους καὶ ἡ ἰδεολογία τῶν ὁποίων περιορίζεται σὲ ἄκαμπτα «δοκιμασμένα κι ἐφαρμοσμένα προγράμματα». Στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὸ εἶναι ἀνθρώπινα ἐφικτό, ἐπιχειροῦν ν' ἀνακαθρεφτίσουν τὴν ἀπελευθερωτικὴ κοινωνία ποὺ ἐπιζητοῦν νὰ πετύχουν, κι ὄχι ν' ἀντιγράψουν δουλικὰ τὸ κυριαρχοῦν σύστημα ἱεραρχίας, τάξεων κι ἐξουσίας. Οἰκοδομοῦνται γύρω ἀπὸ ὁμάδες «ἀδερφῶν» μὲ στενὲς σχέσεις — grupos de afinidad' — ἡ ἱκανότητα τῶν ὁποίων νὰ δροῦν συλλογικὰ βασίζεται στὴν πρωτοβουλία, στὶς ἐλεύθερα ἀναπτυσσόμενες πεποιθήσεις καὶ σὲ μιὰ βαθειὰ προσωπικὴ ἀνάμιξη, κι ὄχι γύρω ἀπὸ ἕνα γραφειοκρατικὸ μηχανισμὸ ἐπανδρωμένο μὲ εὐπειθῆ μέλη καὶ χειραγωγούμενο ἄνωθεν ἀπὸ μιὰ χούφτα παντογνωστῶν ἀρχηγῶν. Οἱ ἀναρχοκομμουνιστὲς δὲν ἀρνοῦνται τὴν ἀνάγκη γιὰ συντονισμὸ μεταξὺ τῶν ὁμάδων, γιὰ πειθαρχία, γιὰ λεπτομερειακὸ σχεδιασμὸ καὶ γιὰ ἑνότητα στὴ δράση. Ἀλλὰ πιστεύουν ὅτι ὁ συντονισμός, ἡ πειθαρχία, ὁ σχεδιασμὸς καὶ ἡ ἑνότητα στὴ δράση πρέπει νὰ ἐπιτευχθοῦν ἐθελοντικά, μέσω μιᾶς αὐτο - πειθαρχίας προερχόμενης ἀπὸ πεποίθηση καὶ κατανόηση, κι ὄχι ἀπὸ ἐξαναγκασμὸ καὶ μιὰ τυφλή, δίχως ἀμφισβήτηση ὑπακοὴ σὲ ἄνωθεν διαταγές. Ἐπιζητοῦν νὰ πετύχουν τὴν ἀποτελεσματικότητα

παναστάτες κομμουνιστὲς (ἀναρχοκομμουνιστὲς — ἐπαναστάτες Μαρξιστές, Λενινιστὲς καὶ Τροτσκιστές).

πού ἀποδίδεται στό συγκεντρωτισμό, μέσω τοῦ ἐθελοντισμοῦ καί τῆς ἄμεσης παρατήρησης κι ὄχι ἐγκαθιδρύοντας μιά ἱεραρχική, συγκεντρωτική δομή. Ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες ἤ τίς περιστάσεις, τά grupos de afinidad μποροῦν νά πετύχουν αὐτή τήν ἀποτελεσματικότητα μέσω συνελεύσεων, ἐπιτροπῶν δράσης καί τοπικῶν περιφερειακῶν ἤ ἐθνικῶν συμβουλίων. Ἀλλά ἀντιτίθενται βίαια στήν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ὀργανωτικῆς δομῆς πού γίνεται αὐτοσκοπός, τῶν ἐπιτροπῶν πού συνεχίζουν νά ὑφίστανται μετά τήν ἐκπλήρωση τῶν πρακτικῶν καθηκόντων τους, μιᾶς «ἡγεσίας» πού ὑποβιβάζει τόν «ἐπαναστάτη» σ' ἕνα δίχως σκέψη ρομπότ.

Αὐτά τά συμπεράσματα δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἰδιότροπων «ἀτομικιστικῶν» ὁρμῶν· ἀντίθετα μάλιστα, ἐμφανίζονται ἀπό μιά λεπτομερειακή μελέτη τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ παρελθόντος, τῶν ἐπιπτώσεων πού εἶχαν τά συγκεντρωτικά κόμματα πάνω στήν ἐπαναστατική διαδικασία καί τῆς φύσης τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς σέ μιά ἐποχή δυνητικῆς ὑλικῆς ἀφθονίας. Οἱ ἀναρχοκομμουνιστές ἐπιζητοῦν νά διατηρήσουν καί νά ἐπεκτείνουν τήν ἀναρχική φάση πού ἀρχίζει ὅλες τίς μεγάλες κοινωνικές ἐπαναστάσεις. Ἀκόμη περισσότερο ἀπ' τούς Μαρξιστές ἀναγνωρίζουν ὅτι οἱ ἐπαναστάσεις παράγονται ἀπό βαθειές ἱστορικές διαδικασίες. Καμμιά κεντρική ἐπιτροπή δέν «κάνει» μιά κοινωνική ἐπανάσταση· τό πολύ νά σκηνοθετήσει ἕνα πραξικόπημα, ἀντικαθιστώντας τη μιά ἱεραρχία μέ μιάν ἄλλη — ἤ, στή χειρότερη περίπτωση ν' ἀναστείλει μιά ἐπαναστατική διαδικασία, ἄν ἐξασκεῖ ὁποιαδήποτε πλατιά ἐπιρροή. Μιά κεντρική ἐπιτροπή εἶναι ὄργανο γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐξουσίας, γιά τήν ἀναδημιουργία τῆς ἐξουσίας, γιά τή συγκέντρωση στήν ἴδια αὐτοῦ πού οἱ «μάζες» ἔχουν πετύχει μέ τίς δικές τους ἐπαναστατικές προσπάθειες. Θά πρέπει κανείς νά εἶναι τυφλός σ' ὅλα ὅσα ἔχουν συμβεῖ κατά τή διάρκεια τῶν δύο περασμένων αἰώνων γιά νά μήν

παραδέχεται αὐτὰ τὰ οὐσιώδη γεγονότα.

Στὸ παρελθόν, οἱ Μαρξιστὲς θὰ μποροῦσαν νὰ προβάλλουν τὸν καταληπτὸ (ἂν καὶ ὄχι ἔγκυρο) ἰσχυρισμὸ γιὰ τὴν ἀνάγκη ἑνὸς συγκεντρωτικοῦ κόμματος, ἐπειδὴ ἡ ἀναρχικὴ φάση τῆς ἐπανάστασης ἐκμηδενιζόταν ἀπ' τὴν ὑλικὴ σπάνη. Οἰκονομικά, οἱ «μάζες» πάντοτε ὑποχρεώνονταν νὰ ἐπιστρέψουν σὲ μιὰ καθημερινὴ ζωὴ μόχθου. Ἡ ἐπανάσταση ἔκλεινε στὶς 10 ἡ ὥρα, κι αὐτὸ πέρα ἀπ' τὶς ἀντιδραστικὲς προθέσεις τῶν Γιρονδίνων ἀνασταλλόταν ἀπ' τὸ χαμηλὸ τεχνολογικὸ ἐπίπεδο. Σήμερα, ἀκόμη κι αὐτὴ ἡ δικαιολογία ἔχει παραμεριστεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς τεχνολογίας ποὺ ξεπερνάει τὴ σπάνη, συγκεκριμένα στὶς Η.Π.Α. καὶ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Ἔχουμε φτάσει τώρα σ' ἕνα σημεῖο ὅπου οἱ «μάζες» μποροῦν ν' ἀρχίσουν, σχεδὸν ἀμέσως, νὰ ἐπεκτείνουν δραστικὰ τὸ «χῶρο τῆς ἐλευθερίας» μὲ τὴ Μαρξικὴ ἔννοια — ν' ἀποκτήσουν τὸν ἐλεύθερο χρόνο ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ πετύχουν τὸν ὑψηλότερο βαθμὸ αὐτοδιεύθυνσης.

Αὐτὸ ποὺ κατέδειξαν τὰ γεγονότα τοῦ Μάη - Ἰούνη στὴ Γαλλία δὲν ἦταν ἡ ἀνάγκη γιὰ ἕνα κόμμα Μπολσεβίκικου τύπου, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη γιὰ μεγαλύτερη συνειδητοποίηση ἀνάμεσα στὶς «μάζες». Τὸ Παρίσι κατέδειξε ὅτι χρειάζεται μιὰ ὀργάνωση γιὰ νὰ διαδώσει ἰδέες συστηματικὰ — κι ὄχι ἁπλῶς ἰδέες, ἀλλὰ ἰδέες ποὺ προάγουν τὴν ἔννοια τῆς αὐτοδιεύθυνσης. Αὐτὸ ποὺ ἔλειπε ἀπ' τὶς Γαλλικὲς «μάζες» δὲν ἦταν μιὰ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ἢ ἕνας Λένιν νὰ τὶς «ὀργανώσει» ἢ νὰ τὶς «διατάζει», ἀλλὰ ἡ πεποίθηση ὅτι θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῶν ἐργοστασίων ἀντὶ ἁπλῶς νὰ τὰ καταλάβουν. Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ ὅτι οὔτε ἕνα κόμμα Μπολσεβίκικου τύπου στὴ Γαλλία δὲν ἔγειρε τὸ αἴτημα γιὰ αὐτοδιεύθυνση. Τὸ ἔγειραν μόνον οἱ ἀναρχικοὶ καὶ οἱ Situationnistes.

Ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἐπαναστατικὴ ὀργάνωση —

ἀλλὰ πρέπει πάντα νὰ ἔχουμε ξεκάθαρα στὸ νοῦ μας τὴ λειτουργία της. Τὸ πρῶτο της ἔργο εἶναι ἡ προπαγάνδα, νὰ «ἐξηγεῖ μὲ ὑπομονή» ὅπως τὸ ἔθεσε ὁ Λένιν. Σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ κατάσταση, ἡ ἐπαναστατικὴ ὀργάνωση παρουσιάζει τὰ πιὸ προηγμένα αἰτήματα: Εἶναι προετοιμασμένη σὲ κάθε τροπὴ τῶν γεγονότων νὰ ἐκφράσει — μὲ τὸν πιὸ συγκεκριμένο τρόπο — τὸ ἄμεσο ἔργο ποὺ θὰ πρέπει ν' ἀναληφθεῖ γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας. Προμηθεύει τὰ τολμηρότερα στοιχεῖα στὴ δράση καὶ στὰ ὄργανα λήψης ἀποφάσεων τῆς ἐπανάστασης.

Μὲ πιὸ τρόπο, τότε, διαφέρουν οἱ ἀναρχοκομμουνιστικὲς ὁμάδες ἀπ' τὸ κόμμα Μπολσεβίκικου τύπου; Σίγουρα ὄχι σὲ τέτοια ζητήματα ὅπως ἡ ἀνάγκη γιὰ ὀργάνωση, σχεδιασμό, συντονισμό, προπαγάνδα σ' ὅλες τὶς μορφὲς ἢ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἕνα κοινωνικὸ πρόγραμμα. Βασικά, διαφέρουν ἀπ' τὸ κόμμα Μπολσεβίκικου τύπου στὴν πίστη τους ὅτι οἱ γνήσιοι ἐπαναστάτες πρέπει νὰ λειτουργήσουν μέσα στὸ πλαίσιο τῶν μορφῶν ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἐπανάσταση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὑπηρετοῦν τὰ ἐπαναστατικὰ ὄργανα αὐτοδιεύθυνσης, κι ὄχι τὴν ἐπαναστατικὴ «ὀργάνωση»· τὶς κοινωνικὲς μορφές, ὄχι τὶς πολιτικές. Οἱ ἀναρχοκομμουνιστὲς ἐπιζητοῦν νὰ πείσουν τὶς ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές, τὶς συνελεύσεις, ἢ τὰ σοβιὲτ νὰ γίνουν γνήσια ὄργανα λαϊκῆς αὐτοδιεύθυνσης, κι ὄχι νὰ κυριαρχήσουν σ' αὐτά, νὰ τὰ χειραγωγήσουν ἢ νὰ τὰ προσδέσουν σ' ἕνα πολιτικὸ κόμμα ποὺ τὰ ξέρει ὅλα. Οἱ ἀναρχοκομμουνιστὲς δὲν ἐπιζητοῦν νὰ ὑποθάλψουν μιὰ κρατικὴ δομὴ πάνω ἀπ' αὐτὰ τὰ λαϊκὰ ἐπαναστατικὰ ὄργανα ἀλλά, ἀντίθετα, νὰ διαλύσουν ὅλες τὶς ὀργανωτικὲς μορφὲς ποὺ ἀναπτύχθηκαν στὴν προεπαναστατικὴ περίοδο (τῆς δικῆς τους συμπεριλαμβανομένης) μέσα σ' αὐτὰ τὰ γνήσια ἐπαναστατικὰ ὄργανα.

Αὐτὲς οἱ διαφορὲς εἶναι ἀποφασιστικές. Παρὰ τὴ ρητορικὴ καὶ τὰ συνθήματά τους, οἱ Ρῶσοι Μπολσεβίκοι ποτὲ δὲν πί-

στεψαν στὰ σοβιέτ τὰ θεώρησαν ὄργανα τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος, στάση ποὺ οἱ Γάλλοι Τροτσκιστὲς ἀντέγραψαν πιστὰ στὶς σχέσεις τους μὲ τὴ φοιτητικὴ συνέλευση τῆς Σορβόνης, οἱ Γάλλοι Μαοϊκοὶ μὲ τὶς Γαλλικὲς ἐργατικὲς ἑνώσεις καὶ οἱ ὁμάδες τῆς παλιᾶς 'Αριστερᾶς μὲ τὴν S.D.S. Τὸ 1921, τὰ σοβιὲτ ἦταν οὐσιαστικὰ νεκρὰ κι ὅλες οἱ ἀποφάσεις παίρνονταν ἀπ' τὴν Μπολσεβίκικη Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ καὶ τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο. Οἱ ἀναρχοκομμουνιστὲς δὲν ἐπιζητοῦν ἁπλῶς νὰ ἐμποδίσουν τὰ Μαρξιστικὰ κόμματα νὰ τὸ ἐπαναλάβουν αὐτό, ἀλλὰ ἐπίσης ἐπιθυμοῦν νὰ ἐμποδίσουν τὴ δική τους ὀργάνωση νὰ παίζει ἕναν παρόμοιο ρόλο. Συνεπῶς, ἐπιχειροῦν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐμφάνιση τῆς γραφειοκρατίας, τῆς ἱεραρχίας καὶ τῶν ἐλὶτ μὲς στὶς ὀργανώσεις τους. 'Επίσης προσπαθοῦν νὰ ξ α ν α φ τ ι ά ξ ο υ ν τ ο ὺ ς ἑ α τ ο ύ ς τ ο υ ς· νὰ ξερριζώσουν ἀπ' τὴν προσωπικότητά τους ἐκεῖνα τὰ ἐξουσιαστικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὶς ἐλιτιστικὲς τάσεις ποὺ ἀφομοιώνει κανεὶς στὴν ἱεραρχικὴ κοινωνία σχεδὸν ἀπ' τὴ γέννα. Ἡ ἔγνοια τοῦ ἀναρχικοῦ κινήματος μὲ τὸν τρόπο ζωῆς δὲν εἶναι ἁπλῶς μιὰ ἐνασχόληση μὲ τὴν ὁλοκλήρωσή του, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἴδιας τῆς ἐπανάστασης.*

Στὸ μέσο ὅλων τῶν ἰδεολογικῶν διασταυρωνόμενων ρευμάτων τῆς ἐποχῆς μας ποὺ προκαλοῦν σύγχυση, ἕνα ἐρώτημα πρέπει πάντοτε νὰ προβάλλουμε: γιατί, διάολε, προσπαθοῦμε νὰ κάνουμε τὴν ἐπανάσταση; Θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ τὴν κάνουμε

---

* *Αὐτὸς ὁ στόχος εἶναι, μποροῦμε νὰ προσθέσουμε, ποὺ γίνεται αἰτία τοῦ ἀναρχικοῦ νταντα̈ϊσμοῦ, τῆς ἀναρχικῆς τρέλλας ποὺ παράγει τὶς γκριμάτσες κατάπληξης στὰ ξύλινα πρόσωπα τῶν τέλειων τοῦ P. L.P.· 'Η ἀναρχικὴ τρέλλα προσπαθεῖ νὰ συντρίψει τὶς ἐσωτερικὲς ἀξίες ποὺ κληρονομοῦνται ἀπ' τὴν ἱεραρχικὴ κοινωνία, νὰ διαρρήξει τὶς ἀναμφιβίες ποὺ ἐνσταλλάζει ἡ ἀστικὴ διαδικασία κοινωνικοποίησης. Κοντολογίς, εἶναι μιὰ προσπάθεια διάσπασης τοῦ ὑπερεγὼ ποὺ ἐξασκεῖ τόσο παραλυτικὴ ἐπίδραση στὸν αὐθορμητισμό, στὴ φαντασία καὶ στὴν αἰσθαντικότητα κι ἐπαναφορᾶς τῆς αἴσθησης τῆς ἐπιθυμίας, τῆς δυνατότητας καὶ τοῦ θαυμάσιου — τῆς ἐπανάστασης σὰν ἕνα ἀπελευθερωτικό, χαρούμενο πανηγύρι.*

γιὰ ν' ἀναδημιουργήσουμε τὴν ἱεραρχία, γυροφέρνοντας ἕνα σκοτεινὸ ὄνειρο μελλοντικῆς ἐλευθερίας μπρὸς στὰ μάτια τῆς ἀνθρωπότητας; Γιὰ νὰ προαγάγουμε περαιτέρω τὴν τεχνολογικὴ πρόοδο, νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἀκόμη μεγαλύτερη ἀφθονία ἀγαθῶν ἀπ' αὐτὴ ποὺ ὑπάρχει σήμερα; Γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦμε τὴν ἀστικὴ τάξη; Γιὰ νὰ φέρουμε τὸ Προοδευτικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα στὴν ἐξουσία; Ἢ τὸ Καμμουνιστικὸ Κόμμα; Ἢ τὸ Κόμμα τῶν Σοσιαλιστῶν Ἐργατῶν; Γιὰ νὰ χειραφετήσουμε ἀφαιρέσεις ὅπως «Τὸ Προλεταριάτο», τὸν «Λαό», τὴν «Ἱστορία», τὴν «Κοινωνία»;

Ἢ γιὰ νὰ καταλύσουμε τελικὰ τὴν ἱεραρχία, τὴν ταξικὴ κυριαρχία καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸ — νὰ κάνουμε ἐφικτὸ γιὰ κάθε ἄτομο νὰ ἐλέγχει τὴν καθημερινή του ζωή; Γιὰ νὰ κάνουμε κάθε λεπτὸ τόσο θαυμάσιο ὅσο θὰ μποροῦσε νὰ γίνει καὶ τὴ ζωὴ κάθε ἀτόμου μιὰ ὁλοκληρωμένη ἐμπειρία; Ἂν ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς τῆς ἐπανάστασης εἶναι νὰ φέρουμε τοὺς παλαιοντολογικοὺς ἀνθρώπους τοῦ P.L.P. στὴν ἐξουσία, δὲν ἀξίζει νὰ γίνει. Δὲν χρειαζόμαστε ν' ἀπαντήσουμε στὰ κενὰ ἐρωτήματα γιὰ τὸ ἂν ἡ ἀτομικὴ ἀνάπτυξη μπορεῖ ν' ἀποκοπεῖ ἀπ' τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴν κοινοβιακὴ ἀνάπτυξη· καταφανῶς, καὶ τὰ δυὸ πᾶνε μαζί. Ἡ βάση γιὰ ἕνα ὁλοκληρωμένο ἀνθρώπινο ὂν εἶναι μιὰ ὁλοκληρωμένη κοινωνία· ἡ βάση γιὰ ἕνα ἐλεύθερο ἀνθρώπινο ὂν εἶναι μιὰ ἐλεύθερη κοινωνία.

Παραμερίζοντας αὐτὰ τὰ θέματα ἀντιμετωπίζουμε ἀκόμη τὸ ἐρώτημα ποὺ ἔθεσε ὁ Μὰρξ στὰ 1850: πότε θ' ἀρχίσουμε νὰ ἐμπνεόμαστε ἀπ' τὸ μέλλον ἀντὶ ἀπ' τὸ παρελθόν; Πρέπει νὰ ἐπιτρέψουμε στοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκρούς τους. Ὁ Μαρξισμὸς εἶναι νεκρὸς ἐπειδὴ ἦταν ριζωμένος σὲ μιὰ ἐποχὴ ὑλικῆς σπάνης, περιορισμένη στὶς δυνατότητές της ἀπ' τὴν ὑλικὴ στέρηση. Τὸ σπουδαιότερο κοινωνικὸ μήνυμα τοῦ Μαρξισμοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἐλευθερία ἔχει ὑλικὲς προϋποθέσεις — πρέπει νὰ ἐπιβιώσουμε ὥστε νὰ ζήσουμε. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς τε-

χνολογίας πού δέν θά ήταν δυνατόν νά συλληφτεῖ οὔτε ἀπ' τό πιό παρατραβηγμένο διήγημα ἐπιστημονικῆς φαντασίας τῶν ἡμερῶν τοῦ Μάρξ, ἡ δυνατότητα μιᾶς κοινωνίας πού θά ξεπεράσει τήν ἐποχή τῆς σπάνης βρίσκεται τώρα μπροστά μας. Ὅλοι οἱ θεσμοί τῆς ἰδιοκτητικῆς κοινωνίας — ἡ ταξική κυριαρχία, ἡ ἱεραρχία, ἡ πατριαρχική οἰκογένεια, ἡ γραφειοκρατία, ἡ πόλη, τό κράτος — ἔχουν ἐξαντληθεῖ. Σήμερα, ἡ ἀποκέντρωση δέν εἶναι μόνο ἕνα ἐπιθυμητό μέσο γιά τήν ἐπαναφορά τῆς «ἀνθρώπινης κλίμακας» ἀλλά εἶναι ἀναγκαία γιά ν' ἀναδημιουργήσουμε βιώσιμα οἰκοσυστήματα γιά νά σώσουμε τή ζωή σ' αὐτόν τόν πλανήτη ἀπ' τις καταστροφικές μολυντικές οὐσίες καί τή διάβρωση τοῦ ἐδάφους, γιά νά διατηρήσουμε μιάν ἀτμόσφαιρα στήν ὁποία νά μποροῦμε ν' ἀναπνέουμε, νά διατηρήσουμε τήν ἰσορροπία στή φύση. Ἡ προαγωγή τοῦ αὐθορμητισμοῦ εἶναι ἀναγκαία ἄν πρόκειται ἡ κοινωνική ἐπανάσταση νά θέσει κάθε ἄτομο κύριο τῆς καθημερινῆς του ζωῆς.

Οἱ παλιές μορφές ἀγώνα δέν ἐξαφανίζονται ἐντελῶς μέ τήν ἀποσύνθεση τῆς ταξικῆς κοινωνίας, ἀλλά ὑπερβαίνονται ἀπ' τις προοπτικές μιᾶς ἀταξικῆς κοινωνίας. Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει κοινωνική ἐπανάσταση ἄν δέν κερδίσουμε τούς ἐργάτες, συνεπῶς πρέπει νά ἔχουν τήν ἐνεργό συμπαράστασή μας σέ κάθε ἀγώνα πού ἀναλαμβάνουν ἐνάντια στήν ἐκμετάλλευση. Μαχόμαστε ἐνάντια στά κοινωνικά ἐγκλήματα ὁπουδήποτε κι ἄν ἐμφανίζονται — καί ἡ βιομηχανική ἐκμετάλλευση εἶναι ἕνα σημαντικό κοινωνικό ἔγκλημα. Στόν ἴδιο βαθμό ἐγκλήματα εἶναι ὁ ρατσισμός, ἡ ἄρνηση τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιάθεσης, ὁ ἱμπεριαλισμός καί ἡ φτώχεια — κι ἐπίσης ἡ μόλυνση, ἡ γαϊδουρινή ἐξάπλωση τῶν πόλεων, ἡ κακοήθης κοινωνικοποίηση τῶν νέων καί ἡ σεξουαλική καταπίεση κι ἀπώθηση. Ὅσο γιά τό πρόβλημα νά κερδίσουμε τήν ἐργατική τάξη μέ τό μέρος τῆς ἐπανάστασης, πρέπει νά 'χουμε πάντοτε στό νοῦ μας ὅτι μιά προϋπόθεση γιά τήν ὕπαρξη τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ προλεταριάτου. Ὁ καπιταλισμός σάν κοινωνικό

σύστημα προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη καὶ τῶν δυὸ τάξεων καὶ διαιωνίζεται ἀπ' τὴν ἀνάπτυξη καὶ τῶν δυὸ τάξεων. Ἀρχίζουμε νὰ ὑπονομεύουμε τὶς προϋποθέσεις τῆς ταξικῆς κυριαρχίας στὸ βαθμὸ ποὺ ὑποθάλπουμε τὴν ἀποταξοποίηση τῶν μὴ ἀστικῶν τάξεων, τουλάχιστον θεσμικά, ψυχολογικὰ καὶ πολιτιστικά.

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία, ἡ ἀναρχικὴ φάση ποὺ ἄρχισε ὅλες τὶς μεγάλες ἐπαναστάσεις τοῦ παρελθόντος, εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθεῖ σὰν μόνιμη κατάσταση ἀπ' τὴν προηγμένη τεχνολογία τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ ἀναρχικοὶ θεσμοὶ αὐτῆς τῆς φάσης — οἱ συνελεύσεις, οἱ ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπές, οἱ ἐπιτροπὲς δράσης —μποροῦν νὰ σταθεροποιηθοῦν σὰν στοιχεῖα μιᾶς ἀπελευθερωτικῆς κοινωνίας, σὰν στοιχεῖα ἑνὸς νέου συστήματος αὐτοδιεύθυνσης. Θὰ οἰκοδομήσουμε, ἐπιτέλους, ἕνα κίνημα ποὺ θὰ μπορεῖ νὰ τὰ ὑπερασπιστεῖ; Μποροῦμε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ὀργάνωση ἀπὸ grupos de afinidad ποὺ νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ διαλυθεῖ μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἐπαναστατικοὺς θεσμούς; Ἢ θὰ οἰκοδομήσουμε ἕνα ἱεραρχικό, συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικὸ κόμμα ποὺ θὰ ἐπιχειρήσει νὰ τοὺς κυριαρχήσει, νὰ τοὺς ὑποσκελίσει καὶ τελικὰ νὰ τοὺς καταστρέψει;

Ἄκου Μαρξιστή: Ἡ ὀργάνωση ποὺ προσπαθοῦμε νὰ οἰκοδομήσουμε ἀντικαθρεφτίζει τὸ εἶδος τῆς κοινωνίας ποὺ ἡ ἐπανάστασή μας θὰ δημιουργήσει. Ἢ θὰ πετάξουμε τὸ παρελθὸν — τόσο ἀπ' τὸν ἑαυτό μας ὅσο κι ἀπ' τὶς ὁμάδες μας — ἢ ἁπλῶς δὲν θὰ κερδίσουμε κανένα μέλλον.

Νέα Ὑόρκη
Μάης 1969

ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΠΑΝΩ ΣΤΑ GRUPOS DE AFINIDAD

Τὸ grupo de afinidad (γκροῦπο ντὲ ἀφινιδάδ) ἦταν τὸ ὄνομα μιᾶς ὀργανωτικῆς μορφῆς ποὺ ἐπινοήθηκε στὶς προ - Φρανκικὲς μέρες γιὰ ν' ἀποτελέσει τὴ βάση τῆς τρομερῆς Federacion Anarquista Ibérica, τῆς 'Ιβηρικῆς 'Αναρχικῆς 'Ομοσπονδίας. ('Η F.A.I. ἀποτελοῦνταν ἀπ' τοὺς ἰδεαλιστικοὺς μαχητὲς τῆς Confederacion Nacional de Trabajo, 'Εθνικῆς Συνομοσπονδίας 'Εργασίας, τῆς τεράστιας ἀναρχοσυνδικαλιστικῆς ἐργατικῆς ἕνωσης). Μιὰ δουλικὴ μίμηση τῶν μορφῶν ὀργάνωσης καὶ μεθόδων τῆς F.A.I. δὲν θὰ ἦταν οὔτε δυνατή, οὔτε ἐπιθυμητή.

Οἱ 'Ισπανοὶ ἀναρχικοὶ τῆς δεκαετίας τοῦ '30 ἀντιμετώπιζαν τελείως διαφορετικὰ κοινωνικὰ προβλήματα ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ 'Αμερικάνοι ἀναρχικοὶ σήμερα. 'Η μορφὴ τοῦ grupo de afinidad, πάντως, ἔχει χαρακτηριστικὰ ποὺ εἶναι ἐφαρμόσιμα σὲ κάθε κοινωνικὴ κατάσταση κα αὐτὰ συχνὰ ἔχουν ἀσυνείδητα υἱοθετηθεῖ ἀπ' τοὺς 'Αμερικάνους ριζοσπάστες ποὺ ὀνομάζουν τὶς ὀργανώσεις ποὺ προκύπτουν ἔτσι, «κολεκτίβες», «κοινόβια» ἢ «οἰκογένειες».

Τὸ grupo de afinidad θὰ μποροῦσε εὔκολα νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἕνας νέος τύπος ἐκτεταμένης οἰκογένειας, στὴν ὁποία οἱ δεσμοὶ συγγένειας ἀντικαθίστανται ἀπὸ στενὲς ἀνθρώπινες σχέσεις— σχέσεις βασισμένες σὲ κοινὲς ἐπαναστατικὲς ἰδέες καὶ πρακτική. Πολὺ πρὶν κερδίσει δημοσιότητα ἡ λέξη «φυλὴ» στὴν 'Αμερικάνικη ἀντικουλτούρα, οἱ 'Ισπανοὶ ἀναρχικοὶ ὀνόμαζαν τὶς συνε-

λεύσεις τους assembleas de las tribus — συνελεύσεις τῶν φυλῶν. Κάθε grupo de afinidad σκόπιμα κρατιέται μικρὸ ὥστε νὰ ἐπιτρέπει τὸ μεγαλύτερο βαθμὸ στενῶν σχέσεων ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ τὸ ἀποτελοῦν. Αὐτόνομη, κοινοβιακὴ κι ἄμεσα δημοκρατική, ἡ ὁμάδα συνδυάζει τὴν ἐπαναστατικὴ θεωρία μὲ τὸν ἐπαναστατικὸ τρόπο ζωῆς στὴν καθημερινή της συμπεριφορά. Δημιουργεῖ ἕναν ἐλεύθερο χῶρο στὸν ὁποῖο οἱ ἐπαναστάτες μποροῦν νὰ ξαναφτιάξουν τοὺς ἑαυτούς τους ἀτομικὰ κι ἐπίσης ὡς κοινωνικὰ ὄντα.

Τὰ grupos de afinidad προτίθενται νὰ λειτουργήσουν σὰν καταλύτες μὲς στὸ λαϊκὸ κίνημα, κι ὄχι σὰν «πρωτοπορίες»· προμηθεύουν πρωτοβουλία καὶ συνείδηση, ὄχι ἕνα «γενικὸ ἐπιτελεῖο» καὶ μιὰ πηγὴ «διαταγῶν». Οἱ ὁμάδες πληθαίνουν σὲ μοριακὸ ἐπίπεδο κι ἔχουν τὸ δικό τους «κίνημα Μπράουν».* Τὸ ἂν θὰ συνδεθοῦν ἢ θὰ διαχωριστοῦν καθορίζεται ἀπ' τὶς ζωντανὲς καταστάσεις κι ὄχι ἀπὸ γραφειοκρατικὲς προσταγὲς συνταγμένες ἀπὸ ἕνα ἀπομακρυσμένο κέντρο. Κάτω ἀπὸ συνθῆκες ἀνοιχτῆς πολιτικῆς καταπίεσης τὰ grupos de afinidad ἀντιστέκονται ἐξαιρετικὰ ἐνάντια στὴν ἀστυνομικὴ διείσδυση. Λόγῳ τῆς στενότητας τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν συμμετεχόντων, οἱ ὁμάδες εἶναι δύσκολο νὰ διαβρωθοῦν καί, ἀκόμα κι ἂν συμβεῖ αὐτό, δὲν ὑπάρχει κανένας συγκεντρωτικὸς μηχανισμὸς ποὺ νὰ προμηθεύσει στὸ χαφιὲ μιὰ συνολικὴ θεώρηση τοῦ κινήματος ὡς σύνολο. Ἀκόμη καὶ κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες, τὰ grupos de afinidad μποροῦν ἀκόμη νὰ διατηρήσουν ἐπαφὴ τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο μέσῳ τῶν ἐντύπων καὶ τῶν προκηρύξεών τους. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, κατὰ τὴ διάρκεια περιόδων ἔντονης δραστηριότητας τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὰ grupos de afinidad ἀπ' τὸ νὰ συνενώσουν στενὰ μαζὶ πάνω σ' ὁποιαδήποτε κλίμακα ποὺ θ' ἀπαιτοῦσε μιὰ ζωντανὴ κατάσταση. Μποροῦν εὔκολα νὰ ὁμοσπονδοποιη-

---

* *Σ.τ.Μ. Θεωρία γιὰ τὴ σύσταση τῶν ἀερίων ποὺ λέει τὰ μόρια τῶν ἀερίων δὲν ἔχουν μεγάλη σύνδεση μεταξύ τους καὶ περιφέρονται ἐλεύθερα καὶ τυχαῖα.*

θοῦν μέσῳ τοπικῶν, περιφερειακῶν ἢ ἐθνικῶν συμβουλίων γιὰ νὰ ἐκφράσουν κοινὴ πολιτικὴ καὶ μποροῦν νὰ δημιουργοῦν προσωρινὲς ἐπιτροπὲς δράσης (σὰν αὐτὲς τῶν Γάλλων φοιτητῶν καὶ ἐργατῶν στὰ 1968) γιὰ νὰ συντονίζουν συγκεκριμένους στόχους. Τὰ grupos de afinidad, πάντως, εἶναι πάντοτε ριζωμένα στὸ λαϊκὸ κίνημα. Εἶναι ἀφοσιωμένα στὶς κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ δημιουργεῖ ὁ ἐπαναστατημένος λαὸς κι ὄχι σὲ μιὰν ἀπρόσωπη γραφειοκρατία. Σὰν ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας καὶ τοῦ τοπικοῦ τους χαρακτῆρα οἱ ὁμάδες διατηροῦν μιὰν εὐαίσθητη ἐκτίμηση τῶν νέων δυνατοτήτων. Ἔντονα πειραματικὲς καὶ ποικίλες στοὺς τρόπους ζωῆς, δροῦν σὰν ἐρεθίσματα τόσο ἡ μιὰ γιὰ τὴν ἄλλη ὅσο καὶ γιὰ τὸ λαϊκὸ κίνημα. Κάθε ὁμάδα προσπαθεῖ ν' ἀποκτήσει τὶς πηγὲς ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ λειτουργήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ μὲ τὰ δικά της μέσα. Κάθε ὁμάδα ἐπιζητεῖ ἕνα ὁλοκληρωμένο σῶμα γνώσης κι ἐμπειρίας ὥστε ν' ἀντιπαρέλθει τοὺς κοινωνικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς περιορισμοὺς ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἀστικὴ κοινωνία πάνω στὴν ἀτομικὴ ἀνάπτυξη. Κάθε ὁμάδα ὡς πυρήνας συνείδησης κι ἐμπειρίας,ἐπιχειρεῖ νὰ προαγάγει τὸ αὐθόρμητο ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ λαοῦ μέχρι σ' ἕνα σημεῖο ὅπου ἡ ὁμάδα θὰ μπορεῖ τελικὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ μέσα σὲ ὀργανικὲς κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἐπανάσταση.

«Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τοῦ κράτους εἶναι ἀναρχισμὸς — μιὰ κατάσταση στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι ἀπελευθερώνουν ὄχι μόνο τὴν «ἱστορία», ἀλλὰ ὅλες τὶς ἄμεσες περιστάσεις τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς πόλης εἶναι κοινότητα — μιὰ κοινότητα στὴν ὁποία τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀποκεντρώνεται σὲ ὁλοκληρωμένα, οἰκολογικὰ ἰσορροπημένα κοινόβια. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς γραφειοκρατίας εἶναι ἄμεσες, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς μεσολαβημένες, σχέσεις — μιὰ κατάσταση στὴν ὁποία ἡ ἀντιπροσώπευση ἀντικαθίσταται ἀπὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο σχέσεις σὲ μιὰ γενικὴ συνέλευση ἐλεύθερων ἀτόμων. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς συγκεντρωτικῆς οἰκονομίας εἶναι περι-

φερειακή οἰκοτεχνολογία — μιὰ κατάσταση στὴν ὁποία τὰ ὄργανα τῆς παραγωγῆς πλάθονται σύμφωνα μὲ τὶς πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς ἑνὸς οἰκοσυστήματος. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας εἶναι ἀπελευθερωμένη σεξουαλικότητα — στὴν ὁποία ὅλες οἱ μορφὲς σεξουαλικοῦ κανονισμοῦ ὑπερβαίνονται ἀπὸ μιὰν αὐτόνομη, ἀνεμπόδιστη ἔκφραση τοῦ ἐρωτισμοῦ ἀνάμεσα σὲ ἴσους. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς ἀγορᾶς εἶναι κομμουνισμὸς — στὸν ὁποῖο ἡ συλλογικὴ ἀφθονία καὶ συνεργασία μεταμορφώνουν τὴ δουλειὰ σὲ παιχνίδι καὶ τὴν ἀνάγκη σ' ἐπιθυμία».

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΠΑΝΩ ΣΤΟ «ΑΚΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΗ!»

> *'Ο Ρόμπερτ Κάρσον, σὲ ἄρθρο ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος τοῦ 'Απρίλη 1970 τοῦ Monthly Review*, γράφει ὅτι ἡ «ουσία» τοῦ «"Ακου, Μαρξιστή!» εἶναι ὅτι «καταστρέφει τὴν ταξικὴ ἀνάλυση τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητας». Αὐτὴ ἡ ἐπίκριση διατυπώθηκε ἀπὸ πολλοὺς Μαρξιστὲς ποὺ διάβασαν τὴ μπροσούρα.***

'Η κατηγορία τοῦ Κάρσον εἶναι τελείως παράλογη. Σοβαρὰ ἀμφιβάλλω ἂν ἐπιχείρησε τίποτε παραπάνω ἀπ' τὸ νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ στὴ μπροσούρα. 'Ο Κάρσον συνεχίζει λέγοντας ὅτι ἡ προσέγγισή μου εἶναι «μὴ ἱστορικὴ» καὶ ὅτι προσπαθεῖ νὰ προάγει ἕνα «χοντροκομμένο εἶδος ἀτομικιστικοῦ ἀναρχισμοῦ» — κι αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἕνα μεγάλο τμῆμα τῆς μπροσούρας ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξαγάγει σπουδαῖα ἱστορικὰ διδάγματα ἀπὸ προηγούμενες ἐπαναστάσεις καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μπροσούρα εἶναι ἀναμφισβήτητα ἐνταγμένη στὸν ἀναρχοκομμουνισμό.

Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον σχετικὰ μὲ τὶς ἐπικρίσεις τοῦ Κάρσον εἶναι ὅτι ἀποκαλύπτει τὸ θεωρητικὸ ἐπίπεδο πολλῶν Μαρξιστῶν. Προφα-

---

** (Σημ. τοῦ μετφ.). Τὸ Monthly Review εἶναι τὸ μηνιαῖο «νεομαρξιστικὸ» περιοδικὸ ποὺ ἐκδίδουν ὁ Πὸλ Σουίζι, συγγραφέας, μαζὶ μὲ τὸν Πὸλ Μπαράν, τοῦ «Μονοπωλιακοῦ Κεφαλαίου» κι ὁ Χάρι Μάγκντοφ, συγγραφέας τῆς «'Εποχῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ».*

*** Αὐτὴ εἶναι μιὰ δικιά μου περιληπτικὴ παρουσίαση, ἀρκετῶν συζητήσεων πάνω στὸ «"Ακου Μαρξιστή!», οἱ περισσότερες ἀπ' τὶς ὁποῖες ἔγιναν στὸ περὶ ἀναρχοκομμουνισμοῦ μάθημά μου στὸ 'Αντι-πανεπιστήμιο Ulternate, «'Απελευθερωτικὸ Σχολεῖο Νέας 'Υόρκης». "Εχω συγκεντρώσει τὶς ἀντιπροσωπευτικότερες καὶ συχνότερα ἐπαναλαμβανόμενες ἐρωτήσεις, ποὺ ἔθεσαν αὐτοὶ ποὺ διάβασαν τὴ μπροσούρα.*

πῶς ὁ Κάρσον θεωρεῖ μιὰ μελλοντιστική* προσέγγιση ὡς «μὴ ἱστορική». Φαίνεται ἐπίσης ὅτι θεωρεῖ τὴ θέση μου ὅτι ἐλευθερία ὑπάρχει μόνο ὅταν κάθε ἄτομο ἐλέγχει τὴν καθημερινή του ζωή ὡς «ἕνα χοντροκομμένο εἶδος ἀτομικιστικοῦ ἀναρχισμοῦ». Ἐδῶ μπαίνουμε στὴν καρδιὰ τοῦ προβλήματος. Ὁ μελλοντισμὸς κι ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία εἶναι πράγματι ἡ «οὐσία» τῆς μπροσσούρας. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Κάρσον συμβιβάζεται ἀκριβῶς μ' αὐτὸ ποὺ ἡ μπροσσούρα ἐπιδίωκε ν' ἀποδείξει σχετικὰ μὲ τὸ Μαρξισμὸ σήμερα, συγκεκριμένα ὅτι ὁ Μαρξισμὸς (δὲν ἀναφέρομαι στὸ Μάρξ ἐδῶ) δὲν εἶναι μελλοντιστικὸς κι ὅτι οἱ προοπτικές του δὲν εἶναι προσανατολισμένες πρὸς τὴ συγκεκριμένη, ὑπαρξιακὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ πρὸς μιὰν ἀφηρημένη ἐλευθερία, ἐλευθερία γιὰ τὴν «Κοινωνία», γιὰ τὸ «Προλεταριάτο», γιὰ κατηγορίες παρὰ γι' ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη ἐπίκριση τοῦ Κάρσον, θὰ πρέπει νὰ τονίσω, θὰ 'πρεπε νὰ προσαρθεῖ ὄχι μονάχα ἐναντίον μου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ Μάρξ — στὸ μελλοντισμό του στὴ Δέκατη ὄγδοη Μπρυμὲρ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη. Ὅσο γιὰ τὴν κατηγορία ὅτι ἀντιτίθεμαι σὲ μιὰ ταξικὴ ἀνάλυση τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητας», χρειάζεται νὰ τὸ πῶ κιόλας ὅτι μιὰ «ταξικὴ ἀνάλυση» διαχέει τὴ μπροσσούρα; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχω χρησιμοποιήσει ὅρους σὰν τὸ «καπιταλιστικός» καὶ τὸ «ἀστικός» χωρὶς νὰ δουλεύω πάνω σὲ μιὰ «ταξικὴ ἀνάλυση»; Ἀρχικὰ σκέφτηκα ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει καμμιὰ ἀμφιβολία σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἀπὸ τότε ἔχω ἀλλάξει τὴν ἔκφραση «ταξικὴ ἀνάλυση» στὸ κείμενο μὲ τὸ «ταξικὴ γραμμή» κι ἴσως θὰ 'πρεπε καλύτερα νὰ εἶχα ἐξηγήσει τὴ διαφορὰ ποὺ ἐπιδιώκεται ν' ἀποδοθεῖ μ' αὐτὴ τὴν ἀλλαγή.

Αὐτὸ ποὺ στ' ἀλήθεια λέει ὁ Κάρσον εἶναι ὅτι δὲν ἔχω μιὰ Μαρξιστικὴ «ταξικὴ ἀνάλυση» — μιὰ «ταξικὴ ἀνάλυση» στὴν ὁποία τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο ὁδηγεῖται σ' ἐπανάσταση ἀπ' τὴν ἀνέχεια καὶ τὴν ἐξαθλίωση. Προφανῶς ὁ Κάρσον ὑποθέτει ὅτι ἡ παραδοσιακὴ «ταξικὴ γραμμή» τοῦ Μάρξ ἐξαντλεῖ ὅλα ὅσα μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν γιὰ τὸν ταξικὸ ἀγώνα. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, κάνει πάρα πολλὲς ὑποθέσεις. Δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ στραφοῦμε στὸν Μπακούνιν, γιὰ παράδειγμα, γιὰ νὰ βροῦμε μιὰ ταξικὴ ἀνάλυση, ποὺ ἦταν πολὺ διαφορετική, ἀπ' αὐτὴ τοῦ Μάρξ — καὶ πιὸ ἔγκυρη σήμερα. Ὁ Μπακούνιν πίστευε ὅτι τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο κατὰ κανένα τρόπο δὲν ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἐπαναστατικὴ τάξη στὴν κοινωνία. Ποτὲ δὲν τοῦ ἀναγνωρίσθηκε ὅτι πρόβλεψε τὴν ἀστικοποίηση τῆς βιομηχανικῆς ἐργατικῆς τάξης μὲ τὴν

(Σημ. τοῦ μετφ.). Μελλοντιστικὸς — μετάφραση τοῦ futuristic, τρόπος σκέψης ποὺ προσβλέπει στὸ μέλλον, ὅπως αὐτὸ ἀντικαθρεφτίζεται στὶς δυνατότητες τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης.

ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας. Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Μπακούνιν, ἡ πιὸ ἐπαναστατικὴ τάξη δὲν ἦταν τὸ προλεταριάτο — «μιὰ τάξη πάντοτε αὐξανόμενη σ' ἀριθμοὺς καὶ πειθαρχημένη, ἑνωμένη, ὀργανωμένη ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς μηχανισμοὺς τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς» (Μὰρξ) — ἀλλὰ ἡ ξερριζωμένη ἀγροτιὰ καὶ οἱ déclassés τῆς πόλης, τ' ἀγροτικὰ κι ἀστικὰ στοιχεῖα λοῦμπεν ποὺ τόσο ἔντονα περιφρονοῦσε ὁ Μάρξ. Δὲν χρειαζόμαστε νὰ πᾶμε μακρύτερα ἀπ' τὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς 'Αμερικῆς — γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε στοὺς ὁρίζοντες τῆς 'Ασίας — γιὰ νὰ βροῦμε πόσο ἀκριβὴς ἦταν ὁ Μπακούνιν σὲ σύγκριση μὲ τὸν Μάρξ.

Ὅπως φάνηκε, ἡ ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας ὄχι μόνο «πειθάρχησε», «ἕνωσε» κι «ὀργάνωσε» τὴν ἐργατικὴ τάξη ἀλλά, ἀκριβῶς μ' αὐτὰ τὰ μέτρα, ἐκφύλισε τὸ προλεταριάτο ἐπὶ γενεές. Σὲ ἀντιδιαστολή, οἱ μεταβατικὲς καὶ λουμπενοποιημένες τάξεις τῆς κοινωνίας σήμερα (ὅπως οἱ μαῦροι, οἱ Τσικάνος*, οἱ 'Ινδιάνοι, ἡ περιθωριακὴ νεολαία, ἄνθρωποι σὰν τοὺς ποιητές, τοὺς διανοούμενους καὶ τοὺς καλλιτέχνες, ποὺ δὲν εἶναι ριζωμένοι στὸ ἐργοστασιακὸ σύστημα καὶ τοὺς νέους ἐργάτες κι ἐργάτριες τῶν ὁποίων ἡ ὑποτέλεια στὴν ἠθικὴ τῆς δουλειᾶς ἔχει κλονιστεῖ ἀπὸ πολιτιστικοὺς παράγοντες) εἶναι τὰ ριζοσπαστικότερα στοιχεῖα στὸν κόσμο σήμερα.

Μιὰ «ταξικὴ ἀνάλυση» δὲν ἀρχίζει, οὔτε τελειώνει ἀναγκαστικὰ μὲ τὴ μορφὴ ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Μὰρξ τὸ δέκατο ἔννατο αἰώνα, μιὰ μορφὴ ποὺ τὴ θεωρῶ ἐντελῶς ἀνακριβή. 'Ο ταξικὸς ἀγώνας, παραπέρα, δὲν ἀρχίζει οὔτε σταματάει στὸ σημεῖο τῆς παραγωγῆς. Μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ μέσα ἀπ' τὴ φτώχεια τῶν ἀνέργων καὶ τῶν ἀνίκανων γιὰ ἐργασία, πολλοὶ ἀπ' τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουν δουλέψει οὔτε μιὰ μέρα στὴ βιομηχανία· μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ μέσα ἀπὸ μιὰ νέα αἴσθηση δυνατότητας ποὺ σιγὰ-σιγὰ διαποτίζει τὴν κοινωνία — ἀπ' τὴν ἔνταση μεταξὺ «αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει» κι «αὐτοῦ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει» — ποὺ διεισδύει μέσα σ' ὅλες οὐσιαστικὰ τὶς παραδοσιακὲς τάξεις· μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ μέσα ἀπ' τὴν πολιτιστικὴ καὶ φυσικὴ ἀποσύνθεση τῆς παραδοσιακῆς ταξικῆς δομῆς, πάνω στὴν ὁποία βασίστηκε ἡ κοινωνικὴ σταθερότητα τοῦ καπιταλισμοῦ. Τελικά, κάθε ταξικὸς ἀγώνας δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ ἐπαναστατικός. 'Ο ταξικὸς ἀγώνας μεταξὺ τοῦ Ρωμαίου προλετάριου καὶ πατρίκιου* ἦταν ἀποφασιστικὰ ἀντιδραστικὸς καὶ τελικὰ κατέληξε ὅπως παρατήρησε ὁ Μὰρξ στὶς πρῶτες γραμμὲς τοῦ Κομουνιστικοῦ Μανιφέστου, «στὴν κοινὴ καταστροφὴ τῶν ἀντιμαχόμενων τάξεων».

* (Σημ. τοῦ μετφ.). Οἱ Μεξικάνοι καὶ Πορτορικανοὶ μετανάστες.

* (Σημ. τοῦ μετφ.). Λατινικὰ στὸ κείμενο.

Σήμερα ,όχι μόνο ή φτώχεια, άλλά έπίσης κι ένας σχετικός βαθμός άφθονίας προξενεΐ έπαναστατικό άναβρασμό — ένας παράγοντας πού ποτέ δέν πρόβλεψε ό Μάρξ. 'Ο καπιταλισμός, έχοντας κάνει τό στεμπλοΰτο του προλεταριοποιώντας τούς déclassés τών πόλεων, τελειώνει τώρα τόν κύκλο τής ζωής του δημιουργώντας νέους déclassés τών πόλεων, συμπεριλαμβάνοντας περιπλανώμενους νέους βιομηχανικούς έργάτες κι έργάτριες πού δέν παίρνουν πιά στά σοβαρά τίς δουλειές, τήν έργοστασιακή πειθαρχία ή τήν ήθική τής δουλειάς. Αύτό τό στρώμα τών déclassés βασίζεται πάνω σέ μιά νέα οίκονομική βάση — σέ μιά τεχνολογία πού μπορεΐ νά ξεπεράσει τήν έποχή τής σπάνης, στόν αύτοματισμό, σ' ένα σχετικό βαθμό ύλικής άφθονίας — καί προεικονίζει πολιτιστικά τήν άταξική κοινωνία πού μέ τόση εύσέβεια όνειρατίζονται οί Μαρξιστές ώς μέλλον τής άνθρωπότητας. Θά σκεφτόταν κανείς ότι αύτή ή έκπληκτική διαλεκτική, αύτή ή «άρνηση τής άρνησης», θά είχε διεγείρει τήν άντίληψη τών βαθυστόχαστων διανοητών τού Μαρξιστικού κινήματος.

> Θά ήταν δύσκολο νά διανοηθούμε μιά έπανάσταση σ' όποιαδήποτε βιομηχανικά προηγμένη καπιταλιστική χώρα χωρίς τήν ύποστήριξη τού βιομηχανικού προλεταριάτου.

Φυσικά. Καί τό «"Ακου, Μαρξιστή!» καθόλου δέν ίσχυρίζεται ότι μιά κοινωνική έπανάσταση είναι έφικτή χωρίς τή συμμετοχή τού βιομηχανικού προλεταριάτου. 'Η μπροσούρα, μάλιστα, προσπαθεΐ νά δείξει πώς μπορεΐ νά κερδηθεΐ τό προλεταριάτο στό πλευρό τού έπαναστατικού κινήματος μέ τό νά έπιμείνουμε σέ θέματα πού άφορούν τήν ποιότητα τής ζωής καί τής δουλειάς. Συμφωνώ, φυσικά, μέ τούς άντι-εξουσιαστές Μαρξιστές καί τούς άναρχοσυνδικαλιστές πού προβάλλουν τό σύνθημα «έργατική διεύθυνση τής παραγωγής». 'Αναρωτιέμαι, πάντως, άν αύτό τό σύνθημα πηγαίνει άρκετά μακριά σήμερα. 'Υποψιάζομαι ότι οί έργάτες, όταν θ' άποτελέσουν μέρος τής έπαναστατικής ροής, θ' άπαιτήσουν πολύ περισσότερα άπό έλεγχο τών έργοστασίων. Νομίζω ότι θά άπαιτήσουν τήν έξάλειψη τού μόχθου ή, πράγμα πού είναι τό ίδιο, έλευθερία άπ' τή δουλειά. Σίγουρα, ένας περιθωριακός τρόπος σκέψης άναπτύσσεται άνάμεσα σέ παιδιά άπό οίκογένειες τής έργατικής τάξης — γυμνασιόπαιδα πού έπηρεάζονται άπ' τήν κουλτούρα τής νεολαίας.

"Αν καί πολλοί άλλοι παράγοντες ίσως συμβάλλουν στή δημιουργία αύτής τής κατάστασης, παραμένει άληθινό ότι οί έργάτες θ' άναπτύξουν έπαναστατικές άπόψεις στό βαθμό πού άρνούνται τά παραδοσιακά χαρακτηριστικά τής έργατικής τάξης. Οί νέοι έργάτες, νομίζω, σέ αύξανόμενο βαθμό θ' άπαιτούν έλεύθερο χρόνο, τήν κατάργηση τής άλλοτριωμένης δουλειάς καί τήν κατάργηση τής δουλειάς

καθαυτῆς. Ὁ νεαρὸς Μάρξ, θὰ μποροῦσα νὰ προσθέσω, δὲν ἦταν ἀδιάφορος πρὸς τὴν ἀνάπτυξη μὴ συμβατικῶν ἀξιῶν στὸ προλεταριάτο. Στὴν Ἁγία Οἰκογένεια ἀναφέρει μὲ προφανῆ συμπάθεια ἕνα κορίτσι τῆς Παριζιάνικης ἐργατικῆς τάξης στὸν Περιπλανώμενο Ἰουδαῖο τοῦ Γιουτζὶν Σοὺ ποὺ δίνει τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀφοσίωσή της αὐθόρμητα, περιφρονώντας τὸ γάμο καὶ τὶς ἀστικὲς συμβάσεις. Σημειώνει, «ἀποτελεῖ μιὰν ἀληθινὰ ἀνθρώπινη ἀντίθεση πρὸς τὴν ὑποκριτική, στενόκαρδη, ἐγωιστικὴ σύζυγο τοῦ ἀστοῦ, πρὸς ὁλόκληρο τὸν κύκλο τῆς ἀστικῆς τάξης, δηλαδή, πρὸς τὸν ἐπίσημο κύκλο». Ἡ ἐργατικὴ τάξη, κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ νεαροῦ Μάρξ, εἶναι ἡ ἄρνηση τοῦ καπιταλισμοῦ ὄχι μόνο στὸ ὅτι ὑποφέρει ὁλοκληρωτικὴ ἀλλοτρίωση, ὑποβιβασμὸ κι ἀποκτήνωση, ἀλλὰ ἐπίσης στὸ ὅτι καταφάσκει στὶς δυνάμεις τῆς ζωῆς καὶ στὶς ἀνθρώπινες ἀξίες. Δυστυχῶς, παρατηρήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ τείνουν νὰ ξεθωριάσουν καθὼς ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Μὰρξ καθίσταται σ' αὐξανόμενο βαθμὸ «ἀντικειμενικὸς» κι «ἐπιστημονικὸς» (παρὰ τὸ τί θὰ λέγαν οἱ θαυμαστὲς τῶν περίφημων — ἀλλὰ ἀμετάφραστων καὶ λίγο διαβασμένων — Gründrisse). *Ὁ κατοπινὸς Μὰρξ ἀρχίζει νὰ ἐξυμνεῖ τὰ ἀστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐργάτη — τὴν «πειθαρχία», «πρακτικότητα» καὶ «ρεαλισμό» του — σὰν τ' ἀπαραίτητα χαρακτηριστικὰ γιὰ μιὰν ἐπαναστατικὴ τάξη.*

Ἡ προσέγγιση ποὺ ἀκολούθησε ὁ Μὰρξ στὴν Ἁγία Οἰκογένεια ἦταν, νομίζω, ἡ σωστή. Παγιδευμένος ἀπ' τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξη, ὡς τάξη, συνεπαγόταν τὴν καταστροφὴ τῆς ταξικῆς κοινωνίας, ὁ Μὰρξ δὲν εἶδε ὅτι αὐτὴ ἡ τάξη ἦταν ὁ δεύτερος ἑαυτὸς τῆς ἀστικῆς τάξης. Μόνο ἕνα νέο πολιτιστικὸ κίνημα θὰ μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὸν τρόπο σκέψης τοῦ προλεταριάτου — καὶ νὰ τὸν ἀποπρολεταριοποιήσει. Ἡ εἰρωνία εἶναι ὅτι τὰ κορίτσια τῆς Παριζιάνικης ἐργατικῆς τάξης τῆς νεότητας τοῦ Μὰρξ δὲν ἦταν βιομηχανικὲς ἐργάτριες, ἀλλὰ ἄνθρωποι μεταβατικῶν τάξεων ποὺ βρίσκονταν μεταξὺ τῆς παραγωγῆς μεγάλης καὶ μικρῆς κλίμακας. Ἦταν σὲ μεγάλο βαθμὸ λουμπενοποιημένα στοιχεῖα, ὅπως οἱ sans-culottes *τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης.*

Ἂν ἡ ἀνάλυση στὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» ἔχει «ταξικὴ βάση», ποιὰ εἶναι ἡ φύση τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα;

Ὁ ταξικὸς ἀγώνας δὲν ἔχει γιὰ κέντρο του μόνο τὴν ὑλικὴ ἐκμετάλλευση, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ ἐκμετάλλευση. Ἐπιπρόσθετα, ἐντελῶς νέα ζητήματα ἐμφανίζονται: ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἐξουσιαστικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ ποιότητα τῆς δουλειᾶς, ἡ οἰκολογία (ἤ, δοσμένα μὲ γενικότερους ὅρους, ψυχολογικὴ καταπίεση καὶ καταπίεση τοῦ περιβάλλοντος). Παραπέρα, οἱ ἀλλοτριωμένοι καὶ κατα-

πιεσμένοι τομεῖς τῆς κοινωνίας εἶναι τώρα ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, κι ὄχι μιὰ μονάχα τάξη προσδιορισμένη ἀπ' τὴ σχέση της μὲ τὰ μέσα παραγωγῆς· οἱ ριζοσπαστικότερες ἀλλὰ καὶ οἱ πιὸ ἀπελευθερωτικὲς «συνειδήσεις» ἐμφανίζονται στὶς νεότερες, ὄχι στὶς πιὸ «ὥριμες» ὁμάδες. Ὅροι ὅπως τὸ «τάξεις» καὶ «ταξικὸς ἀγώνας», ἐννοούμενοι σχεδὸν ἐξολοκλήρου ὡς οἰκονομικὲς κατηγορίες καὶ σχέσεις, εἶναι πολὺ μονόπλευροι γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴ γενίκευση τοῦ ἀγώνα. Χρησιμοποιεῖστε αὐτὲς τὶς περιορισμένες ἐκφράσεις ἂν θέλετε (ὁ στόχος εἶναι ἀκόμη μιὰ ἄρχουσα τάξη καὶ μιὰ ταξικὴ κοινωνία), ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὁρολογία, μὲ τὶς παραδοσιακές της ἀποχρώσεις, δὲν ἀντανακλᾶ ὅλο τὸ πλάτος καὶ τὴν πολυδιάστατη φύση τοῦ ἀγώνα. Λέξεις σὰν τὸ «ταξικὸς ἀγώνας» δὲν ἀγκαλιάζουν τὴν πολιτιστικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέγερση ποὺ λαμβάνει χώρα μαζὶ μὲ τὸν οἰκονομικὸ ἀγώνα.

> Τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» λέει πολλὰ γιὰ τὶς δυνατότητες μιᾶς κοινωνίας ποὺ θὰ ξεπεράσει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης, ἀλλὰ τί γίνεται μὲ τὶς πραγματικότητες; Ὑπάρχει ἀκόμη μεγάλη φτώχεια καὶ πεῖνα στὶς Η.Π.Α. Ὁ πληθωρισμὸς εἶναι ἕνα ἐπιδεινωνόμενο πρόβλημα, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἀνεργία, τὶς ἄθλιες συνθῆκες στέγασης, τὶς φυλετικὲς διακρίσεις, τὶς αὐξήσεις στὴν ἔνταση τῆς δουλειᾶς (speed-ups), τὴ γραφειοκρατία στὶς ἐργατικὲς ἑνώσεις καὶ τὸν κίνδυνο τοῦ φασισμοῦ, τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καὶ τοῦ πολέμου.

Τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» γράφτηκε γιὰ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὶς ἁπλοποιήσεις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων (τὶς οἰκονομικὲς καὶ τριτοκοσμικὲς ἀπόλυτες ἔννοιες) ποὺ ἀναπτύσσονταν στὴ «Νέα Ἀριστερά.» Ἡ «μετὰ τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης» ἄποψη ποὺ προαγόταν στὴ μπροσούρα δὲν εἶχε σχεδιαστεῖ γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴ μιὰ ἁπλοποίηση (ταξικὸς ἀγώνας) μὲ μιὰν ἄλλη (οὐτοπία). Ναί, αὐτὲς οἱ οἰκονομικές, φυλετικὲς καὶ γραφειοκρατικὲς πραγματικότητες ὑφίστανται γιὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων στὶς Η.Π.Α. καὶ στὸ ἐξωτερικό. Κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα ποὺ δὲν ἀσχολεῖται ἐνεργητικὰ καὶ μαχητικὰ μ' αὐτὲς εἶναι τόσο διαστρεβλωμένο, ὅσο κι ἕνα κίνημα ποὺ ἀσχολεῖται μ' αὐτὲς περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπόλυτα, ἀποκλείοντας ὅλες τὶς ἄλλες. Πρόθεσή μου ὅταν γράφω γιὰ τὴν οἰκολογία, τὴν οὐτοπία, τὴν κουλτούρα τῆς νεολαίας, τὴν ἀλλοτρίωση καὶ τὶς δυνατότητες μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ξεπερνάει τὴ σπάνη εἶναι νὰ βοηθήσω νὰ γεφυρωθεῖ ἕνα μεγάλο χάσμα στὴ ριζοσπαστικὴ θεωρία καὶ πράξη*, κι ὄχι νὰ δημιουργήσω ἕνα ἀκόμη χάσμα.

---

* (Σημ. τοῦ μετφ.) Ἑλληνικὰ στὸ κείμενο.

Τὸ ἀληθινὰ σπουδαῖο πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζουμε εἶναι πῶς οἱ πραγματικότητες τῆς παρούσας κοινωνίας τῆς σπάνης σχετίζονται μὲ — καὶ προσδιορίζονται ἀπὸ — τὶς δυνατότητες μιᾶς μελλοντικῆς κοινωνίας ποὺ θὰ ξεπεράσει τὴ σπάνη. Ὅσον ἀφορᾶ αὐτὸ τὸ ἀληθινὰ διαλεκτικὸ πρόβλημα, οἱ βαθυστόχαστοι διανοητὲς τῆς «ἀριστερᾶς» φαίνονται ἀπίστευτα ἐλαφρόμυαλοι καὶ στενὰ ἐμπειρικοί. Στὸ βιομηχανοποιημένο Δυτικὸ κόσμο, ἡ σπάνη πρέπει νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ τὸ ζόρι, τόσο μεγάλο εἶναι τὸ παραγωγικὸ δυναμικὸ τῆς τεχνολογίας. Σήμερα, ὁ οἰκονομικὸς σχεδιασμὸς ἔχει ἕνα βασικὸ σκοπό: νὰ περιορίσει μιὰν ἐξαιρετικὰ προηγμένη τεχνολογία μέσα σ' ἕνα ἐμπορευματικὸ πλαίσιο. Πολλὰ ἀπ' τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ποὺ γίνονταν ἀνεκτὰ σχεδὸν παθητικὰ μιὰ γενεὰ πρίν, θεωροῦνται τώρα ἀνυπόφορα γιατὶ ἡ ἔνταση μεταξὺ «αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει» κι «αὐτοῦ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει» ἔχει φτάσει σ' ἕνα σημεῖο ποὺ «αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει» φαίνεται ἐντελῶς παράλογο. Αὐτὴ ἡ ἔνταση προσδίδει ἕναν ἐκρηκτικὸ χαρακτήρα σὲ πολλὲς πραγματικότητες ποὺ προκαλοῦσαν μονάχα σπίθες διαμαρτυρίας ἕνα τέταρτο τοῦ αἰώνα πρίν. Παραπέρα, ἡ ἔνταση μεταξὺ «αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει» κι «αὐτοῦ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει» προσδιορίζει ὅλα τὰ παραδοσιακὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα ποὺ εἶχαν ἀπασχολήσει τὰ ριζοσπαστικὰ κινήματα ἐπὶ γενεές. Δὲν μποροῦμε πιὰ ν' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὰ τὰ ζητήματα ἐπαρκῶς, ἐκτὸς ἂν τὰ δοῦμε κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν δυνατοτήτων μιᾶς κοινωνίας ποὺ θὰ ξεπεράσει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης.

Ἂς παρουσιάσω ἕνα συγκεκριμένο παράδειγμα. Ὑποθέστε ὅτι ἀγωνίζονται οἱ ἄνεργες μητέρες γιὰ ν' αὐξήσουν τὰ ἐπιδόματα ἀνεργίας τους. Στὸ παρελθόν, οἱ μητέρες ὀργανώνονταν ἀπὸ φιλελεύθερες ὁμάδες ἢ Σταλινικούς· κυκλοφοροῦσαν αἰτήσεις, ὀργανώνονταν διαδηλώσεις καὶ ἴ σ ω ς *καταλαμβάνονταν ἕνα ἢ δυὸ κέντρα κοινωνικῆς προνοίας. Σχεδὸν πάντοτε, μιὰ ἀπ' τὶς ὁμάδες ἢ κόμματα προωθοῦσε ἕναν «ὑποψήφιον ὁ ὁποῖος εὐνοεῖ τὰς μεταρρυθμίσεις» ποὺ ὑποσχόταν ὅτι, ἂν θὰ ἐκλεγόταν, θὰ μάχονταν «ἀνενδότως» γιὰ ὑψηλότερες δαπάνες κοινωνικῆς προνοίας. Ὁλόκληρος ὁ ἀγώνας ἀφομοιωνόταν ἀπὸ τὶς ὀργανωτικὲς μορφὲς καὶ θεσμοὺς τοῦ συστήματος· οἱ τοπικὲς συναντήσεις τῶν μητέρων (μὲ τὸ πατρονάρισμα τῶν «ὀργανωτῶν» ποὺ κινοῦν τὰ νήματα), οἱ τοπικοὶ τρόποι δράσης (αἰτήσεις, διαδηλώσεις, ἐκλογὲς γιὰ δημόσιο ἀξίωμα) καὶ ἴσως ἕνα μικρὸ ποσὸ ἄμεσης δράσης. Τὸ ζήτημα τέλειωνε μ' ἕνα συμβιβασμὸ πάνω σὲ αὐξήσεις τῶν ἐπιδομάτων κι ἴσως μιὰ δόση τοπικῆς ὀργάνωσης γιὰ νὰ ἐπιβλέπει (κι ἀργότερα νὰ ξεπουλήσει) τοὺς μελλοντικοὺς ἀγῶνες γύρω ἀπὸ ζητήματα κοινωνικῆς προνοίας.*

Ἐδῶ ἡ πραγματικότητα θριάμβευε πλήρως πάνω στὴ δυνατότητα. Στὴν καλύτερη περίπτωση, ὁρισμένες μητέρες «ριζοσπαστικοποιοῦνταν», ποὺ σήμαινε ὅτι ἐντάσσονταν σὲ (ἢ θὰ χρησιμοποιοῦν-

ταν ἀδιάντροπα ἀπὸ) ὀργανώσεις ὅπως τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα γιὰ νὰ προάγουν τὴν πολιτική τους ἐπιρροή. Ὅσο γιὰ τὶς ὑπόλοιπες μητέρες, ἐπέστρεφαν στὴν ξεφτίλα καὶ κοινοτοπία τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς καὶ στοὺς ποικίλους βαθμοὺς παθητικότητας. Τίποτε δὲν ἄλλαξε στ' ἀλήθεια γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν μαλακίζονταν ὡς «ἀρχηγοί», «πολιτικοί» κι «ὀργανωτές».

Γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες μὲ μιὰ «συνείδηση ποὺ ξεπερνάει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης» (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴ φράση τοῦ Τὸντ Γκίτλιν), αὐτὴ ἡ κατάσταση θὰ ἦταν ἀνυπόφορη. Χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ἐπαφὴ μὲ τὰ συγκεκριμένα ζητήματα ποὺ ἀρχικὰ ἀποτέλεσαν τὰ κίνητρα τοῦ ἀγώνα, οἱ ἐπαναστάτες θὰ προσπαθοῦσαν νὰ λειτουργήσουν ὡς καταλύτες γιὰ ἕνα πλέγμα σχέσεων μεταξὺ τῶν μητέρων ἐξολοκλήρου διαφορετικῶν ἀπ' τὶς σχέσεις ποὺ ἐπιβάλλει τὸ συνηθισμένο ὀργανωτικὸ σχῆμα. Θὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἐνισχύσουν μιὰ βαθιὰ αἴσθηση κοινότητας, μιὰ ὁλοκληρωμένη ἀνθρώπινη σχέση ποὺ θὰ μεταμόρφωνε τὴν ἴδια τὴν ὑποκειμενικότητα τῶν ἀνθρώπων ποὺ θὰ 'ταν ἀνακατεμένοι. Οἱ ὁμάδες θὰ ἦταν μικρὲς ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ πλήρης συμμετοχὴ τοῦ κάθε σχετικοῦ. Οἱ προσωπικὲς σχέσεις θὰ ἦταν στενές, κι ὄχι πολιτικοποιημένες. Οἱ ἄνθρωποι θὰ γνωρίζονταν μεταξύ τους, θ' ἀντιμετώπιζαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· θὰ ἔνιωθαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο θέλοντας νὰ πετύχουν τὶς πιὸ ὁλοκληρωμένες, μὴ ἀλλοτριωμένες σχέσεις. Οἱ γυναῖκες θὰ συζητοῦσαν τόσο τὸν σεξισμὸ ὅσο καὶ τὰ ἐπιδόματα ἀνεργίας, τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν ὅσο καὶ τὶς παρενοχλήσεις ἀπ' τοὺς ἰδιοκτήτες, τὰ ὄνειρα καὶ τὶς ἐλπίδες τους ὅσο καὶ τὸ κόστος ζωῆς.

'Απ' αὐτὲς τὶς στενὲς σχέσεις ἴσως θ' ἀνέπτυσσαν ἕνα ἀλληλοβοηθητικὸ σύστημα σχέσεων, ἔγνοιας καὶ ἀλληλεγγύης στὴν καθημερινὴ ζωή. Οἱ γυναῖκες θὰ μποροῦσαν νὰ συνεργάζονται γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἕνα σύστημα κυκλικῆς ἐναλλαγῆς τῆς φροντίδας τῶν παιδιῶν, τὴ συλλογικὴ ἀγορὰ καλῆς τροφῆς σ' ἐξαιρετικὰ χαμηλὲς τιμές, τὸ κοινὸ μαγείρεμα καὶ συμμετοχὴ στὰ γεύματα, τὴν ἀλληλοεκμάθηση χρήσιμων τεχνικῶν γνώσεων καὶ νέων κοινωνικῶν ἰδεῶν, τὴν ἐνίσχυση δημιουργικῶν ταλέντων καὶ πολλὲς ἄλλες κοινὰ μοιρασμένες ἐμπειρίες. Κάθε ὄψη τῆς ζωῆς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξερευνηθεῖ καὶ ν' ἀλλαχτεῖ θά 'ταν ἕνα μέρος τοῦ νέου εἴδους σχέσεων. Αὐτὴ ἡ «ἐκτεταμένη οἰκογένεια» — βασισμένη σὲ στενὲς προσωπικὲς σχέσεις καὶ συλλογικὲς δραστηριότητες — θ' ἀντικαθιστοῦσε τὶς σχέσεις ποὺ μεσολαβοῦνται ἀπὸ «ὀργανωτές», «προέδρους», μιὰ «ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπή», Τοὺς Κανόνες Τάξεως τοῦ Ρόμπερτ, τὶς ἐλὶτ καὶ τοὺς πολιτικοὺς ποὺ ἀσκοῦν χειραγώγηση.*

---

* *(Σημ. τ. μετφ.) Ἡ στερεότυπη διατύπωση τοῦ κοινοβουλευτι-*

'Ο ἀγώνας γιὰ αὐξήσεις ἐπιδομάτων θὰ ἐπεκτεινόταν πέρα ἀπ' τὸ σύστημα κοινωνικῆς προνοίας στὰ σχολεῖα, νοσοκομεῖα, στὴν ἀστυνομία, στὰ πολιτιστικὰ καὶ ψυχαγωγικὰ κέντρα τῆς γειτονιᾶς, στὴ φυσικὴ καὶ αἰσθητική της διαμόρφωση, στὰ μαγαζιά, στοὺς γιατροὺς καὶ δικηγόρους τῆς περιοχῆς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς — μέχρι τὴν ἴδια τὴν οἰκολογία τῆς περιοχῆς.

"Ο,τι ἔχω πεῖ πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα θὰ μποροῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ σὲ κάθε ζήτημα — ἀνεργία, ἄθλιες συνθῆκες στέγασης, ρατσισμό, συνθῆκες δουλειᾶς — στὸ ὁποῖο μιὰ ὕπουλη ἀφομοίωση ἀστικῶν τρόπων λειτουργίας ἐμφανίζεται μὲ τὸ μανδύα τοῦ «ρεαλισμοῦ» καὶ τῆς «πραγματικότητας». Τὸ νέο πλέγμα σχέσεων·ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀναπτυχθεῖ ἀπὸ ἕναν ἀγώνα γιὰ ζητήματα κοινωνικῆς προνοίας εἶναι οὐτοπικὸ μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ πραγματικότητα πληροφορεῖται καὶ πλάθεται ἀπὸ μιὰ συνείδηση ποὺ ξεπερνάει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης. Τὸ μέλλον διαπερνᾶ τὸ παρόν· ἀναπλάθει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι «ὀργανώνονται» καὶ τοὺς στόχους γιὰ τοὺς ὁποίους ἀγωνίζονται.

> *"Ισως μιὰ προοπτικὴ ποὺ ξεπερνάει τὴν ἐποχὴ τῆς σπάνης εἶναι ἐφικτὴ στὶς Η.Π.Α. καὶ τὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ δεῖ κανεὶς πῶς μιὰ τέτοια προοπτικὴ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁποιαδήποτε σχέση μὲ τὸν Τρίτο Κόσμο, ὅπου ἡ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκὴς γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὶς πιὸ στοιχειώδεις ἀνάγκες τοῦ λαοῦ. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀντι-εξουσιαστικὴ ἐπανάσταση καὶ οἱ μὴ ἐξαναγκαστικές, ἀμεσολάβητες κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ εἶναι ἐφικτὲς γιὰ τὶς Η.Π.Α. καὶ τὴν Εὐρώπη θὰ ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπ' τὸν αὐστηρὸ σχεδιασμὸ ἐξαιρετικὰ συγκεντρωτικῶν, ἐξαναγκαστικῶν θεσμῶν στὴν 'Ασία, 'Αφρικὴ καὶ Λατινικὴ 'Αμερική. 'Ο Κὰρλ "Ογκλεσμπι* ἔχει ἀκόμη προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι γιὰ νὰ βοηθήσουμε αὐτὲς τὶς ἠπείρους νὰ φτάσουν τὸ ἐπίπεδο τῶν Η.Π.Α., θὰ ἔπρεπε οἱ 'Αμερικανοὶ νὰ δουλεύουν δέκα μὲ δώδεκα ὧρες τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ παράγουν τ' ἀναγκαῖα ἀγαθά.*

Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ διαλύσουμε τὴ σύγχυση ποὺ ὑπάρχει σχετικὰ μὲ τὸν Τρίτο Κόσμο. Αὐτὴ ἡ σύγχυση, ὀφειλόμενη ἐν μέρει στὴν ἐπιφανειακότητα τῆς γνώσης μας σχετικὰ μὲ τὸν Τρίτο Κόσμο, ἔχει

κοῦ τρόπου «συζητήσεως» — πότε σηκώνεις χέρι, πότε κάθεσαι, πῶς γίνονται προτάσεις, κ.λ.π.

** (Σημ. τ. μετφ.) 'Ο Κὰρλ "Ογκλεσμπι ἦταν ἀπ' τὰ ἡγετικὰ στελέχη τῆς S.D.S. ποὺ ἀργότερα τὸ γύρισαν στὸ «νεο-μαρξισμὸ» καὶ τὸ μεταρρυθμισμό.*

βλάφει ἐξαιρετικὰ τὰ ριζοσπαστικὰ κινήματα στὸν Πρῶτο Κόσμο. Ἡ «τριτοκοσμικὴ» ἰδεολογία στὶς Η.Π.Α., προάγοντας μιὰν ἀσυλλόγιστη μίμηση τῶν κινημάτων στὴν Ἀσία καὶ τὴ Λατινικὴ Ἀμερική, ὁδηγεῖ σὲ μιὰ παράκαμψη τῶν κοινωνικῶν στόχων στὸν Πρῶτο Κόσμο. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι οἱ Ἀμερικάνοι ριζοσπάστες ἔχουν συχνὰ δυσκολέψει τοὺς στόχους τοῦ Ἀμερικάνικου ἰμπεριαλισμοῦ δημιουργώντας ἕνα «ξένο» κίνημα ποὺ δὲν ἀναφέρεται στὰ ντόπια ζητήματα. Τὸ «Κίνημα» (ὅ,τιδήποτε κι ἂν σημαίνει αὐτὸ) ἀπομονώνεται, κι ὁ Ἀμερικάνικος λαὸς εἶναι πρόσφορο ἔδαφος γιὰ κάθε τάση, τόσο ἀντιδραστικὴ ὅσο καὶ φιλελεύθερη, ποὺ ἀναφέρεται στὰ προβλήματά του.

Νομίζω ὅτι θὰ 'πρεπε ν' ἀρχίσουμε μὲ ὁρισμένα στοιχειώδη. Στὸν Τρίτο Κόσμο δὲν ἔχει ξεσπάσει μιὰ «σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση». Πρέπει κανεὶς ν' ἀγνοεῖ ἐντελῶς τὸ Μαρξισμὸ — τὴν κύρια ἰδεολογία αὐτῶν ποὺ φετιχοποιοῦν τὸν Τρίτο Κόσμο — ὥστε νὰ παραγνωρίσει τὴν ἀ λ η θ ι ν ὴ φύση τοῦ ἀγώνα στὴν Ἀσία, Ἀφρικὴ καὶ Λατινικὴ Ἀμερική. Αὐτὲς οἱ περιοχὲς θέτουν σὰν στόχους τους ἀκόμη πράγματα ποὺ ὁ καπιταλισμὸς πέτυχε γιὰ τὶς Η.Π.Α. καὶ τὴν Εὐρώπη περισσότερο ἀπὸ ἕναν αἰώνα πρὶν — ἐθνικὴ ἑνοποίηση, ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη. Ὁ Τρίτος Κόσμος θέτει αὐτοὺς τοὺς στόχους σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ κρατικὸς καπιταλισμὸς ἐπικρατεῖ ἐντελῶς στὶς Η.Π.Α. καὶ στὴν Εὐρώπη, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ κοινωνικές του δυνάμεις νὰ ἔχουν ἕναν ἐξαιρετικὰ κρατικιστικὸ χαρακτήρα. Ὁ «σοσιαλισμὸς» καὶ οἱ προηγμένες μορφὲς κρατικοῦ καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ διαχωριστοῦν, ἰδιαίτερα ὅταν ἡ ἀντίληψη ποὺ ἔχει κανεὶς γιὰ τὸ «σοσιαλισμὸ» εἶναι ἐξαιρετικὰ σχηματική. Ντύστε τὴν ἱεραρχία μὲ μιὰ κόκκινη σημαία, κρύψτε τὸ πιὸ χοντροκομμένο σύστημα πρωταρχικῆς συσσώρευσης κι ἀναγκαστικῆς κολεκτιβοποίησης μὲ ρητορεῖες σχετικὰ μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ «Λαοῦ» ἢ τοῦ «Προλεταριάτου», συγκαλύψτε τὴν ἱεραρχία, τὸν ἐλιτισμὸ κι ἕνα ἀστυνομικὸ κράτος μὲ τεράστια πορτρέτα τῶν Μάρξ, Ἔνγκελς καὶ Λένιν, τυπῶστε «Κόκκινα Βιβλιαράκια» ποὺ προσκαλοῦν τὴν πιὸ ἐξουσιαστικὴ κολακεία καὶ κηρύττουν τὶς πιὸ κενὲς κοινοτοπίες στὸ ὄνομα τῆς «διαλεκτικῆς» καὶ τοῦ «σοσιαλισμοῦ» — κι ὁ πιὸ ἀφελὴς φιλελεύθερος ποὺ εἶναι ἀπογοητευμένος ἀπ' τὴν ἰδεολογία του, μὰ ποὺ ἀκόμη δὲν ἔχει καθόλου συνειδητοποιήσει τὴν ἀστικὴ πλύση ἐγκεφάλου ποὺ ἔχει ὑποστεῖ στὴν πατριαρχικὴ οἰκογένεια καὶ στὸ ἐξουσιαστικὸ σχολεῖο, μπορεῖ νὰ γίνει ξαφνικὰ ἕνας φλεγόμενος «ἐπαναστάτης» σοσιαλιστής.

Ἡ ὅλη διαδικασία εἶναι ἀηδιαστική — κυρίως γιατὶ ἀντιφάσκει πρὸς κάθε ὄψη τῆς πραγματικότητας. Μπαίνει κανεὶς στὸν πειρασμὸ νὰ ξεφωνίσει: «Ἄκου ρὲ μαλάκα! Βοήθησε τὸν Τρίτο Κόσμο ἀγωνιζόμενος ἐνάντια στὸν καπιταλισμὸ στὸ ἐσωτερικό! Μὴν ἀποστατεῖς κρυβόμενος κάτω ἀπ' τὶς φοῦστες τοῦ Χὸ καὶ τοῦ Μάο ὅταν ἡ ἀληθινή σου δουλειὰ εἶναι ν' ἀνατρέψεις τὸ ντόπιο καπιταλισμὸ ἀσχο-

λούμενος μὲ τὶς δυνατότητες μιᾶς 'Αμερικάνικης ἐπανάστασης! 'Ανάπτυξε μιὰν ἐπαναστατικὴ προσπάθεια στὸ ἐσωτερικὸ γιατὶ κάθε ἐπαναστατικὴ προσπάθεια ἐδῶ εἶναι ἀ ν α γ κ α σ τ ι κ ὰ διεθνιστικὴ κι ἀντι-ιμπεριαλιστική, ὁσοδήποτε κι ἂν περιορίζονται οἱ στόχοι κι ἡ γλώσσα της στὴν 'Αμερικάνικη κατάσταση». 'Η ἐχθρότητα τοῦ Ὄργκλεσμπι πρὸς μιὰ προσέγγιση ποὺ ξεπερνάει τὴ σπάνη πάνω στὴ βάση ὅτι θὰ πρέπει νὰ δουλεύουμε δέκα ἢ δώδεκα ὧρες τὴν ἡμέρα γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουμε τὶς ἀνάγκες τοῦ Τρίτου Κόσμου, εἶναι ἁπλῶς γελοία. Τὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐργάσιμη μέρα θ' αὐξηθεῖ μετὰ ἀπὸ μιὰ 'Αμερικάνικη ἐπανάσταση, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ προσκαλοῦμε τὴν ἥττα της πρὶν δοθεῖ τὸ πρῶτο χτύπημα. Ἂν, μὲ κάποιο θαυματοειδῆ τρόπο, ἐπρόκειτο νὰ πετύχει ἡ «ἐπανάσταση» τοῦ Ὄργκλεσμπι, σίγουρα ὁ 'Αμερικάνικος λαὸς δὲν θ' ἀποδεχόταν μιὰ αὐξημένη ἐργάσιμη μέρα δίχως ἕναν ἰσχυρό, συγκεντρωτικὸ κρατικὸ μηχανισμὸ ποὺ χτυπάει τὸ μαστίγιό του πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια ὁλόκληρου τοῦ πληθυσμοῦ. Στὴν περίπτωση αὐτή, ἀναρωτιέται κανεὶς τί εἴδους «βοήθεια» θὰ «προσέφερε» ἕνα τέτοιο καθεστὼς στὸν Τρίτο Κόσμο.

Ὅπως πολλοὶ ἀπ' τοὺς «Τριτοκοσμικοὺς» ζηλωτές, ὁ Ὄργκλεσμπι φαίνεται νὰ ἔχει μιὰν ἐλλειπῆ γνώση γιὰ τὸ βιομηχανικὸ δυναμικὸ τῆς 'Αμερικῆς καὶ γιὰ τὶς ἀληθινὲς ἀνάγκες τοῦ Τρίτου Κόσμου. Περίπου τὰ ἑβδομήντα τοῖς ἑκατὸ τῆς 'Αμερικάνικης ἐργατικῆς δύναμης δὲν κάνουν ἀπολύτως καμμιὰ παραγωγικὴ δουλειὰ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μεταφραστεῖ σὲ ὅρους πραγματικῆς παραγωγῆς ἢ διατήρησης ἑνὸς ὀρθολογιστικοῦ συστήματος διανομῆς. 'Η δουλειά τους σὲ μεγάλο βαθμὸ περιορίζεται στὸ νὰ ὑπηρετεῖ τὴν ἐμπορευματικὴ οἰκονομία — καταχωρήσεις σὲ φακέλλους, ταξινομήσεις, σύνταξη τιμολογίων, καταχωρήσεις σὲ λογιστικὰ βιβλία καταστάσεων ζημιῶν καὶ κέρδους, προαγωγὴ τῶν πωλήσεων, διαφήμιση, λιανικὸ ἐμπόριο, χρηματοδότηση, τὸ χρηματιστήριο, ἡ κυβερνητικὴ δουλειά, ἡ στρατιωτικὴ δουλειά, ἡ ἀστυνομικὴ δουλειά. κ.τ.λ. ad nauseam. Περίπου τὸ ἴδιο ποσοστὸ τῶν παραγόμενων ἀγαθῶν εἶναι τέτοια σκουπίδια, ποὺ ὁ κόσμος ἐθελοντικὰ θὰ ἔπαυε νὰ τὰ καταναλώνει σὲ μιὰ ἀπελευθερωτικὴ κοινωνία. Οἱ ὧρες δουλειᾶς θὰ μειώνονταν σὲ τεράστιο βαθμὸ μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐπανάσταση χωρὶς νὰ χάσουμε ὑψηλὴ παραγωγικὴ ἀπόδοση, ἂν δεχτοῦμε ὅτι ἡ διαθέσιμη ἐργατικὴ προσφορὰ καὶ οἱ πρῶτες ὖλες θὰ χρησιμοποιοῦνταν ὀρθολογιστικά. Παραπέρα, ἡ ποιότητα τῆς παραγωγῆς θὰ βελτιώνονταν τόσο, ποὺ ἡ ἀνθεκτικότητα καὶ χρησιμότητα τῶν προϊόντων θὰ ἐξουδετέρωνε μὲ τὸ παραπάνω ὁποιαδήποτε μείωση σὲ παραγωγικὸ δυναμικό.

'Απ' τὴν ἄλλη μεριά, ἂς κοιτάξουμε προσεκτικότερα τὶς ὑλικὲς ἀνάγκες τοῦ Τρίτου Κόσμου. 'Ως Δυτικοί, «ἐμεῖς» ὑποθέτουμε ὅτι «αὐτοί» θέλουν ἢ χρειάζονται τὸ ἴδιο εἶδος τεχνολογιῶν κι ἐμπορευμάτων ποὺ παρήγαγε ὁ καπιταλισμὸς στὴν 'Αμερικὴ καὶ στὴν Εὐρώπη. Αὐτὴ ἡ χοντροκομμένη ὑπόθεση ὑποστηρίζεται ἀπ' τὸ φόβο

ποὺ συνειδητὰ γεννάει ἡ ἰμπεριαλιστικὴ ἰδεολογία, ὅτι ἑκατομμύρια μαύρων, καστανῶν καὶ κίτρινων ἀνθρώπων πεινασμένα ἐποφθαλμιοῦν τὶς τεράστιές «μας» πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς καὶ ἐπίπεδο διαβίωσης. Αὐτὴ ἡ ἰδεολογία μᾶς ὑπενθυμίζει πόσο τυχεροὶ εἴμαστε «ἐμεῖς» ὡς Ἀμερικανοὶ ἢ Εὐρωπαῖοι ποὺ ἀπολαμβάνουμε τὶς εὐλογίες τοῦ συστήματος τῆς «ἐλεύθερας ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος» καὶ πόσο ἀπειλητικοὶ εἶναι «αὐτοί», μολυσμένοι ἀπ' τὴ φτώχεια, τὴν ἐξαθλίωση καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ. Ἡ εἰρωνία εἶναι ὅτι οἱ «Τριτοκοσμικοὶ» ζηλωτὲς ἔχουν κι αὐτοὶ τὴν ἴδια ἰδεολογία μὲ τὴν ἔννοια ὅτι κι αὐτοὶ ἀντιλαμβάνονται τὶς Ἀσιατικές, Ἀφρικανικὲς καὶ Λατινοαμερικάνικες ἀνάγκες μὲ Δυτικοὺς ὅρους — μιὰ προσέγγιση ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομαστεῖ ἡ νοοτροπία Νκρούμα τεχνολογικοῦ γιγαντισμοῦ. Ὁ,τιδήποτε ζωντανὸ καὶ ζωτικὸ στὴν προκαπιταλιστικὴ κοινωνία τοῦ Τρίτου Κόσμου θυσιάζεται στὸ βιομηχανικὸ* machismo***, ποὺ ἀποπνέει τὸν ἐρωμανιακὸ ἐλιτισμὸ τοῦ πρόσφατα προσηλιτισμένου ἀρσενικοῦ ριζοσπάστη.*

*Ἴσως καμμιὰ περιοχὴ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι περισσότερο κατάλληλη γιὰ μιὰν οἰκοτεχνολογία ἀπ' τὸν Τρίτο Κόσμο***. Τὰ μεγαλύτερα τμήματα τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Λατινικῆς Ἀμερικῆς βρίσκονται στὴν «ἡλιακὴ ζώνη», μεταξὺ βόρειου καὶ νότιου πλάτους 40 μοιρῶν, ὅπου ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ μὲ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ἀποτελεσματικότητα γιὰ βιομηχανικοὺς καὶ οἰκιακοὺς σκοπούς. Καινούργιες, μικρῆς κλίμακας τεχνολογίες προσαρμόζονται εὐκολότερα ἀπ' ὁπουδήποτε ἀλλοῦ στὶς ὑπανάπτυκτες περιοχές. Πράγματι, οἱ μικρῆς κλίμακας «κηπευτικὲς» τεχνολογίες εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν παραγωγικὴ χρήση τῶν ἐδαφῶν ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἡμι-τροπικά, τροπικὰ καὶ ὀρεινὰ κλίματα. Ἡ ἀγροτιὰ σ' αὐτὲς τὶς περιοχὲς ἔχει μιὰ μακρὰ παράδοση τεχνολογικῆς γνώσης στὴν καλλιέργεια κλιμακωτῶν ἐπιπέδων καὶ στὴν κηπουρική, γιὰ τὶς ὁποῖες μικρὲς μηχανὲς εἶναι κιόλας διαθέσιμες ἢ μποροῦν νὰ σχεδιαστοῦν εὔκολα. Ἔχουν γίνει μεγάλα ἅλματα πρὸς τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς ἀρδευτικῆς τεχνολογίας ποὺ θὰ προμηθεύει ὁλόκληρο τὸ χρόνο πηγὲς νεροῦ γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴ βιομηχανία. Θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ἕνας δίχως προηγούμενο συνδυασμὸς μηχανῆς καὶ χειροτεχνίας, τεχνῶν*

** (Σημ. τοῦ μετφ.) Πρόεδρος τῆς Γκάνα στὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ '50 καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '60.*

*** (Σημ. τοῦ μετφ.). Ἀπ' τὸ ἰσπανικὸ macho = σοῦπερ ἀντρακλας.*

**** Οἱ ἐναλλακτικὲς λύσεις σὲ μιὰ Δυτικοῦ τύπου τεχνολογία γιὰ τὸν Τρίτο Κόσμο καὶ ἡ ἐπίλυση τοῦ «πληθυσμιακοῦ προβλήματος» στὴν περιοχὴ αὐτὴ θ' ἀναλυθεῖ λεπτομερειακὰ στὸ ἑπόμενο βιβλίο μου, Ὁ μῦθος τοῦ ὑπερ-πληθυσμοῦ (The Population Myth).*

στις όποιες ύπερέχουν ακόμη αυτές οι περιοχές. Μέ προόδους στό επίπεδο διαβίωσης και στην παιδεία, ό πληθυσμός αυτών τών περιοχών θά ισορροπούνταν επαρκώς, ώστε ν' αφαιρεθεί ή πίεση πάνω στή γή. Αύτό πού χρειάζεται ό Τρίτος Κόσμος πάνω άπ' όλα είναι ένα ορθολογιστικό, πολύπλοκο δίκτυο επικοινωνιών και συγκοινωνιών πού ν' αναδιανέμει τήν τροφή και τά επεξεργασμένα προϊόντα άπ' τίς πλούσιες περιοχές σ' αυτές πού τά έχουν ανάγκη.

Μιά τεχνολογία αυτού τού είδους θά μπορούσε ν' αναπτυχθεί γιά τόν Τρίτο Κόσμο αρκετά γοργά άπ' τήν 'Αμερικάνικη κι Εύρωπαϊκή βιομηχανία, χωρίς νά επιβληθεί υπερβολική επιβάρυνση πάνω στις πλουτοπαραγωγικές πηγές τής Δύσης. 'Η ορθολογιστική χρήση μιάς τέτοιας τεχνολογίας προϋποθέτει μιά σαρωτική κοινωνική επανάσταση στόν ίδιο τόν Τρίτο Κόσμο — μιά επανάσταση, νομίζω, πού σχεδόν αμέσως θ' ακολουθούσε μιά κοινωνική επανάσταση στις Η.Π.Α. Μέ τήν καταστροφή τής σιδερένιας γροθιάς τού ιμπεριαλισμού, μιά νέα προοπτική θά μπορούσε ν' ανοιχτεί γιά τόν Τρίτο Κόσμο. Τό χωριό θ' αποκτούσε μιά νέα αίσθηση ενότητας μέ τήν εξάλειψη τών τοπικών ιεραρχιών πού διορίζονται άπ' τίς κεντρικές κυβερνήσεις, οι όποιες ρουφούν τό αίμα τών επαρχιών. 'Η άμεση δημοκρατία, δηλαδή οι μορφές τής γενικευμένης αυτοδιεύθυνσης στην κοινωνία και στην οικονομία (γενικές συνελεύσεις — εργοστασιακές επιτροπές — επιτροπές δράσης — συμβουλιακές δομές), θά προσδιόριζε τή φύση τής οικονομικής δραστηριότητας. Θά μπορούσαμε τότε νά μιλήσουμε γιά κατάργηση τής δουλειάς, κατάργηση τού εργοστασίου (μέσω τής αφομοίωσής του άπ' τήν κοινότητα), σαρωτικές αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία και στην τεχνολογία, κατάτμηση τών παϊδουρινά αναπτυγμένων πόλεων, εμφάνιση κοινοβιακών και άμεσων σχέσεων, αναβίωση τής φαντασίας, τού παιχνιδιού, τού πανηγυριού και τού Έρωτα. Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές τού Πρώτου Κόσμου θά μπορούσαν νά χρησιμοποιηθούν γιά νά προάγουν τίς πιό επαναστατικές κοινωνικές εναλλακτικές λύσεις — ένα λαϊκό κίνημα σέ αντιδιαστολή πρός ένα εξουσιαστικό. αποκεντρωμένες, αμεσολάβητες σχέσεις σέ αντιδιαστολή πρός τούς συγκεντρωτικούς, μεσολαβημένους θεσμούς.*

** Νομίζω ότι περισσότερα θά μπορούσαμε νά μάθουμε άπ' τόν αντίκτυπο πού είχε τό ισπανικό αναρχικό κίνημα πάνω στην οικονομία τού χωριού, παρά άπ' τόν Μάο και τόν Χό κι άπ' τά κινήματα μέ τά όποια συνδέθηκαν. Δυστυχώς, πολύ λίγες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στ' αγγλικά. 'Η αυθόρμητη κατάληψη και κολεκτιβοποίηση τής γής άπ' τά ισπανικά* pueblos *κατά τή διάρκεια τών πρώτων εβδομάδων τής εξέγερσης τού Φράνκο, μάς προμηθεύει ένα άπ' τά σπουδαιότερα παραδείγματα τού πώς μπορεί ν' ανταποκριθεί ή αγροτιά σέ μιά αντι-εξουσιαστική επίδραση.*

Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ποῦμε τί εἴδους θεσμικὴ δομὴ θὰ ἐμφανιζόταν ἀπὸ ἐπαναστατικὲς ἀλλαγὲς στὸν Τρίτο Κόσμο ποὺ θ' ἀκολουθοῦσαν μετὰ ἀπὸ μιὰ πλήρη κοινωνικὴ ἐπανάσταση στὸν Πρῶτο κόσμο ἢ ποὺ θὰ συνέβαιναν ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Μέχρι τώρα, ὁ Τρίτος Κόσμος ἔχει ἀναγκαστεῖ ν' ἀγωνίζεται ἐνάντια στὸν ἰμπεριαλισμὸ βασιζόμενος σὲ μεγάλο βαθμὸ σὲ δικά του μέσα. Ἂν καὶ ὑπῆρξε ἀρκετὴ διεθνὴς συμπαράσταση ἀπὸ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων στὴν Εὐρώπη καὶ στὶς Η.Π.Α. γιὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Τρίτου Κόσμου, δὲν ὑπῆρξε καμμιὰ ἀληθινή, ἀνιδιοτελὴς ὑλικὴ ὑποστήριξη ἀπ' αὐτὲς τὶς βασικὲς βιομηχανικὲς περιοχές. Ἀναρωτιέται κανεὶς τί θὰ συνέβαινε ἂν μιὰ ἐπαναστατημένη Εὐρώπη καὶ Ἡνωμένες Πολιτεῖες ἄρχιζαν νὰ βοηθοῦν πλήρως κι ἀνιδιοτελῶς τὸν Τρίτο Κόσμο μὲ στόχο μόνο τὴν εὐημερία τῶν Ἀφρικανικῶν, Ἀσιατικῶν καὶ Λατινοαμερικανικῶν λαῶν. Πιστεύω ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξη στὸν Τρίτο Κόσμο θὰ πάρει μιὰ πιὸ ἀντι-εξουσιαστικὴ μορφὴ ἀπ' ὅ,τι ὑποψιαζόμαστε.

Ἂν οἱ Η.Π.Α. καὶ ἡ Εὐρώπη ἔπαιρναν μιὰ ἀντι-εξουσιαστικὴ κατεύθυνση, ἡ στρατηγικὴ βιομηχανικὴ θέση τους στὴν παγκόσμια οἰκονομία θὰ εὐνοοῦσε ,νομίζω, μιὰ ἀντι-εξουσιαστικὴ ἐναλλακτικὴ λύση γιὰ τὸν κόσμο στὸ σύνολό του. Ἡ ἐπανάσταση εἶναι κολλητικὴ ἀκόμα κι ἂν γίνεται σὲ μιὰ σχετικὰ μικρὴ κι οἰκονομικὰ ἀσήμαντη χώρα. Δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη θὰ μποροῦσε νὰ μείνει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις μιᾶς ἀντι-εξουσιαστικῆς ἐπανάστασης στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ τὶς Η.Π.Α. Ἡ ἐπανάσταση σχεδὸν σίγουρα θὰ ἀγκάλιαζε τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ὅπου ὑπάρχει μαζικὴ δυσαναρχέτηση καὶ τελικὰ ὁλόκληρη τὴν Ἀσιατικὴ ἤπειρο. Ἂν κανεὶς ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτῆς τῆς δυνατότητας, ἂς δεῖ τὸν ἀντίκτυπο τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης πάνω στὴν Εὐρώπη σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ παγκόσμια οἰκονομία ἦταν πολὺ λιγότερο ἀλληλεξαρτώμενη ἀπ' ὅ,τι σήμερα.

Μετὰ τὴν ἐπανάσταση, ὁ πλανήτης θ' ἀντιμετωπιζόταν ὡς σύνολο. Ἡ μετατόπιση τῶν πληθυσμῶν ἀπὸ περιοχὲς ὑψηλῆς πυκνότητας σ' ἄλλες χαμηλῆς, ἡ ἀνάπτυξη ὀρθολογιστικῶν, ἀνθρωπιστικῶν προγραμμάτων ἐλέγχου τῶν γεννήσεων προσανατολισμένων στὴ βελτίωση τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς καὶ ἡ τροποποίηση τῆς τεχνολογίας πάνω σὲ οἰκολογικὲς γραμμές — ὅλ' αὐτὰ τὰ προγράμματα θὰ ἦταν στὴν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἱστορίας. Πέρα ἀπ' τὸ νὰ προτείνω ὁρισμένες βασικὲς καθοδηγητικὲς γραμμὲς ἐμπνευσμένες ἀπ' τὴν οἰκολογία, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ φαντασθῶ πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τοῦ κόσμου γιὰ νὰ παράγουν τὴ ζωὴ σὲ μετεπαναστατικὴ περίοδο. Αὐτὰ τὰ προγράμματα θὰ μποροῦσαν νὰ βγοῦν μὲς ἀπ' τὴν πράξη κι ἀπὸ ἀνθρώπινες κοινότητες ποὺ θὰ στέκονται σ' ἕνα πολὺ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, πολιτι-

στικά, ψυχολογικὰ καὶ ὑλικά, ἀπ' ὁποιαδήποτε κοινότητα ποὺ ὑπάρχει σήμερα.

> Τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» φαίνεται νὰ εἶναι ἀρκετὰ ἔγκυρο ὡς κριτικὴ τῶν «χυδαίων» Μαρξιστῶν — Προοδευτικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα, Τροτσκιστὲς κι ἄλλα κινήματα τῆς «Παλιᾶς Ἀριστερᾶς». Ἀλλὰ τί γίνεται μὲ τοὺς πιὸ «πολυσύνθετους» Μαρξιστὲς — ἀνθρώπους σὰν τὸν Μαρκοῦζε, τὸ Γκὸρζ καὶ τοὺς θαυμαστὲς τοῦ Γκράμσι; Σίγουρα, τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» ἀποδίδει πάρα πολλὰ στὴν «Παλιὰ Ἀριστερὰ» παίρνοντάς τη ὡς σημεῖο ἐκκίνησης γιὰ μιὰ κριτικὴ τοῦ Μαρξισμοῦ.

Ὁ Μαρκοῦζε εἶναι ὁ πιὸ πρωτότυπος ἀπ' τοὺς διανοητὲς ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ὀνομάζουν τοὺς ἑαυτούς τους Μαρξιστὲς καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἀκόμη καὶ στὰ σημεῖα ποὺ διαφωνῶ μαζί του, βρίσκω ἐνδιαφέροντα αὐτὰ ποὺ λέει.

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐξαίρεση, διαφωνῶ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» εἶναι ἔγκυρο μόνο ὡς κριτικὴ τῆς «Παλιᾶς Ἀριστερᾶς». Ἡ μπροσούρα ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς τύπους Μαρξιστικῆς ἰδεολογίας. Δυὸ πράγματα μ' ἐνοχλοῦν μὲ τὰ ὥριμα γραπτὰ τοῦ Μάρξ: ἡ ψευτο-αντικειμενικότητά τους καὶ τὰ ἐμπόδια ποὺ ἐγείρουν στὴν οὐτοπικὴ σκέψη. Ἡ Μαρξικὴ προσπάθεια, ὅπως διατυπώθηκε ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ Μάρξ, βάθυνε τὴν πρώτη σοσιαλιστικὴ παράδοση, ἀλλὰ ἐπίσης τὴ στένεψε καὶ μακροπρόθεσμα αὐτὸ ἀποτέλεσε ὀπισθοδρόμηση.

Μὲ τὴν ψευτο-αντικειμενικότητα ἐννοῶ τὸν ἐκπληκτικὸ βαθμὸ στὸν ὁποῖο ὁ Μὰρξ ταύτισε τὸν «ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμὸ» μὲ τὸν ἐπιστημονισμὸ τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα. Ἂν καὶ ὑπάρχει μιὰ τάση σήμερα στοὺς πιὸ «πολυ-σύνθετους» «νεο-Μαρξιστὲς» νὰ διατυπώνουν τὴ Μαρξιστικὴ προσπάθεια μὲ ὅρους ἀλλοτρίωσης, ἡ προσπάθεια (ὅπως ἀναπτύχθηκε στὰ χέρια τοῦ Μὰρξ) πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν μιὰ ἀπόπειρα νὰ γίνει ὁ σοσιαλισμὸς «ἐπιστημονικός», νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ ἐγκυρότητα μιᾶς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς. Αὐτὸ ὁδήγησε σὲ μιὰν ἔμφαση τῆς «ἀντικειμενικότητας», ποὺ σὲ αὐξανόμενο βαθμὸ ὑπονόμευσε τοὺς ἀνθρωπιστικοὺς στόχους τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἐλευθερία κι ὁ Ἔρωτας (ὁποτε λαμβανόταν ὁ τελευταῖος ὑπόψη) τόσο πολὺ βασιζόταν στὶς ὑλικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἀκόμη καὶ ἡ ἀπώλειά της, ἂν προῆγε τὴν ὑλικὴ ἀνάπτυξη, θεωροῦνταν «πρόοδος» τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Μάρξ, γιὰ παράδειγμα, καλωσόρισε τὸν κρατικὸ συγκεντρωτισμὸ ὡς ἕνα βῆμα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, δίχως οὔτε μιὰ φορὰ νὰ ἐξετάσει τὸ πῶς αὐτὴ ἡ διαδικασία ἐπαύξανε τὴν ἱκανότητα τῆς ἀστικῆς τάξης ν' ἀντισταθεῖ στὴν ἐπανάσταση. Ἀπαρνήθηκε ὁποιαδήποτε «ἠθικὴ» ἐκτίμηση τῆς κοινω-

νίας καί, στὰ τελευταῖα του χρόνια, γινόταν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ δέσμιος τοῦ ἐπιστημονισμοῦ καὶ τῶν μαθηματικῶν κριτηρίων τῆς ἀλήθειας.

'Αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη ἀπώλεια γιὰ τ' ἀνθρωπιστικὰ κι εὐφάνταστα στοιχεῖα τοῦ σοσιαλισμοῦ. 'Ο Μαρξισμὸς ἔχει κάνει τεράστιο κακὸ στὴν ἀριστερὰ μὲ τὸ νὰ τὴ βασίσει σὲ μιὰ ψευτο-αντικειμενικότητα ποὺ σχεδὸν δὲν ξεχωρίζει ἀπ' τὴ δικαστικὴ νοοτροπία. 'Οποτεδήποτε ἀκούω Μαρξιστὲς τῆς «Νέας 'Αριστερᾶς» νὰ καταγγέλλουν μιὰ θέση ὡς «ἀντικειμενικὰ ἀντεπαναστατική», «ἀντικειμενικὰ ρατσιστικὴ» ἢ «ἀντικειμενικὰ σεξιστική», μοῦ κόβονται τὰ ἥπατα. Αὐτὴ ἡ κατηγορία ποὺ πετιέται στὴν τύχη ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους, παρακάμπτει τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἀναλυτικὴ ἢ διαλεκτικὴ κριτική. 'Απλῶς βρίσκει κανεὶς «ἀντεπανάσταση» ἢ «σεξισμὸ» ἢ «ρατσισμὸ» σὲ ἐπινοημένα ἀπ' τὰ πρὶν «ἀντικειμενικὰ ἀποτελέσματα». 'Ο Μὰρξ σπάνια ἔφτανε τὴ χοντροκοπιὰ τῆς «Παλιᾶς» καὶ «Νέας 'Αριστερᾶς» ὅταν χρησιμοποιοῦσε αὐτὴ τὴν προσέγγιση, ἀλλὰ τὴ χρησιμοποιοῦσε ἀρκετὰ συχνὰ — καὶ συχνὰ ὡς ὑποκατάστατο γιὰ μιὰ πολυδιάστατη ἀνάλυση τῶν φαινομένων. Πρέπει νὰ δεῖτε τί ἀποτελέσματα εἶχε αὐτό. 'Αφαιρεῖται ἀπ' τὴν ἐλευθερία ἡ αὐτονομία της, ἡ κυριαρχία της πάνω στὴν ἀνθρώπινη κατάσταση. Μετατρέπεται σὲ μέσο ἀντὶ γιὰ σκοπό. Τὸ ἂν ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐπιθυμητὴ ἢ ὄχι ἐξαρτᾶται ἀπ' τὸ ἂν προωθεῖ τὴν «ἀντικειμενικὴ» ἐξέλιξη. Συνεπῶς, κάθε ἐξουσιαστικὴ ὀργάνωση, κάθε σύστημα καταπίεσης κι ἀπώθησης, κάθε τακτικὴ χειραγώγησης μπορεῖ νὰ γίνει ἀποδεκτή, καὶ μάλιστα ἀξιοθαύμαστη, ἂν εὐνοεῖ τὴν «οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ» ἢ τὴν «ἀντίσταση στὸν ἰμπεριαλισμὸ» — λὲς κι ὁ «σοσιαλισμὸς» ἢ ὁ «ἀντι-ιμπεριαλισμὸς» ἔχουν κανένα νόημα ὅταν δηλητηριάζονται ἀπ' τὴ χειραγώγηση ,τὴν καταπίεση, τὴν ἀπώθηση καὶ τὶς ἐξουσιαστικὲς μορφὲς ὀργάνωσης. Οἱ κατηγορίες ἀντικαθιστοῦν τὴν πραγματικότητα· οἱ ἀφηρημένοι στόχοι ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἀληθινοὺς στόχους· ἡ «'Ιστορία» ἀντικαθιστᾶ τὴν καθημερινὴ ζωή. Τὸ γενικό, ποὺ ἀπαιτεῖ μιὰ πολύπλοκη, πολύπλευρη ἀνάλυση γιὰ νὰ γίνει καταληπτό, ἀντικαθίσταται ἀπ' τὸ μερικό· τὸ συνολικὸ ἀπ' τὸ μονόπλευρο.

Τὸ ἴδιο σοβαρὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπόρριψη τῆς οὐτοπικῆς σκέψης — τῶν γεμάτων φαντασία περιπλανήσεων τοῦ Σὰρλ Φουριὲ καὶ τοῦ Γουίλιαμ Μόρις. Αὐτὸ ποὺ ὁ Μάρτιν Μπούμπερ ὀνόμασε τὸ «οὐτοπικὸ στοιχεῖο στὸ σοσιαλισμὸ» ἀπορρίπτεται γιὰ χάρη μιᾶς «πρακτικῆς» κι «ἀντικειμενικῆς» μεταχείρισης τῆς «πραγματικότητας». 'Αλλά, στὴν οὐσία, αὐτὴ ἡ προσέγγιση ἀποξεραίνει τὴν πραγματικότητα μὲ τὸ νὰ περιορίζει τὴ σφαίρα τῆς κοινωνικῆς ἐμπειρίας καὶ δεδομένων. Τὸ κρυμμένο δυναμικὸ μιᾶς δοσμένης πραγματικότητας εἴτε ὑπονομεύεται ἀπὸ μιὰν ἔμφαση στὶς «ἀντικειμενικὲς» πραγματικότητες, εἴτε ἐξουδετερώνεται ἀπὸ μιὰ μονόπλευρη μεταχείριση.

Ὁ ἐπαναστάτης γίνεται δέσμιος τῆς ἐμπειρίας ὄχι ὅπως αὐτὴ ὑπάρχει διαλεκτικά, σ' ὅ λ ε ς τὶς πραγματικότητες καὶ δυνατότητές της, ἀλλὰ ὅπως προσδιορίζεται ἐκ τῶν προτέρων ἀπ' τὸν «ἐπιστημονικό σοσιαλισμό». Χωρὶς νὰ μᾶς ἐκπλήσσει αὐτό, ἡ Νέα Ἀριστερά, σὰν τὴν Παλιά, ποτὲ δὲν ἀντιλήφτηκε τὸ ἐπαναστατικό, δυναμικὸ τοῦ ζητήματος τῆς οἰκολογίας, οὔτε τὴν ἔχει χρησιμοποιήσει ὡς βάση γιὰ τὴν κατανόηση τῶν προβλημάτων τῆς κομμουνιστικῆς ἀναδημιουργίας καὶ οὐτοπίας. Στὴν καλύτερη περίπτωση, ἀποτίεται φόρος τιμῆς στὸ ζήτημα μὲ μερικὰ σαλιαρίσματα γιὰ τὸ πῶς «ἡ μόλυνση εἶναι ἐπικερδής»· στὴ χειρότερη, καταγγέλλεται ὡς ψεύτικο, ἀποπροσανατολιστικὸ κι «ἀντικειμενικὰ ἀντεπαναστατικό». Οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς «πολυσύνθετους» Μαρξιστὲς εἶναι τόσο δέσμιοι αὐτῶν τῶν περιοριστικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Μαρξισμοῦ, ὅσο καὶ οἱ συνάδελφοί τους τῆς Νέας Ἀριστερᾶς. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ἁπλῶς εἶναι πιὸ «πολυσύνθετοι».

Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ περισσότερα ριζοσπαστικὰ ἔργα, τὸ «Ἄκου, Μαρξιστή!» συνεχῶς μιλάει γιὰ «ἱεραρχικὴ κοινωνία» ἀντὶ γιὰ «ταξικὴ κοινωνία», γιὰ «κυριαρχία» ἀντὶ γιὰ «ἐκμετάλλευση». Τί σπουδαιότητα ἔχουν αὐτὲς οἱ διαφορὲς στὴ γλώσσα;

Σίγουρα, ὑπάρχει ἡ πρόθεση νὰ δηλωθεῖ μιὰ διαφορά. Ὁ προ-Μαρξικὸς σοσιαλισμὸς ἦταν, ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις, πολὺ εὐρύτερος ἀπ' τὴ Μαρξικὴ ποικιλία. Ὄχι μόνο ἦταν πιὸ οὐτοπικός, ἀλλὰ ἐπίσης ἀσχολοῦνταν περισσότερο μὲ τὸ γενικὸ παρὰ μὲ τὸ μερικό. Ὁ Βαρλέ, ὁ τελευταῖος ἀπ' τοὺς μεγάλους enragés ποὺ εἶδε τὸ θάνατο τοῦ συντρόφου του Ζὰκ Ροὺ καὶ τὴν ἐκκαθάριση τῆς ἀριστερᾶς ἀπ' τὸ Ροβεσπιέρο, συμπέρανε ὅτι κυβέρνηση κι ἐπανάσταση εἶναι τελείως «ἀσυμβίβαστες». Τί ἔξοχη σκέψη! Σ' αὐτὴ μόνο τὴν παρατήρηση ἡ ἐπαναστατικὴ συνείδηση ἐπεκτείνεται ἀπὸ μιὰ κριτικὴ μιᾶς συγκεκριμένης ταξικῆς κοινωνίας, σὲ μιὰ κριτικὴ τῆς ἱεραρχικῆς κοινωνίας καθαυτῆς. Οἱ προ-Μαρξικοὶ σοσιαλιστὲς καὶ ριζοσπάστες θεωρητικοὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν κυριαρχία, κι ὄχι μόνο μὲ τὴν ἐκμετάλλευση· μὲ τὴν ἱεραρχία, κι ὄχι μόνο μὲ τὴν ταξικὴ κυριαρχία. Μὲ τὸν Φουριέ, ἡ συνείδηση προάχθηκε σὲ σημεῖο ποὺ στόχος τῆς κοινωνίας θεωροῦνταν ἡ ἡδονή, ὄχι ἁπλῶς ἡ εὐτυχία.

Πρέπει νὰ δεῖτε τί τεράστια πρόοδος ἦταν αὐτή. Ἡ ἐκμετάλλευση, ἡ ταξικὴ κυριαρχία κι ἡ εὐτυχία εἶναι τὸ μ ε ρ ι κ ό μέσα στὶς γ ε ν ι κ ε υ μ έ ν ε ς ἔννοιες τῆς κυριαρχίας, τῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς ἡδονῆς. Θεωρητικὰ — καί, σὲ μεγάλο βαθμό, στὴν πράξη — εἶναι ἐφικτὸ νὰ ἐξαλειφτεῖ ἡ ἐκμετάλλευση κι ἡ ταξικὴ κυριαρχία ἢ νὰ ἐπιτευχτεῖ ἡ εὐτυχία, ὅπως προσδιορίζονται αὐτὲς

οἱ ἔννοιες ἀπ' τὸ Μαρξισμό, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ ζωὴ ἡδονῆς ἢ νὰ ἐξαλειφτεῖ ἡ κυριαρχία καὶ ἡ ἱεραρχία. Ὁ Μάρξ, βασίζοντας «ἐπιστημονικὰ» τὴν ἐκμετάλλευση, τὶς τάξεις καὶ τὴν εὐτυχία στὸν οἰκονομικὸ χῶρο, στὴν πραγματικότητα προμήθευσε τὴν αἰτιολόγηση γιὰ μιὰ θεωρητικὴ ὀπισθοδρόμηση ἀπ' τὶς ἀρχικὲς σοσιαλιστικὲς ἀξίες. Οἱ Μαρξικὲς οἰκονομικὲς λύσεις, ὅπως ἡ ἐθνικοποίηση τῆς ἰδιοκτησίας, μποροῦν ἀκόμη νὰ δημιουργήσουν τὴν ψευδαίσθηση ὅτι ἡ ἱεραρχία ἔχει ἐξαφανιστεῖ. Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ μελετήσει τὴν ἀγωνία τοῦ Τροτσκιστικοῦ κινήματος σχετικὰ μὲ τὴ φύση τοῦ Ρωσσικοῦ κράτους γιὰ νὰ δεῖ πόση σύγχιση μπορεῖ νὰ δημιουργήσει ἡ Μαρξικὴ θεωρία.

Αὐτὴ ἡ μερίκευση τοῦ γενικοῦ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ πέτυχε ὁ Μαρξισμός. Ὅπως σημείωσα στὴν προηγούμενη ἀπάντηση, δόθηκε στὸ σοσιαλισμὸ μεγαλύτερο θεωρητικὸ βάθος μὲ τὴν ἀπόκτηση τῆς διαλεκτικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὸν στένεψε καταστροφικὰ ἡ οἰκονομικὴ ἔμφαση τοῦ Μάρξ. Ἀκόμη καὶ τὰ γραπτὰ τοῦ Μάρξ ἀποξεραίνονται στὸ περιεχόμενο καθὼς αὐτὸ «ὡριμάζει». Ὅλο καὶ πιὸ πολύ, περιστρέφονται γύρω ἀπ' τὰ «ἀντικειμενικὰ» οἰκονομικὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας, ὥσπου ὁ Μάρξ βυθίζεται σὲ μιὰ ἀνατριχιαστικὴ φετιχοποίηση τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας τοῦ εἴδους ποὺ βρίσκουμε στὸ δεύτερο τόμο τοῦ *Κ ε φ α λ α ί ο υ*. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μάρξ, ἐμφανίζεται ἕνα τεράστιο θεωρητικὸ ὑλικὸ πάνω στὴν καπιταλιστικὴ κυκλοφορία, τὴ συσσώρευση καὶ τὴ «θεωρία τῆς πραγμάτωσης τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας». Ἀκόμη καὶ ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ βουλιάζει σ' αὐτὸ τὸ βάλτο, γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε στοὺς Κεϋνσιανοὺς Μαρξιστὲς ποὺ παράγουν μαζικὰ ἐργασίες γιὰ τὴν *Ἀ μ ε ρ ι κ α ν ι κ ὴ ν Ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὴ ν Ἐ π ι θ ε ώ ρ η σ ι ν* καὶ τὸ *Ἐ π ι σ τ ή μ η κ α ὶ Κ ο ι ν ω ν ί α**.

Ὁ Μαρξισμὸς δημιούργησε ἕνα τεράστιο διανοουμενίστικο ὑλικὸ ποὺ πρέπει κανεὶς νὰ ξεκαθαρίσει γιὰ νὰ ἔρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα. Τὸ πεδίο ἔχει φορτωθεῖ μὲ «εἰδικοὺς» καὶ βαθυστόχαστους, μὲ ἀκαδημαϊκοὺς κι ἐμπειρογνώμονες ἡ χοντρομαλακία τῶν ὁποίων κάνει οὐσιαστικὰ ἀδύνατη τὴν πρωτότυπη διαλεκτικὴ σκέψη. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ περισώσουμε τὰ οὐσιώδη, πρέπει νὰ πετάξουμε αὐτὰ τὰ θεωρητικὰ σκουπίδια. Εἶναι ζωτικὰ σπουδαῖο νὰ ἐπιστρέψουμε στὸ γενικευμένο χῶρο ποὺ δημιούργησε ὁ προ-Μαρξικὸς σοσιαλισμὸς καὶ μετὰ νὰ ξαναπᾶμε μπροστά.

Ἡ κουλτούρα τῆς νεολαίας ἔχει κιόλας θέσει τὸ «κοινωνικὸ ζήτημα» μὲ τοὺς πιὸ πλούσιους καὶ σημαντικοὺς ὅρους — «Ζωὴ ἐναντίον Θανάτου». Θὰ ἔλεγα, ἔχοντας στὸ νοῦ τὶς ἐμβαθύνσεις τοῦ Μαρξισμοῦ, «Ζωὴ ἐναντίον ἐπιβίωσης». Ὅπως καὶ νά 'χει τὸ πράγμα,

* (Σημ. τοῦ μετφ.). Φιλοσοβιετικὸ κομματικὸ περιοδικὸ ἐπιστημόνων.

πρέπει νὰ ξεφύγουμε ἀπ' τὴ μονόπλευρη, καταπιεστικὴ κι ἀπωθητικὴ διάλεκτο τοῦ Μαρξισμοῦ, ποὺ ἐγκλωβίζει τὴν προοπτική μας. Θυμᾶμαι ἕνα ὡραῖο τσιτάτο ἀπ' τὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ Πὸλ Ἄβριχ Κρονστάνδη 1921, στὸ ὁποῖο ἡ γλώσσα τῶν ἐπαναστατῶν Κρονσταντιανῶν ναυτῶν ἀντιδιαστέλλεται πρὸς αὐτὴ τῶν Μπολσεβίκων. «Οἱ ἐξεγερμένοι», σημειώνει ὁ Ἄβριχ, «ἔγραφαν καὶ μιλοῦσαν (ὅπως ἀνέφερε ἀργότερα κάποιος παρατηρητής) μιὰ οἰκεία γλῶσσα ἐλεύθερη ἀπ' τὴ διάλεκτο καὶ τὶς ξένες ἐκφράσεις. Ἀποφεύγοντας τὴ λέξη «προλεταριάτο», ζητοῦσαν, μὲ ἀληθινὰ λαϊκιστικὸ τρόπο, μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία ὅλοι οἱ «ἄνθρωποι τοῦ μόχθου» — ἀγρότες, ἐργάτες καὶ οἱ ἐργαζόμενοι διανοούμενοι — θὰ ἔπαιζαν κυρίαρχο ρόλο. Μιλοῦσαν γιὰ κοινωνική, παρὰ γιὰ «σοσιαλιστικὴ» ἐπανάσταση, βλέποντας τὴν ταξικὴ σύγκρουση ὄχι μὲ τὴν περιορισμένη ἔννοια τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν ἐναντίον τῆς ἀστικῆς τάξης, ἀλλὰ μὲ τὴν παραδοσιακὴ ναρόντνικη* ἔννοια τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν ὡς σύνολο ριγμένων ἐνάντια σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωση καὶ τὴν ἐκμετάλλευσή τους, περιλαμβάνοντας τόσο τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς γραφειοκράτες, ὅσο καὶ τοὺς γαιοκτήμονες καὶ τοὺς καπιταλιστές. Οἱ Δυτικὲς ἰδεολογίες — τόσο ὁ Μαρξισμός, ὅσο καὶ ὁ φιλελευθερισμὸς — δὲν εἶχαν θέση στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔβλεπαν τὰ πράγματα».

Αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ τονιστεῖ, φυσικά, δὲν εἶναι Δυτικὲς ἰδεολογίες ἐναντίον Ρωσικῶν ἢ «οἰκεία» γλώσσα ἐναντίον ξενόδηχης. Αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ τονιστεῖ εἶναι οἱ εὐρύτερες ἔννοιες τὶς ὁποῖες οἱ «μάζες» χρησιμοποίησαν σχεδὸν ἀσυνείδητα — ἔννοιες βγαλμένες μὲς ἀπ' τὴν ἐμπειρία τῆς καταπίεσής τους. Σημειῶστε τὸ πῶς οἱ ναῦτες εἶχαν μιὰν εὐρύτερη ἄποψη τῶν «ἐργαζόμενων μαζῶν» καὶ τῶν «καταπιεστῶν» ἀπ' ὅ,τι οἱ Μπολσεβίκοι, μιὰ ἄποψη ποὺ ἔβαζε τοὺς ἐλιτιστὲς Μπολσεβίκους μαζὶ μὲ τοὺς καταπιεστές τους. Σημειῶστε καλά, ἐπίσης, πῶς ἡ Μαρξιστικὴ διάλεκτος καθιστοῦσε δυνατὸ στοὺς Μπολσεβίκους νὰ ἐξαιρέσουν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπ' τοὺς καταπιεστές, σὲ ἀνοιχτὴ ἄρνηση τῆς ἀληθινῆς κατάστασης. Ὅσο γιὰ μένα, εἶμαι εὐχαριστημένος ποὺ ἡ Νέα Ἀριστερὰ στὴν Ἀμερικὴ ἔχει ἀντικαταστήσει τὶς λέξεις «ἐργάτες» καὶ «προλεταριάτο» μὲ τὸ «λαός». Πράγματι, εἶναι σημαντικὸ τὸ ὅτι φανερὰ Μαρξιστικὲς ὁμάδες σὰν τοὺς Μαύρους Πάνθηρες καὶ τοὺς Weathermen ἔχουν ἀναγκαστεῖ νὰ χρησιμοποιοῦν μιὰ λαϊκιστικὴ γλῶσσα, γιατὶ αὐτὴ ἡ γλώσσα ἀντανακλᾶ τὴν ἀλλαγμένη πραγματικότητα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

——————

* (Σημ. τοῦ μετφ.) Συνήθως τὸ «ναρόντνικος» ἐννοεῖ κάποιον ποὺ ἐξιδανικεύει τὶς διάφορες ἐνέργειες καὶ τρόπους σκέψης τοῦ λαοῦ. Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται κάπως διαφορετικά, σὰν συνώνυμο τοῦ «λαϊκιστικός».

Γιὰ νὰ συνοψίσουμε: αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρομαι εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη κατάσταση ποὺ ἀντανακλᾶ ἡ λέξη «ἐξουσία». Πρέπει τελικὰ νὰ καταργήσουμε τὶς ἱστορικὲς καὶ καθημερινὲς διχοτομήσεις: ἡ ἐξουσία τοῦ ἄντρα πάνω στὴ γυναίκα, ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση. Γιατὶ σύμφωνα μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐξουσίας — τῆς κυριαρχίας — εἶναι τ' ἀντιφατικά, καταστροφικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξουσίας: ἡ διαφθορὰ τῆς σεξουαλικότητας, μιᾶς κοινωνίας ποὺ καταφάσκει στὴ ζωή, ἑνὸς ἐγὼ ποὺ τὴν κατευθύνει καὶ μιᾶς οἰκολογίας ποὺ τὴ συντηρεῖ. Ἡ πρόταση «ἡ ἐξουσία διαφθείρει» δὲν εἶναι κοινοτοπία, γιατὶ ποτὲ δὲν ἔχει γίνει πλήρως καταληπτή. Πρέπει ἀκόμη νὰ κατανοηθεῖ γιατὶ τώρα ἡ ἐξουσία κ α τ α σ τ ρ έ φ ε ι. Κανένα ποσὸ θεωρίας δὲ μπορεῖ νὰ θέσει τὴν ἐξουσία στὴν ὑπηρεσία τῆς ἱστορίας; ἢ μιᾶς ἐπαναστατικῆς ὀργάνωσης. Ἡ μόνη πράξη ἐξουσίας ποὺ μπορεῖ πιὰ νὰ συγχωρεθεῖ εἶναι αὐτὴ ἡ πράξη — ἡ λ α ϊ κ ή ἐπανάσταση — ποὺ τελικὰ θὰ καταλύσει τὴν ἐξουσία καθαυτή, δίνοντας σὲ κάθε ἄτομο ἐξουσία πάνω στὴν καθημερινή του ζωή.

Αὔγουστος 1970
Νέα Ὑόρκη

Διεθνής Βιβλιοθήκη
ΕΝΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΧΘΡΟΣ Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ
ΑΥΤΟΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΜΙΣΘΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΝΕΟΦΕΟΥΔΑΛΙΣΜΟ
"ΚΑΤΑΣΤΡΕΨΤΕ ΟΤΙ ΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΕΦΕΙ"
ΑΚΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ
ΑΝΑΡΧΙΚΕΣ ΚΟΛΛΕΚΤΙΒΕΣ
ΟΥΩΑΝΤΕΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΥΠΑΚΟΗ
ΖΩΗ ΧΩΡΙΣ ΑΡΧΕΣ
ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ
ΜΑΗΣ 1968
ΑΠΕΡΓΙΑ